

Analele Dobrogei

REVISTA SOCIETĂȚII CULTURALE DOBROGENE

Director : C. BRĂTESCU

1922, Anul III, No. 2

Aprilie - Iunie

Sumarul:

Prof. Dr. Lj. Miletici: Vechimea elementului bulgăresc în N.-E. Bulgariei și în Dobrogea; Distribuția actuală a Hărcoilor în N.-E. Bulgariei. (Traducere de C. Brătescu).

Stoicescu D.: Negustorul de femei. (mimiamb de Herondas)
Cuatrene de Omar Kalam.

Pericle Papahagi: Sula mbria.

Stoicescu D.: Insemnări: I Noutatea; II Spre Soroca; III Rep-tilele Sf. Vineri; IV Silistra.

Pericle Papahagi: Dunărea.

P. P. Stănescu: Pe un câmp de maci (Gustav Falke).

Al. P. Arbore: O încercare de reconstruire a trecutului Româ-nilor din Dobrogea. 237-251

Stoicescu D.: Azima.

Dr. George Uliea: Prin grădina lui Esculap.

M. Pricopie: Orașul natal (Th Storm).

H. v. Vincke: Valea Cara-su (Trad. de C. Br.)

I. Dumitrescu: Folklor tătăresc din Pervelia-Constanța.

DIVERSE: *V. Pârvan*: În chestiunea etimologiei Dunării; *Sf. Hepites*: Cea mai mare cantitate de ploaie într-o zi.

Erata.

TIPOGRAFIA „VICTORIA”

CONSTANȚA

11, Strada General Lahovari, 11

1922

Manuscrisele se trimit d-lui C. Brătescu, profesor la Școala normală din Constanța.

Redacția nu ia sub a sa răspundere nici una din opiniunile emise de autorii articolelor publicate.

*Revistele și Publicațiile
cu care „Analele Dobrogei” fac schimb:*

1. *Convorbiri Literare*, București.
2. *Rev. științifică Adamachi*, Iași.
3. *Rev. Transilvania*, Sibiu.
4. *Viața Românească*, Iași.
5. *Viața Nouă*, București.
6. *Neamul Românesc pentru popor*, București.
7. *Arhivele Olteniei*, Craiova.
8. *Lamura*, București.
9. *Arhiva*, Iași.
10. *Revista vremii*, București.
11. *Rev. Școala*, Cernăuți.
12. *Brazde adânci*, București.
13. *Buletinul de informații al grădinii botanice*, Cluj.
14. *Buletinul Soc. Numismatice Române*, București.
15. *Ioan Neculce*, Iași.
16. *Șezăloarea*, Folticeni.

VECHIMEA ELEMENTULUI BULGĂRESC ÎN N-E. BULGARIEI ȘI ÎN DOBROGEA ¹⁾

DE PROF. DR. L. J. MILETIĆ

I.

Col. 9-10. 1. Se știe că elementul turcesc din nordul Bulgariei se află massat mai ales în părțile răsăritene ale țării. În ceea ce privește numărul Turcilor în raport cu al Bulgarilor, înainte de războiul ruso-turc dela 1877, nu avem decât cunoștințe foarte puține și nesigure, pe care trebuie să le scoatem din publicațiunile statistice turcești, din așa numitele „*Salname*” ale vilaietului Dunărean, dar, cărora nu le putem acorda destulă încredere. Pentru aceea se aștepta cu mare curiozitate publicarea rezultatului primei numărători statistice a populației principatului bulgar.

Col. 11.

Din această statistică s'a văzut că, la 1 Ianuarie 1888, în părțile răsăritene ale Bulgariei nordice, — dacă socotim râul Iantra ca limită apuseană — inclusiv cercurile administrative de atunci Târnova și Sevlievo, — alături de 482.349 Turci se aflau numai 477.132 Bulgari. Elementul turcesc reprezenta aci 49% din întreaga populație, pe când în Bulgaria apuseană numărul Turcilor de atunci nu alcătuia mai mult de 7.3% din toată populația. (Vezi datele la M. Sarafov în *Periodic. Spis. V. 1—18 și VIII.*)

¹⁾ Acest studiu a apărut în limba germană în publicațiunea: *Kaiserliche Akademie der Wissenschaften. Schriften der Balkancommission. Linguistische Abtheilung. II. Das Ostbulgarische.* Wien 1903. Traducerea de mai sus formează capitolul II din volum și poartă titlul: „Die altansässige Bevölkerung im Gebiete des O-Dialektes — (Nordostdialektes), cuprinzând coloanele 9—22; iar Capitolul III e intitulat „Die jetzige Verbreitung des o-Dialektes”, și cuprinde coloanele 21—34. — C. Br.

Numărul Turcilor se pune într'o lumină nouă, dacă privim rezultatele statistice după districte. În acest caz se vede că elementul turcesc, cu toată emigrarea în massă, în timpul războiului ruso-turc (1877) și în timpul ocupațiunii rusești a țării, reprezintă în cercul *Osmanpazar* 85.1%, pe când elementul bulgăresc abia 12.5%; în cercul *Haschioi* (districtul Silistrei) numărul Turcilor se urca la 83.9%, iar al Bulgarilor la 8.6%; în cercul *Bazaurt* erau 75.2% Turci și numai 14% Bulgari; în cercul *Şumen* (Şumla) Turcii reprezentau 69.5%, iar Bulgari 24.3%; în cercul *Eschi-Giumaia*: Turci 73%, Bulgari 23.1%; în *Balbunar*: Turci 78.7%, Bulgari 17.8% etc.

Procentul cel mai mare al Turcilor, după cum s'a spus, se afla în cercul *Osman-pazar*: 85.1%, dacă l considerăm după cercuri; iar dacă-l considerăm după districte, el se afla în *Eschi-Giumaia* 82.7%.

Se mai constată că, în unele din aceste cercuri, mai mult de jumătate din populația bulgărească locuiește în orașele capitale, cum este d. ex. Şumen, Eschi-Giumaia și Osman-pazar, — adică tocmai contrariul de ceea ce se observă în Bulgaria apuseană, unde Turcii, pușini la număr, locuiesc mai ales în orașe.

2. Aceste rezultate ale statisticei dovedesc, fără îndoială, că în nord-estul Bulgariei, în secolii trecuți, și anume nu multă vreme după invazia turcească, trebuie să fi avut loc evenimente istorice însemnate, pe urma cărora au rezultat mari schimbări etnografice, așa în cât, în locul populațiunii băștinașe, bulgărească fără îndoială (?), a câștigat preponderanță în numitele ținuturi, care în totdeauna au fost de o mare însemnătate strategică și politico-economică, un element strein și anume cel turcesc¹⁾. Când și cum s'a petrecut aceasta, este încă o întrebare deschisă în istoria Bulgariei. Profesorul *M. Drinov* a încercat să răspundă la chestiune, însă, din nefericire, nu și-a dus până la capăt prea interesantul său studiu, publicat în „*Periodic. Spis. VII–VIII*“. După indicațiile sale, se poate admite că dominațiunea turcească, în Bulgaria Dunăreană, în sec. XV „semana cu o ocupație militară încă nu pe deplin asigurată“; totuși, după părerea mea, nu

¹⁾ Presumpția că toată populația era „fără îndoială bulgărească“ se poate dovedi cât de netemeinică este din izvoarele contemporane culepăta dela Varna (1444) și din altele, pentru care trimitem pe cititor la Arhiva Dobrogei Vol. II, No. 1 pag. 18-31 și No. 2 pag. 96-115.—C. Br.

e mai puțin sigur că elementul turcesc sporise mult în sec. XVI, chiar dacă nu se poate afirma sigur că, în pomenitele ținuturi ale Bulgariei răsăritene, astăzi puternic turcizate, Creștinii erau în minoritate încă de atunci. Din datele adunate de Prof. Drinov se vede că numărul turcilor a crescut foarte repede după sec. XV. Probabil că invazia ungară a regelui Vladislav, în 1444, — care a dovedit și Turcilor ce situație precară aveau în Bulgaria Dunăreană — le-a dat indemnul, în urma victoriei câștigate la Varna cu atâta greutate de către Turci, să porniască o puternică colonizare cu elemente musulmane care, probabil, au fost întărite și prin turcizarea forțată a populației băștinașe și care a fost terminată cu energie în scurt timp.

3. În orice caz, nu rămâne nici o îndoială că vechea populație bulgărească din nord-estul Bulgariei s'a împușinat simțitor chiar de acum câteva secole. Se știe că dela mijlocul sec. XVIII au început emigrări în masă din Bulgaria Dunăreană și cea sudică în Țara Românească, Basarabia și sudul Rusiei. Mișcarea aceasta a durat peste un secol, așa că, prin aceasta, numărul vechilor Bulgari din Bulgaria Dunăreană se împușină și mai mult. Din izvoare oficiale rusești se poate constata că prima colonizare s'a făcut cu 620 familii bulgare, în guvernământul Cherson între anii 1752 și 1754 (vezi A. Skalkovskij, *Bolgarskija kolonii v. Bessarabii i Novorossijskom krae, Odessa 1848*). Apoi urmară neîntrerupte colonisări până în anul 1791. După o mică pauză, avu loc marea colonizare bulgărească a Basarabiei și a sudului Rusiei, între 1801 și 1812. Războiul ruso-turc din 1828 provoacă o emigrare și mai puternică. După cum se știe, o însemnată parte dintre emigranții de atunci, și anume dintre cei din sudul Bulgariei, ajunseră numai până la Dunăre și se așezară în regiunile din nord estul Bulgariei, despopulate prin continua emigrare și stărpire a elementului bulgar. La acești coloniști bulgari din sud se adăogiră și mulți emigranți întorși din Rusia, cari erau de asemenea, în majoritate, din sudul Bulgariei. După războiul din 1853 (al Crimei) și după cel din 1877, nord-estul Bulgariei se coloniză cu un nou val de emigranți din sud și din Balcani.

Așa se face că astăzi populația bulgară din nord-estul Bulgariei, și în special cea din Dobrogea și din cercurile Varna, Silistra și Samla, provine, în marea ei majoritate, din sudul

Bulgariet și din regiunile muntoase ale Balcanilor (Stara Plana).

4. După cum am spus-o mai sus, vechea populație bulgărească din nord-estul Bulgariei a fost din vechime împuținată printr-o sistematică turcizare în masă. Ceea ce s'a petrecut în această privință în timpurile mai vechi, se poate mai mult presupune decât dovedi. De asemenea, în ceea ce privește încercările mai importante ale guvernului turcesc de a răspândi cu sila islamismul printre creștinii subjugati, nu avem, pentru vremurile mai nouă, decât puține dovezi. Câteva dintre acestea din urmă se vor menționa aici.

Printre Turcii stabiliți în cele vreo 30 sate turcești din așa numitul „Gerlovo” — un ținut în cercul *Osmân-Pazar*, — trăește încă tradiția că strămoșii lor au fost Bulgari turciți; și astăzi încă se mai aude în graiul actual al numiților Turci din Gerlovo unele urme slabe, care vorbesc destul de clar pentru vechea lor origine bulgărească. Forma bulgărească mai veche a numelui ținutului „Gerlovo” sună „Gerilovo”, iar a numelui locuitorilor „Gerilec” (vezi *Jirecek: Cesty po Bulharsku* 650). Turcisarea trebuie să fi avut loc acum vreo un secol și jumătate și anume în timpul când și ținutul numit „Tazluk”, al cărui centru este *Osmân-Pazar*, a fost colonizat cu Turci din Asia-mică. Probabil că o parte dintre acești Turci asiatici au fost așezați printre Bulgarii din Gerilovo cu intenția de a-i turciza¹⁾. Scopul fu repede atins, deoarece astăzi toți mahomedanii din Gerlovo se simt în toate privințele adevărați Turci, de și Gerlovo, după mărturia *Raguzanului Gjorgiei*, era populat, încă în sec. XVI, de „Creștini viteji”. (Vezi *Makusev: Monumenta* etc. II, 244). Pentru a asigura mai bine pasurile Balcanilor spre nord, s'au colonizat o parte, probabil, din aceiași Turci și spre est și sud, în Balcani, unde de asemenea vechea populație bulgărească a fost turcisată în scurt timp în cea mai mare parte. Așa s. ex. satul curat turcesc de astăzi *Sarâ-Cubantâc* (în cercul *Provadia*), la nord de munții *Carnobaș*, în Balcani, trebuie să fi fost bulgăresc, ceea ce se certifică și prin ruinele unei biserici păstrate în apropierea satului.

1) Se poate ca mulți Bulgari din „Gerlovo”, cari nu voiau să-și piardă neamul și religia, să fi emigrat în alte părți și că o parte dintre ei să se fi refugiat spre *Târnova* și abuna în satul din apropiere *Arbanași*. După o tradiție, locuitorii actuali din *Arbanași* ar proveni din „Gerlovo”. (Vezi *Jirecek: Geschichte der Bulgaren*, 589).

După o tradiție a locuitorilor, satul trebuie să fi devenit turcesc acum vre-o 150 ani. Pe atunci trebuie să se fi așezat aci, ca și în satul vecin, azi curat turcesc, numit *Becci*, Turci „din Gerlovo“. De asemenea și în satele turcești din împrejurimi, *Alvagic* și *Lopușna*, Turcii cred că au venit din Gerlovo de mai bine de o sută de ani, după o tradiție comunicată mie de d-l *K. Șkorpil*. Satul turcesc *Tușovica*, la apus de pasul *Riș* (*Cialykavak*) din Balcani, după spusa localnicilor, trebuie să fi fost înaintea un sat bulgăresc și s'a turcizat acum 150 ani. Populația bulgărească din împrejurimi numește și azi acest sat cu numele său cel vechiu „*Tușovec*“. Dacă ținem seama că și celelalte numeroase sate turcești din munții Balcani, până la M. Neagră, datează mai ales din secolul trecut, și că multe din ele poartă nume bulgărești, cum e s. ex. *Gancevo* în cercul *Provația*, atunci se pare foarte probabilă ipoteza că colonizarea turcească dela *Tuzluc* și *Gerlovo*, unită cu turcizarea în masă a vechiului element bulgăresc, s'a întins sistematic peste toată partea răsăriteană a Balcanilor. Din nefericite resturile lingvistice, amintite în *Gerlovo*, nu ne pot duce la nici o concluzie mai precisă. Toate numele de persoane sunt astăzi turcești, însă, până nu de mult, în satul *Târnocea* s. ex. au trăit Turci cu nume semi-bulgărești precum *Costoqlu*, *Hasanaga* și *Stoianoglu*. În satul *Jamla* o familie turcă se numește *Musulmanollar* (*Musulmani*). Acest nume este explicat de către Turcii din sat în sensul că familia sus pomenită descinde din adevărați musulmani, sosiți din Asia Mică (*Anadol*), în timp ce restul populației din sat se socotea descendentă din locuitorii străvechi („*erli*“), cari au primit dela Musulmani „adevărată credință“. Aceasta dovedește că, multă vreme după convertirea Creștinilor la islamism, se obișnuia a se distinge în *Gerlovo* adevărații Musulmani de Bulgarii convertiți.

Vechea toponimie bulgărească a regiunii s'a păstrat în parte. În afară de nume de sate ca *Târnocea* și *Cercovna*, unde și azi se mai văd ruinele unei biserici vechi, se mai pomenesc de către Turcii din *Gerlovo* și multe altele precum: *Zajci-bair* (movila iepurilor), *Livada ciazirla*, *Brut* (dela brod), o localitate în apropiere de *Cercovna*, lângă un râu, *Papaz-ejdinde* (probabil în loc de „*Popovdol*“ Valea Popei), *Kakonun-çeşmesi* (în loc de *Kakina-çeşma*), și apoi numirile de „*Selişte*“ și „*Grădişte*“, cu care sunt numite diverse locuri, și mai însemnate sunt încă în

mirile bulgărești ale unor obiecte, întrebuințate în graiul turcesc din Gerlovo, precum „*Krivica*“, adică „*Kriva bradva*“, după cum se zice azi la Bulgarii din satul vecin Vardun. Numirea de „*Krivica*“ e mai veche și s'a păstrat la Turci. În satul Jamla o parte a căruței se numește la Turci „*prócep*“, în timp ce Bulgarii din împrejurimi se folosesc azi de vorba turcească „*arđj*“. Unii Turci mai bătrâni întrebuințează cuvântul pur bulgăresc „*săbici*“, ce se rapoartă tot la o parte a căruței și pentru care Bulgarii din Vardun folosesc numai cuvântul turcesc „*kanat*“, etc.

La cele spuse mai sus, se mai pot adăogi și următoarele date luate din opera profes. Jirecek: „*Ethnographische Veränderungen in Bulgarien seit der Errichtung des Fürstenthums*“, tipărită în Oesterr.-Ungar. Revue, 1890, XI—XII :

Satul Sadovo, ce se află în apropiere de Gerlovo, astăzi e locuit în întregime de Turci; însă în apropierea sa se mai văd ruinele unei biserici. În satul vecin, de asemenea turcesc, *Kadārfakli*, oamenii știu precis că ei sunt de origine bulgară și că înaltașii lor se numiau *Stoian*, sau *Vasile*, deci că au fost creștini.

Pol. 17. Elementul turcesc s'a lăsat dela *Kotel* spre apus. Satul *Șehovo*, situat la est de Gradec (cercul Kotel), astăzi e curat turcesc; totuși în Gradec se găsesc câțiva Bulgari, cari s'au născut în Șehovo. De asemenea satul *Mokreni* trebuie să fi fost părăsit acum 60 ani de ultimii din vechii săi locuitori Bulgari.

După profesorul Jirecek, în împrejurimile dela *Cenge* și *Lo-pagna*, în actualele sate turcești, Turcoaicele purtau nu de mult un fel de haină, care amintește portul Bulgarcelor din împrejurimile Sofiei. Cele mai mari schimbări etnografice s'au petrecut pe latura de nord a Balcanilor, și anume în Gerlovo, unde o puternică colonizare de Turci osmanlâi a înălăturat cu totul vechea populație bulgărească. Satele *Razboina*, *Stratigea* și *Dervent* (din cercul Eschi-Giumaia) erau nu de mult bulgărești, etc.

5. Deși turcizarea nu s'a efectuat în câmpie cu atâta silnicie ca în numitele regiuni muntoase, în ultimele două veacuri, totuși vechea populație bulgară din provinciile răsăritene ale Bulgariei Dunărene—unde elementul turcesc a câștigat de mult supremația—, numai cu greu putea să-și păstreze naționalitatea în împrejurările grele de atunci, așa că și aci relativ puțin numeroasa populație bulgărească, care n'a emigrat a căzut pradă în cea mai

mare parte aceleiași sorți, adică a trebuit să se convertiască la islamism. Totuși, ar fi de cercetat dacă nu cumva o mică parte dintre aceștia nu și-au salvat măcar pe jumătate fisionomia lor națională prin conservarea religiei creștine. De fapt, se poate ajunge ușor la o asemenea ipoteză din pricina existenței, în pomenitele provincii răsăritene, a multor Creștini ce vorbesc turcește și cari sunt numiți de către conlocuitorii lor *Gagauzi*.

Inainte de toate trebuie să accentuăm asupra faptului că toți Găgăuții, fără excepție, se socot ca băștinași („erli”) și tot așa sunt considerați și de tradiția populară. Sub numele de *Gagauz* poporul înțelege un creștin, a cărui limbă maternă este turceasca. Totuși trebuie să distingem două feluri de Găgăuți cari, de fapt, sunt denumiți de popor, ici-colo, cu două numiri diferite. Există „adevărați” Găgăuzi („*hasdl-Gagauzi*”), cari sunt priviți ca o națiune cu totul streină. Ei înșiși nu se simt și nu se socot Bulgari. Ei sunt numiți și „*primorski Gagauzi*”, pentru că locuesc mai ales în apropierea Mării și anume: în orașul Varna și în satele *Chestricei Cara Huseim, Gevizli, Geferli, Alaclise* (azi Botevsco), *Ghiaur-Suiuciuc* și *Caracurt*. De aceștia se deosebesc acei Găgăuzi cari, cu toate că vorbesc turcește, totuși se socot ca Bulgari, simpatizează cu populația bulgară și nu se deosebesc în viața lor, în relațiile lor de rudenie, în moravurile lor și chiar în cântecele lor populare bulgărești, pe care le cântă, de ceilalți Bulgari. Chiar și numele lor de rudenie sunt bulgărești. Ei zic s-ex. *maica* (mamă), *caca* (soră mai mare), *lelia* (mătușe) etc. De asemenea curat bulgărești sunt și numele lor de persoane. Asemenea Găgăuzi, cari se numesc și „*Găgăuți bulgărești*”, am văzut în satul *Voivoda* din cercul *Novi-Pazar*. Acum se află aci numai vre-o zece familii dintre ei, în timp ce, cu patruzeci de ani în urmă, erau peste douăzeci. Cu cel mai bătrân dintre ei, anume cu *Diado Calcio Toncioolu* (adecă moșul Calcio, fiul lui Toncio), care trebuie să numere acum 93 ani, am vorbit eu în *Novi-Pazar*, unde locuește. El vorbește numai turcește; totuși pricepe destul de bine când i se vorbește bulgărește, dar răspunde numai turcește. Intre altele mi-a povestit că toți Găgăuții din *Voivoda-chioi* se socot ca Bulgari din vechime și că ei înșiși nu se numesc Găgăuți, ceea ce se întâmplă tocmai dimpotrivă la Găgăuzii de lângă *Mare*. Strămoșii lor au argățit la Turci și așa și-au uitat propria lor limbă. Și tatăl bătrânului *Diado Calcio* vorbea tot numai tur-

cește. Foarte adesea se însoară acești Găgăuți cu Bulgăroaice din satele vecine, care în curând își uită limba lor maternă și învață turcește. Așa s. ex. nevasta lui Diado Calcio era o Bulgăroaică din Șumla. Găgăuți, la fel cu cei din Voivoda-chioi, se găsesc și în satul apropiat *Teche-Cozlugea*, unde azi au rămas numai trei frați, pe când ceilalți s'au strămutat la Novi-Pazar. Și în satul *Kajka* Găgăuții s'au împuținat până la 7 8 familii. În număr mai mare — până la 40 familii — trăesc în satul *Hambarla Caraagaci*. Printre aceștia e foarte cunoscut un oarecare „Slav ciorbagi“. El se ține drept Bulgar și tot așa și ceilalți Găgăuți din sat. Rămășițe din acești Găgăuți se află și în satele *Caramanla*, *Căzâlgilar* apoi mai spre sud de *Cadăchioi* (la est de Provadia), în *Șaddchioi* și *Sultanlar*. În acest din urmă sat mai trăesc încă : Diado Stăniu Băiolu, Diado Gherghi Băiolu (familia lor se cheamă Bai-ol-lar), Diado Petăr Vasil-olu și alții. Se mai păstrează amintirea și a altora mai bătrâni, cari au murit, precum : Diado Coste și Diado Manol și un oarecare Terzi Demir (adecă Demir Croitorul), cari cu toții vorbeau numai turcește ; însă, altcum, se simțiau numai ca Bulgari și anume ca Bulgari băștinași.

Dintre „Găgăuții bulgărești“ se găsesc emigranți și în Dobrogea și în Basarabia și anume, în satul *Beidaud* (plasa Babadag), trăesc Găgăuți, cari sunt originari din mai sus numitul sat *Caraagaci*.

6. Este nesigur dacă acești Găgăuți sunt într'adevăr resturi turcizate din vechea populație bulgărească de odinioară a acestor ținuturi, după cum cred eu cu multă probabilitate, sau dacă aparțin acelor enigmatice „Găgăuți adevărați“, cari nu sunt de loc de origină slavă, după cum crede profesorul Jirecek (Cesty 607).

Este însă un fapt neîndoios că, în afară de acești Găgăuți, și în afară de coloniile grecești, puține la număr, întreaga populație creștină din cercurile Varna, Balci, Dobrici, și în mare parte și din Novi-Pazar, Provadia, Curtbunar și Silistra, precum și în toată Dobrogea se dovedește a fi recent colonizată, adică nu e mai veche de 100 ani și, numai în cazuri foarte rare, de un secol și jumătate.

S'ar putea limita precis numitul ținut de curând colonizat, dacă am socoti ca graniță sudică valea Provadia, dela Mare până la orașelul Provadia ; ca graniță vestică o linie verticală

dusă dela Dunăre până la Provadia; iar ca graniță nordică și răsăriteană însăși Dunărea și Marea Neagră.

Chiar și la apus de sus numita linie verticală și anume la nord de linia ferată dintre Provadia și Razgrad până la Dunăre, așezările bulgărești, cu puține excepții, pe care le vom aminti mai jos, sunt cu totul nouă, întrucât ele se găsesc risipite în masa compactă turcească din Deliorman.

Abia la sud de valea Provadiei sau, mai bine zis, de linia ferată dintre Varna și Razgrad s'au mai putut păstra, ici-colo resturi din populația bulgărească bășinașe. O excepție la aceasta o fac satele Derechioi, Niagruza și Ianevo din cercurile Provadia și Novi-Pazar, precum și Hârsovo și Topcichtoi din cercul Chemanlar (la nord de Razgrad).

Trebuie să facem o deosebire aci între vechii locuitori ai podișului de lângă Dunăre—a căror graniță sudică s'ar putea socoti râul Camcicul mare, socotind la acest ținut și satele *Smîadovo* și *Dragoievo*—, și între locuitorii Balcanilor. Cu toate că curenții de colonizare al Balcanicilor („balkanci” sau „balkangii”) către nord a atras după sine amestecul celor două elemente, totuși cele două grupe se pot distinge ușor după două caractere: după *dialect* și după *îmbrăcăminte*.

7. Cel mai caracteristic semn, după care putem deosebi pe vechii locuitori din spre Dunăre de veneticii (prișelci) din Balcani (Stara Planina) sau din Tracia, este acea formă articulată a substantivelor masculine, care la genitiv singular se termină în —*ō* accentuat și în *ō* (între *o* și *u*), sau chiar în *u* neaccentuat; s. ex.: *nosō*, *mostō* — *stōlu*, *cileācu*, *pōpn*. La Balcanici și la cei din Tracia, dimpotrivă, aceeași formă se termină în *āt*, sau numai în *ā*: *nosā(t)*, *stolā(t)*, *cileacā(t)*. Vechii locuitori din spre Dunăre sunt, apoi, denumiți nu numai cu obișnuitul nume de „*Erljci*”, sau „*Erlji*”, adică pământeni localnici, așezați din vechime, (de la vorba turcească *jer*=loc), ci încă și cu un nume particular și foarte ciudat „*Hârcoi*”, sau mai precis „*Ārcoi*”. Hârcoii, precum am spus, se deosebesc și la îmbrăcăminte de „*Balcangii*”, sau „*Balcanci*”, adică locuitori dela munte, precum și de cei imigrați din Tracia, de așa numiții „*Otejuzlii*”, sau „*Otejofciani*”, adică „de dincolo” (dela vorba turcească „*otejuz*”). Mai ales caracteristic este portul femeilor, de oarece acestea țin cu multă

Col. 22.

Femeia din Balcani („Balcangiica“) poartă o haină îngustă de lână neagră, în unele locuri și albastră închisă, care se numește „sucman“ (sau „ciucman“), pe când Hărcoica („Hărcoica“) își atarnă în față și în spate câte o fotă. Fotele au forme și culori diferite, din care cauză sunt cunoscute sub numele de „peștemal“ (cuvânt turcesc), „zavișca“ și „cărlenca“. Tot la fel se poartă și într-o parte din jumătatea de apus a Bulgariei nord-estice precum și în nord-vestul Bulgariei, sub numele de „tăcmenic“ și „vălnenic“; însă aci asemenea port nu se mai poate socoti ca un semn caracteristic în raport cu dialectul, de oare ce locuitorii din munte, așezați în câmpie, și mai ales în părțile apusene ale nord-estului Bulgariei, și-au însușit portul Hărcoilor.

Portul vechiu al Hărcoilor se caracterizează mai ales prin pantaloni albi și strimți, numiți „bărdenci“, „birneci“, „benevreci“ etc., în timp ce locuitorii din Balcani poartă pantaloni foarte largi de lână neagră, sau cafenie închisă și de aceea sunt porecliți de către Hărcoi „Bulgari negri“, sau simplu „Negri“. („Cerni Bălgari“, „Cernite“.) Totodată trebuie să menționăm că astăzi vorba „Hărcoi“ se întrebuițează mai rar, de oarece coloniștii din Balcani și Tracia, superiori în număr și în inteligență, îl iau ca nume de batjocură, în care sens este întrebuițat mai ales prin orașe. Însă, ca dovadă că la origine numele nu avea nimic supărător pentru țărani, e faptul că și astăzi încă țăranii se numesc adesea cu mândrie „Hărcoi“, cu toate că la oraș, sub acest nume se înțelege de obicei un om de rând, un prostănac. Acelaș nume de Hărcoi este cunoscut și lângă Dunăre, spre apus, pe la Vidin, și anume tot ca nume de batjocură. Etimologia cuvântului e întunecoasă ¹⁾.

¹⁾ Mai amănunțit tratez acest subiect în lucrarea mai sus pomenită: „Vechea populație din nord-estul Bulgariei“.—Nota autorului.

DISTRIBUTIA ACTUALĂ A HĂRCOILOR ÎN N-E. BULGARIEI

II.

Col. 21. Prin faptul că am stăruit asupra sus-pomenitelor caractere și m'am ostenit a descoperi vechile așezări ale Hărcoilor, am ajuns în fine la încheerea că dialectul în -o se întindea odinioară peste toată câmpia ce se lasă spre Dunăre, dela M. Neagră spre apus până la râul Isker, care se poate socoti ca o graniță mai veche a limbii bulgare de apus. Astăzi dialectul în -o se întinde dela Varna până la râul Iantra și de aci mai departe, spre sud-vest, către Sevlievo. Acelaș dialect se vorbește și în cercul Sviștovului, în câteva sate de pe malul stâng al Iantrei și, ca dovadă că el stăpâna și în Sviștov acum 150 ani, este și limba Sviștoveanului *Damaskin*, din care am dat numeroase exemple în „Sbornik“ XVIII.

Col. 23. *Dialectul în -o se întâlnește și în multe așezări nouă din Dobrogea și în cercul Silistrei; aci a fost adus mai ales de emigranții din împrejurimile Șumlei, Provadiei și Razgradului pe la începutul sec. XIX și mai ales după războiul ruso-turc din 1828. Din aceeași vreme datează și coloniștii ce vorbesc acest dialect în Basarabia și sudul Rusiei. Prin neîntrerupte și neobservate mișcări spre sud, și anume prin pasurile Balcanilor dela Cenge și Riș (Cialicavac), dialectul în -o s'a lăsat, din împrejurimile Șumlei și Provadiei, în câmpia Traciei, spre Adrianopole și spre sud-est în munții Strangea, până la Mare, în cercul Burgasului. După cum am mai arătat aiurea (vezi Anzeiger, 1897, XVII), locuitorii numiți „Zagorci“, cari ocupă colțul de nord, dela satul Sf. Nicola (la sud de Burgas) până la Rusocastro și cari se întind și mai spre sud lângă Căr-Harman, peste granița turcă, la Ghioc-tepe, sunt fără îndoială emigranți din numitele ținuturi ale nordului Bulgariei. Aceasta se confirmă mai bine prin faptul că Zagorci, ce vorbesc dialectul în -o, se întâlnesc și pe coastele de sud ale Balcanilor, pe la Aitos și Carnobat, adică tocmai pe drumul ce duce la amintitele pasuri ale Balcanilor. Ca*

dovadă stă nu numai numele de „Zagorci“ dar și faptul că acești locuitori nu se întind mai mult spre sud : între râul Tungea și orașul Lozen (Cărcelise) din ținutul Adrianopolei, Zagorcii locuiesc numai în câteva sate ; dimpotrivă, la sud de Adrianopole se întind fără întrerupere dialectele „rupcilor“, dela est spre vest.

Col. 24. Dialectul în -o s'a păstrat cel mai curat și mai arhaic în ținutul Șumlei, adică pe lângă Șumla, Preslav, Novi-Pazar și Provadia. Pentru aceea am și studiat acest dialect mai ales în satele acestor ținuturi, după cum am arătat amănunțit cu alt prilej. (vezi : Anzeiger, etc. 1897, No. XXIII, 1899, No. II). Și la apus de Șumla, în cercurile Razgrad, Târnova, Biala, Rusciuc, Turtucaia și Silistra, dialectul în -o s'a păstrat destul de curat. În general, vorbind despre acest dialect, se poate socoti grainul dela Șumla ca cel mai bun reprezentant al său. Bazându-mă în special pe acest dialect, pe care l-am studiat foarte bine în așa numitele sate „sări“ (Sărtove, Sărtschi sela, turcește : Sărtchioiler) dintre Șumla, Novi-Pazar și Provadia,—voiu trata fonetica și morfologia dialectului de nord, sau a dialectului în -o. Însă mai înainte voiu căuta să înșir toate așezările vechi ale Hărcoilor, precum și coloniilor lor către nord și către sud. Prin aceasta se va evidenția mai bine tăria numerică și răspândirea geografică a acestui dialect. Spre mai mare claritate, voiu număra aceste așezări după împărțirea administrativă actuală, adică după plăși și județe.

1. Cercul Șumla. Dialectul în -o se vorbește în orașul Șumla de către vechii locuitori ai orașului, ca și de către cei ce se stabilesc în el, sosind încontinuu din împrejurimi, unde s'a păstrat același dialect și anume din satele : *Dividiadovo* sau *Cenghel*, *Topalchioi*, *Bialo Copitovo*, *Durmuş*, *Cadâ-Hasâ* și, în parte, din *Casaplar*, unde majoritatea locuitorilor e originară din Tracia, de pe la Iambol. Locuitorii din *Gorni-* și *Dolni-Ingie* vorbesc o limbă amestecată.

Col. 25. 2. Cercul Novi-Pazar. În orașul Novi-Pazar elementul bulgăresc și astăzi încă în minoritate față de cel turcesc, se compune din oamenii sosiți de prin satele vecine. Aci dialectul în -o se aude în satele : *Enevo* (mai înainte se zicea *Ianevo*, turcește *Ionus-chioi*), *Caspician* (mai înainte : *Cazâpeiane*), *Moghila* (turcește : *Muhla*), *Galugher(i)la*, *Culeveș* sau *Culehțe* (turc. *Chiu-lefcea*), *Ofciarovo* (turc. *Çiobanchioi*), *Cosoveș* (turc. *Cusofocea*), *Marcoveș* (turc. *Marcofocea*), *Gostina-riaca* (turc. *Chemicciderê*).

și în parte în *Imrihor* (4 familii), unde majoritatea emigranților sunt de pe la Iambol și mai ales din satul Dermendere.

3. **Cercul Provadia.** Aci dialectul în -o s'a păstrat foarte curat și arhaic ca și în satele din cercul Novi-Pazar. Satele sunt așezate, cele mai multe, pe largul podiș al Provadiei și de aceea se numesc *sârtechioiler*, adică sate de podiș, (turc. *sârt*=câmp înalt, podiș). Dialectul e vorbit de neînsemnata populație bulgărească din orașul Provadia; apoi din satele: *Nenovo*, *Ravna*, *Crivna*, *Cercovna*, *Aiazma* (mai înainte sat turcesc, iar acum locuit de veniții din Cercovna și Crivna și de câteva familii din Cenghe, care vorbesc dialectul mijlociu), *Cheredi* (turc. *Carâ-Iagd*) *Carachiose*, *Chiopecli*, *Asdlbeili*, *Petrovariaca* (turc. *Derechioi*), *Niagașa* (turc. *Neușa*). În satele *Muracovo* (turc. *Muradsofu*), *Fetichioi*, *Comarevo*, *Novoselo*, locuitorii sunt amestecați din coloniștii de prin satele vecine ale podișului (*sârt*) și din Cenghe. Satul, odinioară turcesc, *Beili*, se colonizează din ce în ce mai mult cu locuitorii din „sârt”.

4. **Cercul Preslav.** Dialectul în -o se vorbește în orașul *Preslav* și în satele: *Dragoievo*, *Beșevlie*, *Zlatar*, *Salmanovo*, *Cociovo* sau *Căteș*, *Osmar*, *Ciafalar*, *Maraș* și *Călnovo*.

5. **Cercul Osman Pazar și Eschl Glumala.** Elementul bulgăresc din aceste două cercuri era cu totul neînsemnat înainte de războiul ruso-turc dela 1877; numai pe ici pe acolo s'a mai putut menține între Turci. Dintre puținele sate, ce existau înainte de acest războiu, aparțin dialectului în -o numai următoarele: *Hasanfacă* (numit mai înainte *Alaclise*), în care azi se află și câteva familii din împrejurimile Târnovei; apoi *Conac*, *Vardun*, *Dălgăci*, *Albanovo*, *Iavașevo*, *Geren* și *Cichindel* (cu locuitori din Vardun).

6. **Cercul Popovo.** Și în acest cerc vechiul element bulgăresc este neînsemnat. În *Popovo*, centrul ținutului, populația bulgară constă mai ales din coloniști recenți dela Razgrad și Gornia Oriahovița, apoi din locuitori dela munte, originari de pe la Driano-vo și împrejurimi. Locuitorii din *Razgrad* și *Gornia Oriahovița* vorbesc dialectul în -o. Acelaș dialect se vorbește și în satele: *Palamarca*, *Opac*, *Sadina*, apoi parțial în *Crașița* (turc. *Crepcea*), *Caracaci*, *Balgî Omur*, *Halidar*, *Araplar* și *Căzâllar*.

7. **Cercul Razgrad și Chemanlar.** În aceste cercuri elementul bulgăresc vechiu este de asemenea rar. În orașul *Razgrad*

se află o mahala veche numită „*Dobroșca mahala*“, unde locuitorii vorbesc ca și ceilalți Hârcoi din împrejurimi și au același port. Dialectului în -o aparțin locuitorii satelor: *Caba-colac*, *Hassanlar*, *Osenef* (turc. *Hiusencef*), *Drianovef*, *Ezeref* (turc. *Ezerce*), *Topciie* și *Topciiele* (turc. *Topcichioi*), *Ghiuzelge-alan*, *Demirgiler*, *Dichililaș*, *Sianovo*, *Crivnia*, *Torlac* și *Zavet*. Pe lângă aceasta s'a păstrat în satul *Hârsovo* o mahala veche („*erliiscata mahala*“) cu locuitori vechi, cari vorbesc dialectul în -o.

Col. 27.

8. **Cercul Varna și Balcic.** După cum am arătat și mai înainte, întreaga populație bulgărească din aceste ținuturi constă din coloniști, cari, încetul cu încetul, începând dela sfârșitul sec. XVIII, au sosit aci din Tracia și din Balcani. Slabe rămășițe din vechiul element cu dialectul în -o am gasit numai în două sate, la sud de Varna, anume în *Derechioi*, — unde vechii locuitori („*erlii*“) se deosebesc de coloniștii din satul vecin *Avren*, sosiți acolo dela munte, din satele *Gulișa* și *Ercheci*, și după dialect și după port — și în satul *Bielevo* (turc. *Ghebege*), unde de asemenea trăiesc câțiva „*erlii*“. Mai există câteva sate în cercul Varna și Dobrici, ai căror locuitori s'au colonizat de curând acolo, anume *Zagorcii* cu dialectul în -o, sosiți de pe la *Adrianopol*. Aceștia s'au așezat după războiul din 1877 în câteva sate părăsite de *Cerchezi*. Așa în satul *Dișbudac* (cercul Balcic) locuiesc *Zagorci* veniți din satele *Tatarlar*, *Ogea-Tarla* și *Chiuchiuler* din cercul *Adrianopolei*; în satul *Teche*, *Zagorcii* au venit din satul *Vaisal*, cercul *Adrianopolei*. *Zagorci* de aceeași proveniență se află și în satul *Ecrene*. În cercul *Varnei*, satul *Ruslar* e locuit de aceiași *Zagorci*, cari au venit mai ales din satul *adrianopolitan Salioglu*, ca și din *Vaisal*, *Tatarlar*, etc.

9. **Cercul Dobrici.** În acest ținut n'am putut descoperi nici o urmă a dialectului în -o și aceasta se explică prin faptul mai sus pomenit, că populația se alcătuește aci din coloniști noi din Balcani și Tracia. Vechii locuitori ai acestui ținut, în parte s'au turcit, în parte au fost nimiciți și în parte au emigrat în *Munte-nea* și *Basarabia*. (Vezi „*Vorläufige Berichte*“ în *Anzeiger*, 1897, No. XXIII).

10. **Cercul Silistra, Curibunar, Accadânlar și Turtucala.** Alături de majoritatea covârșitoare a elementului turcesc, se află aci și un număr frumuseț de așezări mari și înfloritoare de *Bulgari* de dată recentă—format din emigranți, cari voiau să se sta-

ol. 28.

biliască în Rusia, sau cari s'au reîntors de acolo. Pentru aceea în ceea ce privește dialectele, găsim aci o mare varietate, fiindcă locuitorii sunt veniți din diferite locuri din Bulgaria de nord și de sud. Majoritatea sunt emigranți din împrejurimile orașelor Iambol și Adrianopole; apoi din satele din Balcani: *Ercheci*, *Gulița* și altele; pe urmă din regiunea Razgradului și din așa numitele sate „*sări*” (de podiș) de lângă Șumla și Provadia. Aceștia din urmă, cari locuiesc amestecați cu muntenii din Balcani și cu Traci, sunt denumiți cu termenul special de „*Șicovți*”. Dialectul în -o, așa dar, este vorbit aci de emigranții sosiți de pe la Razgrad, din sate vechi, și prin numiții „*Șicovți*”. Afară de aceasta însă, spre mirarea mea, am descoperit și rămășițe din vechea populație, care a îndurat grozavele evenimente din timpul luptelor ruso-turce. Acești locuitori vechi, cari vorbesc de asemenea dialectul în -o, și cari, în această privință, diferă puțin de emigranții de pe la Razgrad și de Șicovți, sunt cunoscuți sub numele particular de „*Grebenci*”. Numele acesta vine dela o podoață în formă de pieptene, pe care o purtau femeile pe cap până nu de mult. Grebenci se numesc ei înșiși și „*Hărcoi*” ca și țărani cari vorbesc dialectul în -o. Trebuie să observăm că Grebencii, în timpurile anterioare, se refugiau adesea în România, peste Dunăre, și că mai târziu s'au întors în parte, în vechile lor sate. Și acum există în România, în împrejurimile Giurguiului și Olteniței, lângă Dunăre, sate unde locuiesc Grebenci. De oarece aceștia trăiesc în câmpie, lângă Dunăre, sunt denumiți „*Elici*” (dela vorba turcească *eli*=câmpie)=Câmpeni. Așa s. ex. în satul *Ciacu* din fața Silistrei (jud. Ialomița) locuiesc numai Grebenci. Asemenea și satul *Clocănești* e locuit tot de Grebenci (Elici).

Să înșirăm satele în care trăesc Grebenci:

Col. 29.

Un sat de Grebenci adevărați este *Popina*, lângă Dunăre, la apus de Silistra. În satul vecin, *Vetren*, locuiesc Grebenci amestecați cu coloniști noi din Balcani. Jumătate din populația satului apropiat, *Srebărna*, e formată din Grebenci. În satul *Aldemir* se află numai 4-5 familii de Grebenci. Aproape jumătate din locuitorii din *Calipetrovo* se compun din Grebenci, iar cealaltă jumătate din Șicovți. Satul *Chiuciuc-Cainargi* (la SE de Silistra) este locuit aproape exclusiv de Grebenci. Și dincolo, în jud. Constanța, la est de Silistra, trăesc în satul *Almalân*, Grebenci, amestecați pe din două cu Șicovți. Nu de mult satul

odinioară curat turcesc, *Topci*, a fost colonizat cu Grebenci. Grebenci amestecați cu Șicovți trăesc azi în satul *Hadărcelebi*, care mai înainte era turcesc, iar acum, după ce Turcii au emigrat, a fost ocupat de numiții Bulgari sosiți din Almalău.

În cercul *Accadânlar* se află Grebenci în satele *Garvan* și *Hogeachioi*. În *Haschiot* s'au așezat câteva familii de Grebenci veniți din satul românesc Ciocănești, după 1877. De asemenea în *Doimușlar* se află Grebenci din Ciocănești.

În cercul *Turtucaia* vechea populație s'a păstrat în satele *Cadăchioi*, *Star-Smil*, *Sarsânlar*, *Belîța* și *Denizler*. În *Spancevo* locuitorii vechi sunt amestecați cu alții veniți din munți. În *Breglen* sunt puțini locuitori vechi; majoritatea sunt coloniști din *Drianovo*. Acelaș trebuie să fie cazul cu *Spancevo*.

Șicovții înrudiți cu Grebenci locuiesc la oaltă cu aceștia în satul *Calipetrovo*. Aceștia au venit din satele „sărt”: *Cercovna*, *Cosoveș*, *Marcoveș*, *Derechioi* și *Aiazma* (cercul *Provadia*). În *Pândăcli* au sosit Șicovți nu de mult din satul Almalău (jud. Constanța), după ce Turcii din *Pândăcli* au emigrat. În *Hadăr-celebi*, *Topci* și *Baiuc-Cainargi* (toate în cercul *Curtbunar*) Șicovții trăesc amestecați cu Grebenci. Și satul *Beibunar*, odinioară turcesc, este ocupat azi pe jumătate de Bulgari din satele vecine, mai ales din Almalău; așa dar de Șicovți și Grebenci. Satele *Olucelu* și *Ghiulerchioi*, care odinioară erau curat turcești, azi au locuitori Bulgari, veniți mai ales din satul *Calipetrovo*, unde trăesc Șicovți și Grebenci.

Emigranți din vechile sate de Hârcoi din ținutul *Razgrad* se află în *Caraorman* (jud. Silistra) și anume sosiți mai ales din satele *Cabacolac* și *Hârsovo*. De asemenea în *Brăcima*, unde locuiesc amestecați cu Macedoneni „Arnăuți” din satul *Cara-arnaut* de lângă *Razgrad*. (Vezi L. Miletici: *Abhandlung über die Arnauten bei Silistra* în *Periodic. Spis.* 1900 No. 10). Emigranți din *Cabacolac*, *Hârsovo* și *Arnautchioi* se găsesc și în *Babuc*, *Caraomur*, *Sianovo* și *Vischioi* (jud. Durostor).

11. **Dobrogea.** Am mai pomenit că întreaga populație bulgărească a Dobrogei se compune din diferiți coloniști noi. Aceiași împetrișare, care se vede la coloniștii bulgari în împrejurimile Silistrei, din cauza feluritelor ținuturi de unde au sosit, se observă și în Dobrogea. Este cunoscut că cei mai mulți locuitori bulgari din ținutul Silistrei au locuit mai înainte un răstimp

și în Dobrogea. Pentru aceea și aci găsim dialectul în -o în așezări venite din spre Varna, Șumla, Provadia, Preslav și Razgrad.

În afară de satul amintit, *Almaldu*, locuit de Grebenci și Șicovți, se mai află Șicovți și în satul apropiat *Esechioi* (amestecați cu Turci) și în *Galița* (amestecați cu emigranți de pe la Sliven).

În ținutul Tu'cei și Babadagului se află Șicovți în *Congaz* (unii veniți dela Ghebege lângă Varna, alții din satul „sârt” Cercovna, lângă Provadia); apoi în *Cerna* (unii sunt din Dragoievo lângă Preslav, alții din Sniadovo și Riș; ultimii nu vorbesc dialectul în -o); apoi în *Ceamurlia de sus* (din satele „sârt” Crivna, Ravna, etc.); în *Ceamurlia de jos* (din Dragoievo pe la Preslav, amestecați cu Traci de pe la Iambol). În *Pașa-Câșla* și *Casapchiori* se află de asemenea emigranți din Dragoievo, amestecați cu alții din Sniadovo, Riș și din Tracia. În fine se află Șicovți în *Sară-ghiol*¹⁾.

Trad. de C. BRĂTESCU

¹⁾ Autorul cercetează apoi în cap. 12—17 distribuția populației bulgărești vechi cu dialectul în -o în cercurile Rusciuc, Biala, Târnova, Gornia-Oriahovița, Chesarevo, Sviștov și în sudul Balcanilor răsăriteni.

DIN LITERATURA GREACĂ

NEGUSTORUL DE FEMEI

— MIMAMB DE HERONDS —

Scena : Un tribunal din insula Cos ¹⁾.

Persoane : Battaros, negustor de femei.

Thales, clientul scandalagiu.

Grefierul tribunalului.

Aprodul.

Myrta, o fată a lui Battaros.

Judecători, popor.

Battaros (pledând)

Boeri, n'aveți a judeca

Nici neamul și nici cinstea mea.

O fi el Thales, mai bogat,

Dar nici eu nu s de lepădat;

De are-o navă mai de preț —

Și eu sunt un calic isteț.

Cum poate s'aibă el dreptate

Când eu sunt păgubita parte?

De scapă el curat la față,

Voiu alerga să strig în piață :

O zei, am fost nedreptățit !

Nu se mai poate om tihnit,

Nici liber, nici cu cine i place,

Când Thales nu ne lasă 'n pace!

¹⁾ Scena se petrece în insula Cos din Marea Egee, în secolul III d. Cr. când a trăit și Herondas. În parte a fost reconstituită de *Crusius*, filolog clasic german. Traducătorul a găsit în acest Mimiamb un document juridic al aceluși timp; în românește a mai fost tradus, fragmentar, de *Odobescu*.

Mi-aleg pe Mennes ca patron,
 Ce l-a picnit pe-Aristofon,
 Care și el, deși picnit,
 Pe Filisteu l'a tăvălit
 Și se tot laudă c'azi-noapte
 A săvârșit și mai mari fapte!²⁾
 Că Thales e bine 'mbrăcat,
 Dar și eu pot să stau la sfat;
 Eu..., am și eu apărător.
 Că el din Acca³⁾ — negustor —
 Adus-a grâu spre-a ajuta
 În foamete? Dar marfa mea,
 Drăguțe fete de la Tyr,⁴⁾
 Pentru popor nu-i chilipir?
 Că eu cer bani, e-adevărat,
 Dar el degeaba cui a dat?
 Ce? dacă el colindă mări
 Având manta din depărtări,
 Trei «mine atice» costând, —
 Iar eu la adunări, umblând
 Ca vai de mine îmbrăcat,
 Vai de picioare încălțat, —
 S'ajungă el în așa hal,
 Să-mi guste marfa cu scandal
 Și încă noaptea? Vă gândiți
 Cu asta unde potieniți?
 Cum văd, atâtea bunuri—toate,
 Și liniște și libertate,
 Și ordine... le hârbui
 Acest pirat, ce-ar trebui
 Să și amintiască de gunoiul
 Din care i se trage soiul.
 Să ne respecte i-ar sta bine
 Luându-și pilda de la mine, —
 Să știe că cei înălțați
 Aci 'n cetate sunt bărbați,
 Ce, neam din neam, au rang obștesc,
 Pentru că legile cinstesc;

²⁾ Mennes, Aristofon, Filisteu, sunt bătauși din localitate, la cari apelau nedreptății.

³⁾ Acca, port la Mediterana, în Fenicia.

⁴⁾ Idem.

Și mie, care sunt strein,
Nu mi-a făcut vr'unul venin,
Nici poarta nu mi-a sguduit,
Nici casa nu mi-a pârjolit
Și nici vr'o fată mi-a furat;
Dar el, boeri, l-am prins în fapt—,
Licheaua, ce-și zicea Artim
Și Thales azi,—să nu glumim,
De stăpânire sau de lege,
E frigian și nu 'nțelege!

(Către grefier)

Ia vezi, de schingiuiți în cod
Se pedepsesc și în ce mod?

(Către aprod)

Iar tu, prietene, fă bine,
La gaura clepsidrei ține,
Să nu se scuture nisipul,^{*)}
Cum vorba vine și e chipul
Ca să am timp pentru proces
Și pentru vorbă mai ales ^{o)}.

Grefierul (citește)

E scris: Iar dacă vr'un bărbat
De-o sclavă 'n răs s'a fost legat
Și ea i s'a lăsat silită,
Atunci amenda e 'ndoită.

Battaros (întrerupând)

Chaiṛondas¹⁾ scrise-așa, boeri,
Iar nu vr'un Battaros mai eri.
Pe-un Thales el mi-ți înfierează;
Si-apoi cu-o «mină» s'amendează
Acela care-o poartă strică;
Iar cel ce dă, pentru-o nimică,
Cu pumnii, legea îi prescrie
Încă pe-atât; ba chiar și-o mie,
De-a spart ceva sau foc a dat,
Și dublu pentru ce-a stricat.
Așa, ca cetățean vorbești;

^{*)} Clepsidra—orologiul din acel timp, un vas cu nisip.

^{o)} Pledoariile pe-atunci erau mărginite în timp cu clepsidra; deci, când partea nu vorbea, aprodul avea îndatorirea de a opri cu degetul curgerea nisipului.

¹⁾ Chaiṛondas, legiuitor din Catana-Sicilia; legile lui se aplicau în cetățile grecești din răsărit.

Tu însă, venetic ce-mi ești,
 Tu nu știi nici din basme ce-i
 Cetatea, cârmuirea ei,—
 Căci astăzi e 'n Brikindera,⁸⁾
 Ce în Abdera⁹⁾ eri eră,
 Și mâine 'n Fasalis¹⁰⁾ vei fi,
 Câștigul de ți-o porunci.
 Iar vorba, ca să n'o lungesc,
 Boeri judecători, vorbesc
 Pe scurt, că azi i s'a 'ntâmpat
 Ca șoarecelui, care-a dat
 Într'o capcană,—lovind poarta
 În casă mi-l aruncă soarta,
 Unde cu sârg, statornicie,
 Plătesc de mă spetesc chirie
 Și mi-a și ars întreg portalul.

(Către Myrta).

Tu, Myrto, vin, să-ți vadă halul
 Boerii, nu ți fie rușine, —
 Judecătorii ne vor bine
 Ca și părinții ori ca frații.
 Priviți și-atențiune dați-i
 Bietei fetițe. Prea cinstitul
 I-a stricat pielea cu ciupitul
 Și-a 'ntins-o... dincolo de punct.
 O, dacă n'ar fi fost cărunt,
 Eu i-aș fi tras o calcavură
 Că-i da chiar sângele pe gură!
 Tu râzi? S'audă cine-o vrea!
 Sunt pezevenchiu și casa mea,
 De la bunic, când a murit,
 Tătuca-al meu o-a moștenit;
 E-un cuib de viții din bătrâni,
 Da-mi face cinste ca stăpân,
 Și cine îmi atinge șeaua
 Cu mine și capătă beleaua.

(Schimbând tonul)

Te cred! E-un chip cu ochi adânci
 Și inima ți-o fi dat brânci!
 Și mie-mi lasă gura apă.

^{8), 9), 10)} Brikindera, Abdera, Fasalis—localități comerciale în acel timp.

Când văd frumoasa pâine albă;
 Dar schimb făceam, plăteai ceva,
 Dacă 'ntr'atât te-ademenea;
 Și-atunci cu fata, ca amic,
 Nu te opream de la nimic.
 Acuma? Nu mă las nici mort!
 La judecată mi te port,
 Ca să-ți văd cinstea; aici frate,
 Fără pedeapsă nu-i dreptate!
 Da, dacă el, care-a 'ndrăznit,
 Voește să fiu schingiuit
 Ca sclavii,—iată, niciun clește,
 Nici roata chiar nu mă 'ngrozește.
 Câțiți tortura¹¹⁾, iar el pună
 Pe masă legea 'n care sună
 Pedepsa mea, căci eu sunt gata.
 De-ar face Minos judecata
 N'ar fi mai dreaptă. Ca 'nchecere
 Îngăduiți a mea părere:
 Prin voi, nu Battaros—se știe,
 Un negustor de carne vie —
 Se judecă; Nu! Ci oricine
 Ce 'n Cos aflat-a al său binc.
 Hercul în insula-asta fu,
 De gloria-i o străbătu,
 De Merop voiui a v'aminti,
 De Thessal, Foibe, cari-aci
 Pentru Letone pătimiră
 Și de Asclep!¹²⁾ De nu vă miră
 Și pledoaria mi-e luată
 De voi în seamă-atunci, îndată,
 Dreptății arătați valoarea,
 Să se 'mpliniască zicătoarea:
 Că scoți din frigian licheaua
 De-i scuturi pielea cu nuiăua!

Tradusă de STOICESCU D.

¹¹⁾ Precum se vede, tortura era unul din mijloacele de cercetare penală în uz pe-atunci și se executa cu cleștele, roata, etc.

¹²⁾ Eroi și zei ce-și aveau cultul în insula Cos.

DIN LITERATURA PERSANĂ

CUATRENE

DE

OMAR KAIAM

*Frumoaso, joacă iarăși în ritmuri vii ori calme
Cum le-o clădi picioru ți și eu voiu bate 'n palme :
Sub ochii tăi e-o sete că trebui, să nu mori,
Nu douăzeci pahare, ci-atâtea de trei ori !*

*De ce cocoșul cântă în orice dimineată ?
El soarelui nimica nu spune, ci te 'nvață
Că din a ta viață ai mai pierdut o noapte
Și-ai câștigat din calea ce duce către moarle.*

*Prietene, las' grija de ziua ce i pe drum !
O fericire nallă e clipa de acum.
Când ne-om mula din lume, pe mâine, reci și vani,
Vom fi lovarăși celor de șeapte mii de ani !*

*Ascultă sfatu-acesta de bine, ține-l minle :
Cu haina lingușirii să nu ieși înainte
Nici unui om, căci ială, minciună-i lingușirea,
Iar viața o scântee și-i turburi strălucirea.*

*Turnași în cupa care viața ni-o desleagă
De temeri și regrete — zădărnicia 'ntreagă !
Mâini... unde vom fi mâine ! Adânc, adânc pierduți,
Sub secole 'mplinite, sărmani necunoscuți !*

*Dac'ai stropi un munte și el s'ar clătina !
Dar nu-i om cum se cade cel ce nu știe bea,—
Și pentru cei ce nu știu o lege ne oprește
Când vinul este suflet, căci ne însuflește.*

O, vin suav, garasă candidă, cristalină,
 Întunecat sorbit-am și am văzut lumină;
 Aș vrea să vă sorb toate... Cei trezi și cei cheștiu,
 Când m'or vedea să 'ntrebe: Ei, vin, de unde vii?

+

Odată, într-o seară—sfârșit de Ramașan,
 În așteptarea lunei pe-al cerului cadran,
 Eu stam pe pragul casei unui olar, stam mut,
 Sorbind înțelepciunea unui popor de lut.

+

Era un sfat de oale făcute din pământ.
 Vorbiau unele, alte steteau fără cuvânt.
 De-odată una spuse c'un hohot hârbuit:
 Ce-i oala, ce-i olarul? Nimic deosebit!

+

O oală, între alte, se plânse: E 'n zadar
 Că din pământ netrebnic mă smulse un olar,
 Căci cel ce-mi dele forma după dorința sa
 Curând cu-aceeaș mână pământului m'o da!

+

O oală-a spus: copilul cel mai supărăcios
 Nu sparge-un vas din care el a băut voios,—
 Deci care-ar fi acela, ce-un vas a 'nștripat
 Din propria-i plăcere, să-l spargă—mâniat?

+

Printre tăcute oale, după o clipă, una,
 O oală strâmbă zise, săltând ca lotdeauna:
 Voi râdeți că mă clatin și că m'aplec prea, prea,—
 Dar celui olar mâna—n'a tremurat și ea?

+

O oală iar: Aud că stăpânul ni-i ursuz
 Că așa-i este neagră, sălbatecă, de urs
 Și că prin grele chinuri el ne va încerca,—
 De, poate-i om de treabă, că-i zăgrăvit așa!

+

Din multe-o oală strigă, rupând un lung oftat:
 Oh, mi-a secat și lutul, alăta m'au uital,
 Dar scalde-mă în vinul bătrân și eu îndată
 M'oiu face iar vioae, de sete vindecată.

Traduse de STOICESCU D.

DIN VIAȚA AROMÂNĂ

SULUMBRIA

DE

PER. PAPAHAȚI

În familia noastră era o taină, de care se pomenia deseori, dar afară de doi, de Maia-Ceamă, bunica, și de Lala-Ghiți, unchiul, nimeni nu știa despre ce este vorba.

Auziam însă deseori pomenindu-se: „Sufariul dela Sulumbrie“, sau simplu „Sulumbria“, când era vorba să atragă băgarea de seamă a cuiva ca să fie tăcut, să-și țină gura, să nu mărturisiască vreo taină. Întrebuințam și noi, copii, „Sulumbrie“ în înțelesul arătat, dar fără să ne dăm seamă, ce legătură poate fi între „pune-ți lacăt gurii“ și între Sulumbrie sau Sufariul dela Sulumbrie.

De multe ori încercăm să aflăm ce se ascunde sub aceasta, dar de geaba; numai Maia-Ceamă și Lala-Ghiți schimbau priviri de înțeles, surădeau, dar vorbă nu scăpau despre taina Sulumbriei.

Adevărul este că ne ispitia mult, ne frământa și, nu odată, am chinuit-o pe Maia, sărindu-i de gât și sărutând-o și alintând-o, stăruind să ne spună, „ce-i cu Sulumbria?“

Maia ne trimitea la Lala-Ghiți, iar lala la Teta-Stamulă și tetei¹⁾, fi era gura mută ca piatra.

* * *

1) Tetă=tușe, mătușe.

Trecură ani mulți. Noi am crescut și am apucat pe căile care ne-au depărtat așa de mult de viața compatrioților noștri, pe cari nu-i vedeam decât verile, în vacanță, și nu totdeauna, nu în toate verile, căci unele erau petrecute la Mălăcași, la Vlaho-Clisura, Călive-Badralexi, etc. Dar când ne întorceam vara dela liceul din Bitule în încântătoarea *hoară*²⁾ Avela (Avdela, Abela), rudele noastre ne arătau atâta dragoste caldă, cum numai sufletul celor ce trăesc la olaltă împreună este în stare să o producă. Se uitau la noi ca la soare. Noi, liceenii, eram mândria satului, frumusețea lui. Ne iubiau.

Ce de viață, ce de petreceri.

Invitați azi la teta Gulă, petrecând mâine la teta Stamula, poimăne la unchiul Guciuni, Ghiți, etc., bucuriile noastre se țineau lanț, nesfârșite, până toamna la plecare.

Și ce de mese! Inconjurați de dragostea plină de apropiere a verilor și verișoarelor noastre, a unchilor, teteilor, — o lume întreagă, — cu cântece, cu lăutari, le lungeam uneori zile întregi de răsuna și se înveselia toată Avela cu noi.

— „Petrekerile acestea, nunțile și sărbătorile au să vă facă să suspinați doar după Avela noastră“, ne spunea teta Stamulă, într'o zi, când ne strânsesem mai mulți pe pătuc (salonaș) la ea, „și să vă aducă îndărăt acasă, ca să nu se strice hoara și să nu dispară numele familiilor voastre, al celor înstreinați!“

La Aromâni nu-i nimic mai trist, mai dureros, mai fără nădejde pe lume, ca omul fără moștenitori și ca cel care, deși cu moștenitori, aceștia se îndepărtează dela căminul părintesc, că-i rămâne casa pustie, mândrele tot așa! În cât teta-Stamula ne atingea, prin cuvintele ei, tocmai la suflet.

— „Că vom suspina după oamenii din Avela, după iubirea lor caldă și sinceră, după Avela cea frumoasă cu fața la soare, după munții și apele răcoritoare, după aerul cel dătător de viață, după petrekerile, nunțile și sărbătorile Avelii, fără îndoială, dragă tetă! Dar că ne vom întoarce

2) Comună, sat măricel.

și că, întorcându-ne, vă vom revedea pe voi, iubiții noștri, cine știe ?

„Și cine știe dacă, întorcându-ne vre-odată din amarnica streinătate, în loc de lacrimi de bucurie, nu vom vărsa lacrimi de durere în deșertăciunea ce ne va împresura, când atâtea și atâtea suflete iubitoare, atâtea și atâtea fețe drăgăstoase întipărite în sufletul nostru, nu le vom mai vedea ! Și cât de dureros va fi pentru noi golul din jurul nostru !”

Și așa. Eram într'o zi de vară, pe păticul dela teta-Stamula, acea ființă blândă, curată la suflet, cumpătată ca toate Aromânele, chibzuită și cumpănită în toate în casă de era dată de pildă în comună, creștină în înțelesul frumos al legii noastre, neînstare să facă cea mai mică nedreptate și cel mai mic rău cuiva.

Eram pe păticul acela, unde în ajunul plecării lui Georgea Beza, supranumitul Doti, la ospățul dat de teta noastră, în cântecele de înstreinare, Vantia, nevasta lui Beza și vara noastră, înduioșată, vărsă atâtea lacrimi ! Parcă presimția, nenorocita, că nu se va mai întoarce în Avela sa iubită niciodată, stinsă departe pe la Călivele-Badralexi.

Pe când teta-Stamula torcea firul de caier și-l prefăcea în *ustură* la *cecrichea* sa, căreia abia-abia i se auzia gura, iată-l și pe Mitre, fiul ei mai mare, picat din *că-răvane*.

Era slab și galben, ca omul care trece printr'o grozavă primejdie. Biata tetă se sperie, văzându-l așa și începu să-l înghesuie cu întrebările. Iar Mitre, surzând în silă, ca să pună capăt întrebărilor scrutatoare ale mamei sale, care, vădit, îl îndurerau, zise semnificativ : „Sulumbria, mamă, Sulumbria !”

Fu de ajuns, că teta să priceapă că Mitre nu poate spune deocamdată mai mult. Pe noi însă ne intrigă din nou Sulumbria și tăbărărăm asupra ei, să ne spună ce-i cu Sulumbria ?

După multe stăruinți, teta n'avu încotro și începu :

— Fiindcă ți-nești atâta să aflați ce ascunde Sulumbria vă fac pe plac. Taina, până în acest minut, n'o cunoaște

afară de mine și nora-mea, decât Maia-Ceamă, mama și Ghiți fratele. Toți sunt legați să tacă și eu îmi propusesem să nu vorbesc niciodată, pentru că numai plăcere nu-mi face amintirea întâmplării dela Șulumbrie, unde trecui prin frigurile morții și prin chinurile că voiui fi prada celei mai cumplite rușini ce poate năpăstui pe cineva. Dar, fiindcă se scurseră ani de-atunci și fiindcă dorința vi-i așa de mare și de arzătoare, ca să știți taina Șulumbriei, mă supun”.

Apoi teta, făcând un semn noră-sii, pe care istorisirea o privea de aproape, ca să ne lase singuri, povesti:

„Era iarna dela Zarcu! (Aromânii oieri socotesc anii după iernile de iernat). Cine cunoaște Zarcul, știe că-i locuit de Gărăguni, români grecizați. Aci iernă pentru a treia sau a patra iarnă *fălcare* a tatei Tejă Papahagi. Ședeam în sat; nu făceam cătune. Chiria caselor nu ne costa aproape nimic, iar locuitorii sunt oameni buni. Aduc cu noi, doar numai că vorbesc grecește. Aceleași obiceiuri, aceleași moravuri, datini și, în bună parte, același port. Numai că n’au sufletul Aromânilor. Ei sunt oameni plecați, supuși, dară-s deprinși cu suferințele și rabdă. Aproape toți clăcași ai beilor. Aceștia, mai toți Albanezi musulmani.

Din partea noastră, cum știți, aveau numai foloase: lapte, brânzeturi, carne, lână, ceva țoale, aproape de dar căpătate. Apoi li înlesneam la lemne cu caii noștri, la târg, la moară, și la câte altele. Pentru toate acestea ne aco-periau de binecuvântări oamenii. Noi dela ei, primăvara, la plecare, ne alegeam cu ceva găini ouătoare. Asta era tot darul ce l căpătam.

„Dar și ei ce aveau?”

„Aci teta-Stamulă începu să numească găinile căpătate în primăvara aceea dela Gărăguni, poreclite după numele membrilor de sexul feminin al familiilor dăruitorilor.

„La o depărtare bunișoară de Zarcu se află Șulumbria. Viile Zărchinești sunt cu spatele spre Șulumbria și o măgură se ridică între ele.

„Pe aici este o apă măricică „*Valea Omlui*” ce se

varsă în Sulumbrie. La această apă ne duceam noi, Aromânele, de spălăm rufe.

„Era într-o Luni, zi de primăvară. Toată lumea ieșise la vii, unde începuse munca, iară eu cu noră-mea, încărcărăm pe Vașa (nume de catâr) ca să ne ducem *în vale*, la spălat. De obicei niciodată nu ne duceam *în vale* singure. În totdeauna câte zece și cincisprezece „*căldări*“ (famillii ce spală). Dar atunci, parcă fu ceva făcut, să ne pomenim singure-singurele, eu și nora !

„Frică ? ce să vă spun ? Nu ne era de loc. Atăta lume la vii, cine s'ar fi gândit măcar că i se poate întâmpla vre-o neplăcere, cu toate că eram după măgură, loc cam retras, neumblat.

„Era o zi așa de senină, cu un soare așa de răzător, că-ți era drag să tot trăești. Numai în Tesalia și numai primăvara, cât nu încep căldurile, poți gusta așa fericire.

„Noi, aproape să sfârșim cu spălatul.

„Tocmai când întindeam rufe, ca din pământ ne pomenim cu un sufariu (jandarm călare) înalt, mustăcios, cu niște sprincene cerchezești și cu niște buze groase arăpești, de te cutremurai, călare pe un cal griv, strașnic. Pușcă, iatagan, vre-o trei pistoale în sileaf și cu fesul cu canaf până la piept. Erau înfiorători sufarii pe atunci.

„Când ne trezirăm, rămaserăm incremenite ! Și eu și nora, care tremura ca varga, îngălbenirăm ca turtă de ceară.

„Noi arme... un toporaș tot-tot, cu care tăiam vreascuri pentru focul de sub căldarea de fierț apa trebuitoare la spălat.

Namila de Turc descălecă, își legă calul de o tufă de *ligărei* (soiu de răchită), și apoi, ca omul care crede că dăte norocul peste el, se îndreptă spre noi.

„Nora îmi era tânără. Să tot fi avut 16-17 ani. Frumoasă, de, ce să spun ? cum vedeți. Pică de frumusețe.

„Ne gândirăm un minut s'o rupem la fugă peste măgură, dar ni se încheștară picioarele. Și apoi nici chip să scăpăm prin fugă. Ne-ar fi omorât pe amândouă ca pe niște ciori. Ce însemna pe vremea aceea moartea unor creștini pentru un Turc !

„Sufariul se apropie, apucă nora de mână și o târî pe sub «Naltul» — un arbore înalt, singurul arbore prin partea locului, — ca pe un fulg.

„Vă mărturisesc, când îmi văzui porumbița apucată de mână, de turc, mi se urcă sângele în cap și fierbea în mine ca în o fiară; iar inima bătea să mi se rupă. Incepui să-mi reviu din spaimă și în față nu vedeam de cât rușinea.

„Parcă mă vedeam arătată cu degetul, huiduită de ai mei, batjocorită și împinsă dela fântână, ocolită la biserică, alungată din sânul *falcării* ¹⁾, parcă vedeam în față chipul crunt și muștrător al lui Gușu (bărbatul), gata să mă străpungă, să mă ucidă.

„Decât rușinea“, mi-am zis „mai bine 'n pământ!“

— „Mamă, mamă, țipă nora, zbatându-se din răsuputeri și împotrivindu-se cu desnădăjduire, mamă, țipă mititica ca 'n gură de șarpe, scapă-mă, scapă-mă!

„Atunci, mută o clipă, dar hotărâtă ca o lupoaică ce-și vede puii răpiți, cu ochii țintă la nemernicul, pașii spre el, chipurile, rugătoare, și, ajungând la locul unde se afla toporașul, mă prefăcui că mă împiedic și cad, iar în ridicare pusei mâna pe toporaș și l'înfipsei în brâu, în dos, să nu vadă.

— „Nu te teme, spun norei pe românește. Nu te teme și împotrivește-te cât vei putea!

„Dar spre Turc, pe grecește, ca să mă înțeleagă, mereu rugătoare, să-mi lase fata în pace.

„Ți-ai găsit! Intoarse buzatul niște ochi spre mine, scrâșnind fioros din dinți de parcă vrea să bage spaima în mine. Vă mărturisesc însă, că frică nu mai simțeam de fel. Din minutul ce-mi propusei să-mi scap nora, chiar cu primejdia de a mă vedea străpunsă, nu mai știui ce-i frica. Numai mă prefăceam că tremur, ca să nu dau de bănuît Turcului.

„Și ce să vă spun? Turcul trânti puica jos și se năpusti asupra ei, dar mă repezii dintr'odată la el, îl pocnii după ceafă cu toporul, cu atâta putere, că se rostogoli

¹⁾ Semintie.

grămadă și, după ce se zvârcoli dihania de câteva ori, parcă n'a mai fost !

„Parcă mă apucă și acuma fiorii“, urmă buna tetă, ștergându-și sudoarea de pe frunte.

„Astea nu ținură mai mult decât un minut, două. Dar după aceasta, ne apucă pe amândouă o tremurătură, un sughiț, și o spaimă, de credeam că ne prăpădim

„Dar nici asta nu dură mult. Repede mă desmeticii și începui să gândesc la urmări, de s'o descoperi crima. Să fi fost la munte, puțin ne-ar fi păsat ! În Tesalia însă eram aproape la buna plăcere a păgânilor pe atunci. Pentru un omor, ar fi prăpădit întreaga *fălcare*.

După ce ne uitarăm câteva clipe una la alta, la Tureul scăldat în sânge și fără suflare, la calul ce sforăia și da din picior, de ziceai că simte năpastea ce dete pe stăpănu-său, la rufele semi-întinse, la limpezimea, râulețului, la seninătatea cerului...“

„Iute“, spun către nevastă ; „iute, să-l facem dispărut !“

Pietre prin partea locului, nu-s, ca să-i putem lega de gât și să-i dăm drumul în Sulumbria cea liniștită, dar cu apa adâncă și de-a pururea turbure.

„Ce-i de făcut ?

„Deșelăm calul și umplem șeaua cu pământ, cu pietricele din râuleț și cu armele ucisului ; apoi i-o legăm de gât și cu scârbă peste măsură de mare, reușim să-i facem vânt în apă.

„Când îl văzurăm dus sub apă, dispărut sub luciul întunecat al Sulumbriei, ni se ridică o piatră de peste piept.

„Acum calul..

„Eu de frâu, nora cu vergeaua după el, reușim, cu multă greutate, să-l împingem în Sulumbrie. Zor-nevoie, grivul de vre-o două trei ori, să se reîntoarcă spre cest mal. Speriat însă într-una de noi, trebui să treacă înnot peste malul celălalt.

„Se făcuse târziu.

Soarele aproape să sfințească. Calul necheza peste

cellalt mal și fugea ca turbat în neștire. Nu mai era vreme de pierdut. Spălarăm locul însângerat, cum puturăm; arserăm sau asvârlirăm în râu rămășițele scoase din șea, încărcărăm rufele și hi! Vașe! p'aci ți-e drumul!"

„Tocmai se întorcea lumea dela vii cu uneltele încărcate pe măgari. Ce de lume în „calea mare“, ce de cunoștințe, ce de întrebări pe tot drumul. Dar noi parcă nu vedeam și n'auzeam nimic.

Ajunserăm acasă. Norii îi spusei să nu scoată un cuvânt din gură la nimeni, nici chiar lui Mitre (bărbatul ei), care și el acuma află; iar eu dedei fuga la Mama-Ceama și la fratele Ghiți, singurii cărora le mărturisii amănunțit toată întâmplarea, căci Ghiți, ca om amestecat în trebile fâlcării și ale comunei, să știe cum s'o cârpească și ce trebuie să răspundă la vre-o cercetare.

„In vale, la *Naltul*, zilele ce le-am mai petrecut la Zarcu, nici eu nici nora nu mai călcarăm. Aveam groază.

„Ce de cercetări nu se făcură după sufariul dispărut! Ne tremura inima, când vedeam că vine câte un fes roșu la Zarcu pe la autorități. Toți Turcii cari treceau pe aci, credeam că pentru noi vin! Nu ne liniștirăm decât văzându-ne porniți spre munții noștri, păstrând în suflete tăinuit întâmplarea, noi și Sulumbria cea cu apa dormitoare, tăcută și veșnic întunecată.

„Asta-i taina Sulumbriei!“ sfârși teta-Stamulă, roșie la față, aprinsă și cu picuri reci de nădușeală pe frunte.

— „Ah! tetă, tetă! să ai colea pe suflet o faptă atât de frumoasă, atât de înălțătoare, taptă sublimă, plină de bărbăție, cu care s'ar fi putut mândri și un *gione*¹⁾ de ai lui Caciandoni²⁾ sau Tosca³⁾, tu noră de Suliata și să ne-o ascunzi atât amar de vreme, să nu ne-o împărtășești, ca să ne bucurăm și să te îmbrățișem?“

Și pe când noi îmbrățișam pe teta noastră, soacra ei, bătrâna Tal-Cealera, suliata, își ștergea lacrimile, lacrimi de bucurie, cu oarecare supărare, că noră-sa nu se

¹⁾ Voinic.

²⁾ Renumit erou aromân de pe timpul lui Ali-pașa, tiranul.

³⁾ Erou din Avela.

învrednici să o împărtășească și pe dânsa cu taina Sulumbriei din primul minut.

— Numai vitezele Suliata erau în stare de așa strășnicie, încheie bătrâna Țal-Cealera, din vestita familie Țapu.

„Numai ele preferau moartea, rușinei și câte zile voiui mai număra, nu voiui uita „hora morții Suliator“, povestită atâtea ori de mama, când neîntrecutele Suliata, surprinse de găzii Arbăneși ai nelegiuitului Ali-Pașa, ca să nu fie prada rușinei, încinseră hora morții pe lângă o apă adâncă și când cea din fruntea horei ajungea pe malul apei, se desprindea din horă și se asvârlea în adânc, ca să fie înghițită de valuri, pentru a nu mai vedea lumina soarelui! Urma alta, până ce se stinseră toate!“

INSEMNĂRI

I. Noutatea

Plictisit că nu mai avea niciun subiect nou, un meșter al condeiului mă întrebă deunăzi: „Despre ce să mai scriu?”

L-am luat de mână și l-am dus la fereastră.

Pe stradă trecea o bătrână cu privirea aspră, cu haina ponosită și respingătoare. În mână ei, strânsă ca într'o erispă, ținea o batistă ruptă ici-colo, cu margini negre, spălăcite. Prin ochiurile batistei, rupte, se zăreau înfășurate două mere roșii.

Meșterul condeiului privi cu oroare la vechitura asta, care-și trăgea pasul atât de disgrațios pe drumul prăfuit.

— Oh! făcu el, retrăgându-se dela fereastră.

— Da... dar urmărește pe această bătrână. Unde merge ea? În dreptul unei case modeste se va opri, asprimea privirii i se va îndulci ca liniile orizontului-primăvara, cu ochii va cerceta batista și va zâmbi asigurător, cu mâna-i slabă va clănțani la porțița curții și pasul ei șovăitor va trece încetinel pragul.

Iată un cățeluș, o minge, aleargă alarmând căminul, vesel că vestește asemenea mosafir.

Iată un copil zburdalnic. El sare de gâtul bătrânei metamorfozate și strigă cu cea mai cristalină bucurie: bunica, bunicuța!

A, dar nici gestul unei domnițe dăruind bijuteriile ei pentru binefaceri nu e primit cu strigătul fericit al copi-

lului, ce-și umple mânușile cu cele două mere roșii din batista săracă și îndoliată !

Chiar mama copilului a ieșit din casă surăzătoare și iată și săriturile cățelușului sunt în ritmul fericirii căminului !

— Ai dreptate, zise meșterul condeiului înviorat. Nimic nu e vechiu și anost. Bătrânica ce trecu mi-a devenit simpatică și merele ce ducea în batistă i-au adaus un element de simbol: E... Noutatea, da, Noutatea !

II. Spre Soroca

— 1918 —

Poposisem pe noapte la Florești, în drumul spre Soroca.

Eram câțiva călători și, pentru că n'aveam încotro, dormiam pe scaunele unui han.

Unirea Basarabiei cu țara-mamă era proaspătă și evenimentul acesta își desfășura perspectivele înaintea fiecăruia după sufletul lui, iar sufletul își punea nota lui în discuțiile zilnice.

Mai aproape de mine era un locotenent și un soldat din partea Râmnicului și un învățător dela Piatra, tovarăși de călătorie și de vorbă, căci după miezul nopții, așteptând ziua, în odaia hanului, luminată de lună și friguroasă, simțiam că trebuie să ne apropiem în vre-un fel, ca să ne încălzim. Și vorba veni despre «Unire».

— Eu, zise locotenentul, m'am unit cu Basarabia. Nu pot uita cât sânge mi-a curs pe malul Nistrului, lângă Soroca, din cea de pe urmă rană. Pe pietrele albe am însemnat pentru sufletul meu, hotarul ! Cum aş putea să uit sângele ce-a înroșit piatra albă ?

— Eu, spuse învățătorul, de mult am citit acasă la noi niște hârtii vechi, acte de cumpărătoreea unor vii de străbuni. Când aud pe Basarabeni vorbind, mi se pare că-mi ascult străbunii cum chibzuesc, parcă n'au murit, au trecut încoa, să tot coprindă, să tot stăpâniască și su-

fletul mi se leagă de ei cu fiecare vorbă pe care o aud, iar împrejurul Sorocei parcă e la noi; dealurile, iarba, pomii, apa, cerul, toate,—par'că stau de vorbă cu cei de acum o sută de ani dela noi, lângă prispa noastră.

— Da, e 'ntocmai ca la noi, s'amestecă și soldatul înduioșat. Eu am sosit într'o seară la Bocșa dinspre Bălți și, prăfuit, m'am oprit la o fântână. O fată scotea apă. Mi-a dat să beau. Mi-a plăcut fata. Am întrebat-o glumind: A cui ești tu, fă? A lui Maxim, mi-a răspuns ea. Tocmai ca la noi și semăna așa de bine cu fata lui Maxim din Ghergheasa! A doua zi, umblând prin sat, am dat de o casă ce semăna cu a lui Maxim al nostru. Mi am scos arma cum era, cu baloneta cu tot, și am rezemat-o de poată și-am rămas așa cu ochii la fereastră. Mi se părea că sunt în sat la noi, că la fereastra aceea crește o floare care nu știu ce amestec avea cu inima mea. Din casă a ieșit fata dela fântână. Am întrebat-o: Da, mă-ta, unde-i, fă? Mamă, a strigat ea. Când a venit mă-sa, m'am dus prietenos și-am sărutat mâna bătrânei și m'a sărutat și ea. De-atunci par'că sunt din Basarabia, — m'am logodit cu fata!

— Dar ei ce gândesc despre noi? Am întrebat eu.

Nimeni dintre noi nu răspunse.

— Ei! A trebuit să rezemăm baioneta de poarta lor, ea să se uniască! s'amestecă un glas din fund.

M'am uitat să văd cine a spus vorbele acestea, dar razele lunii au pălit și n'am zărit în fundul odăii decât un om, ce se mișca în întuneric și mi-am închipuit că este vr'un... om politic!

III. Reptilele Sfintei Vineri

De ună-zi o profesoară mi-a zis: «Nu cunosc la noi un poem mai frumos ca basmul «Fata uncheașului cea cuminte!»

O privii nedumerit. Mă întrebam: Cum a ajuns ea să prețuiască această istorisire, așa de simplă în aparență,

dar cu înțelesul atât de voalat în simboluri, că pentru a-i prinde întreaga frumusețe și înțelepciune, trebuie retorta unei minți istețe, care să descompună elementele, să identifice simbolurile?...

— Da, urmă ea, fără să țină seamă de nedumerirea mea,—îmi pare că acest basm vechiu, de când cultul Venerii era prigonit, e opera unui poet înțelept și delicat, cu instinctul binelui și frumosului. Iată eroinele cum acționează paralel; povestirea pare îmbinarea a două portrete.

Una—fata cea cuminte, un suflet înfrățit cu căminul și grădina, cuptorul și fântâna, munca și stăruința, nevinovăția și bunul simț,—ajunge, fără să știe, în împărăția iubirii, împărăție decăzută într-o sihăstrie, a Sfintei Vineri! Acolo ea, cu sufletul curat între monștrii pe cari Sfânta îi îngrijește și-i ocrotește spre a-i întrebuința contra celor răi,—îndulcește clipele stăpânei sihastre. La sfârșit Sfânta îi dăruiește nestimatele, care-i aduc destinul senin...

Cealaltă,—fata babei, răsfățată și leneșă, suflet egoist, duce în împărăția iubirii gândul la câștigul fără muncă și se alege cu osteneala răpunătoare și cu reptilele, care o sfășie...

Uite, până acum am crezut că, în adevăr, reptilele au sfâșiat pe fata cea răsfățată.

Ei bine, nu! Acum parcă mi s'au deschis ochii: văd că reptile au fost tot ce poate naște din legătura egoismului feroce cu iubirea: trufia, invidia, gelozia, remușcarea, furiile sufletului înșelat de propria-i goliciune! Copil — am citit acest basm, sorbind cu sete miraculosul; dar înțelepciunea lui, în ce clipe am prins-o!

Aceste din urmă cuvinte, biata profesoară, le spuse cu multă amărăciune și cu un gest de destăinuire tragică.

— Adevărat, zic și eu consternat, copiii nu pot scoate din basme comoara ce-o întrevade omul matur. Dar ele curg ca izvoarele din lumina lumii, oglindind viața,—ele n'o contrazic și n'o diformează. Cu cât ai trăit și simțit mai mult, cu atât mai multă frumusețe și adevăr se oglindesc în aceste izvoare și cu atât miraculosul dispare, lăsându-te să vezi, desbrăcată de metafore, realitatea.

Însă... am înțeles din ceea ce mi-ai spus și altceva !
Ce dramă te-a dus să desbraci de haina lor solzoasă reptilele Sfintei Vineri ?

— Sunt în divorț cu soțul meu, mărturisii ea, — și o podididă lacrimile.

IV. Silistra

În timpul campaniei mă împrietenisem cu un ofițer rus, un bibliotecar dela Harkov, mobilizat la telegraf.

Eram în Megidia, cam pe la jumătatea lui Septembrie 1916. Frontul ruso-român din Dobrogea, comandat de generalul rus Zaiancicovski, care căpătase experiența războiului încă dela Port-Artur, cedase cam mult... iar de 2-3 zile fusese restabilit printr'o mare bătălie câștigată cu trupele române masate măestrit de un general al nostru.

Rusul meu părea foarte încântat, — cauza comună câștigase.

— Acum doar nu ne'ți face ca la Plevna, îi zic eu. El mă privi întrebător.

— Ei, da, apăsai pe cuvinte, ați câștigat campania din 1877 cu ajutorul armatei noastre și nu pomeniți nimic în Istoriile voastre de Români și armata noastră.

— Adevărat, dar asta e pentru că nu ne-am despărțit ca prieteni, lămuri el. Noi însă cunoaștem de mult valoarea Românilor și a țării lor: Petru cel mare, Ecaterina II-a. ... Uite, nici nu e nevoie să mergem tocmai la Plevna, mergem numai 100 de kilometri de aici... și ne oprim la Silistra.

Nu înțelegeam ce voia să spună ; credeam că vrea să se retragă strategic din chestie.

— Iată, la Silistra, în 1773, am câștigat bătălia cu ajutorul Românilor !

Un gest de surpriză, pe care nu-l putui stăpâni, făcu pe savantul telegrafist să urmeze serios :

— D ta poți să nu știi, nu ești istoric, — e un episod al marelui războiu ruso-turc din 1768-1774, dar foarte însemnat chiar și pentru Români. Bătălia a fost decisivă,

am luat Silistra, am trecut mai departe, s'a încheiat tratatul dela Kuciuk-Kainargi și fiecare am câștigat ceva.

— Nu înțeleg de unde era armată română la 1773 !

— Si totuși a fost, urmă Rusul cu convingere, trebuia să fie reînviată pentru o idee ! Ecaterina II-a a fost o împărăteasă ideală. Ea visa un stat la Dunăre independent, sub domnia unui Hohenzollern, anume principele Enric de Prusia, fratele lui Frederic cel mare. Se înțelege că, în acest scop, trebuia o înjghebare armată, ce urma să fie miezul noii puteri. Prin feldmareșalul Rumianzov formă întâi un regiment de hucari români—*usarskoi voloskoi polk*—sub comanda clucerului Răducan Cantacuzen, care luă parte efectivă la luptele contra Turcilor. Știu astea chiar din memoriile lui Rumianzov !

Pe când vorbiam astfel, trecu pe stradă un ofițer român îmbrăcat în dolman verde.

— Vezi, îmi zise Rusul, arătându-mi-l, iată, regimentul român din 1773 purta chiar dolman verde ; avea doar pantalonii roșii cum au cazacii noștri. A. Rumianzov îi iubia foarte mult pe Români, și de două ori și-a publicat bucuria pentru vitejia lor cu ordin de zi pe întreaga armată, cum am zice noi azi.

Dar să revenim la Silistra : generalul rus Kakavinski avea ordin să ia Silistra dela Turci. În mișcarea de înconjurare, Turcii atacară chiar aripa comandată de Kakavinski și-l bătură, luându-i toată artileria și punându-l pe fugă.

Ai văzut și D-ta cum fug Rușii noștri !

Partida era pierdută, când se întâmplă un lucru la care nu se aștepta nimeni : Polcul român, sub comanda clucerului Cantacuzen, se svârli în luptă contra artileriei turcești. Este o nebunie să ataci tunurile cu sabia. Totuși atacul a fost fulgerător. Românii puseră mâna pe 12 tunuri turcești și dădură năvală în toată armata turcească care gonia pe Kakavinski. Turcii acum se răspândiră în debandadă, căutând drumul spre cetate.

Turcul e pierdut fără meterez !

Acum Românii, stăpâni pe câmpul de bătaie, luară

dela Turci și artileria lui Kakavinski și, mulțumită lor, onoarea armatei rusești fu salvată și Silistra căzu.

Iată dar că și la Silistra, în mic și cu 100 de ani înainte de ultimul nostru războiu cu Turcii la Dunăre, găsim fapte din care să scoatem meritul Românilor.

— Da, dar numai când suntem prieteni le relevați, zic eu.

— Natural! exclamă Rusul zâmbind amabil.

Eu însă nu-mi putui stăpâni râsul, părându-mi se acel Kakavinski un tip de general rus prea caracteristic: Zaiancikovski, Kakavinski... par'că erau tot una!

Iar în urmă, în timpul campaniei, de câte ori ai noștri dregeau ceva din ce stricau Rușii, mă gândeam la viteazul vitejilor dela 1773, clucerul Răducan Cantacuzen și parcă îl vedeam în tot ce dregeau ai noștri!

STOICESCU D.

DUNĂREA

D-l V. Pârvan (în *Revista Istorică*, anul al VII-lea, N-rele 10-12, pag. 248) se ocupă de etimologia cuvântului *Dunărea*. Înainte de a desbate aceeași etimologie, socotesc că oarecari considerațiuni istorico-filologice, pentru lămurirea mai de aproape a etimologiei propuse de subsemnatul, sunt necesare.

Se știe că ceea ce încurcă pe istorici și filologii, cari se ocupă cu trecutul poporului nostru, căutând să lămuriască locul unde s'a format limba și naționalitatea română, este, între altele, și unitatea limbii noastre.

Pentru un om de știință limba românească, vorbită de Românii din Dacia și de cei din Peninsula Balcanică, este una și aceeași.

Această părere, aslăzi, a devenit un adevăr îmbrățișat de toți filologii și istoricii serioși români sau strelni, încât nu se mai poate susține de nimeni, cum făcea istoricul A. Xenopol și alții¹⁾ că Daco-româna și Aromâna ar fi limbi romanice deosebite.

Unitatea limbii românești însă provoacă nedumeriri cu privire la locul unde s'a format limba și naționalitatea noastră.

Pentru ca limba să fie *una și aceeași*, a trebuit să se formeze sau într'un anumit loc, sau, dacă s'a format pe un teritoriu întins, a trebuit ca anumite împrejurări să-i fi păstrat *unitatea*.

Aci intervin apoi părerile deosebite ale istoricilor și filologilor și anume:

¹⁾ Printre alții și d-l N. Iorga, în *Gesch. d. rum. Volke*, este tot de aceeași părere.

Acei cari susțin continuitatea Românilor în Dacia-Traiană, explică unitatea limbii românești ca rezultat al unui amestec al limbii latine cu a Dacilor la nord și cu a Traco-Ilirilor la sud.

Iar întrucât se presupune că Dacii se înfățișau cu Traco-Ilirii și vorbeau deci același idiom, în mod firesc a trebuit ca rezultatul amestecului să fie aceeași limbă la nord și sud pentru Români.

Limba română, prin modul acesta, s'a putut forma independent la Daco-Români și Aromâni, producând rezultate identice : *unitatea limbii românești*¹⁾.

Alții nu admit aceasta și susțin că limba și naționalitatea română s'au format într'un teritoriu mai restrâns, la sud, unde a trăit întregul popor român după retragerea Romanilor din Dacia până s'a sfârșit procesul formării și apoi, mai târziu, o bună parte dintre Români s'a despărțit și a emigrat în Dacia-Traiană.

Nu lipsesc nici cei cari admit, pentru formarea limbii și naționalității noastre, un teritoriu întins, cam cel locuit astăzi de Români și cari explică *unitatea limbii* prin legăturile continue dintre Românii dela Nord cu cei dela Sud.

Pare că părerea acestor din urmă să fie adevărată, dacă se ține seamă de îndeletnicirea de veacuri a Românilor, care a fost *păstoritul* și corelativul acestuia, *căraușitul* sau *cărăvănăritul*, cum i se zice la Aromâni, în strânsă legătură întotdeauna cu păstoritul.

Acestor două ocupațiuni, mijlocitoare unor legături și atingeri de aproape între Români și Români, se datorește surprinzătoare *unitate* a limbii noastre.

Aceste ocupațiuni făceau ca mutările Românilor dela nord la sud și dela sud la nord, de două ori pe an, toamna și primăvara, să fie și firești și lesnicioase, tot așa cum le vedem făcându-se azi ziua toată la Românii din munții Pindului. Aceștia se coboară toamna și ierneză în șesurile Tesaliei până la Teba, în câmpia Salonicului și pe țărmurile Mării Adriatice, pentru ca la primăvară să se suie din nou prin munții lor, prin locurile văratice. Tot așa Aromânii, cari vărează prin Balcani, ierneză pe țărmurile Archipelagului sau ai Mării Marmara. Nu altfel fac Vlahii de prin Serbia sau din Bosnia și Herzegovina.

Socotesc de prisos să amintesc aci de o întreagă literatură

¹⁾ Vezi D. Onciul, *Chestiunea Română*, București.

cu privire la aceste ocupațiuni, precum mutări și transmutări românești, despre care menționează Miklosić (Die Wanderungen), Hașdeu (Păstoritul la Români, Columna lui Traian), Jireček (Ist. Bulg.), Novacović, De Martonne, Densușianu și alții.

Nu încapă îndoială că și Românii din Carpați, păstori de veacuri în cea mai mare parte a lor, vor fi parcurs, toamna, drumul dela Carpați până jos prin bălțile Dunării, cum fac și azi Moșanii și vor fi străbătut, mulți din ei, Dunărea, ca să ierneze cu turmele lor prin șesurile Dobrogei¹⁾, prin regiunile adăpostite ale Plevnei și Cervenbrecului și alte asemenea locuri, dacă nu vor fi mers chiar și mai departe.

Poate unor asemenea împrejurări se va fi datorit, în mare parte, și așezarea Românilor din Serbia.

Se va obiecta de unii, că e greu de admis o asemenea părere, întrucât Dunărea va fi fost o piedică mare a acestor drumuri bi-anuale ale Românilor din Dacia. Pentru cei neștiutori numai.

Nu și pentru cei cari știu cum Aromânii, de două ori pe an, trec cu cea mai mare ușurință fluvii aproape tot așa de mari ca Dunărea, pentru trecerea cărora, în orice caz, chiar de ar fi mai mici, se cer aceleași mijloace ca și pentru trecerea Dunării. Așa se întâmplă cu trecerea Vardarului, a Bistriței (Arâulu-Mare), a Plăciarului din regiunea Grebenei, a Mestei, a Drinului, etc.

Aceste mutări ale Românilor pe dreapta și stânga Dunării, în cursul veacurilor trecute, fără îndoială, au fost foarte intense și ne explică, pe lângă unitatea limbii noastre, prin stabilirea unor raporturi de aproape dintre Români și Români și etimologia cuvântului *Dunărea*.

Așa, după părerea noastră, etimologiile propuse până acuma pentru Dunăre nu se pot susține, începând cu cea propusă de B. P. Hașdeu. Acesta, luându-se după autorii greci, cari atribuiau cuvântului Danubius sensul de „purător de nori”, explică *Dunărea* ca o rămășiță a idiomului autohton dac²⁾ văzând în *-re* dela sfârșitul Dunărei, pe albanezul „*re*”, „nori”.

Faptul că nu găsim cuvinte albaneze — cele presupuse ca elemente vechi albanezești se explică altfel — în limba noastră, cu atât mai puțin cuvântul „*re*”, ar fi o considerație destul de puternică pentru înlăturarea acestei etimologii.

¹⁾ În tratatul încheiat la Chiuciuc-Cainargi, între altele, se prevede și o clauză pentru Români, cari sunt nevoiți să păstoriască prin Dobrogea.

²⁾ În Istoria critică a Românilor.

Tot acelaş lucru îl putem spune şi pentru etimologia propusă, dacă nu mă înşel, de Densuşianu Ov., într'una din şedinţele societăţii filologice, mai de mult, după care Dunărea ar fi o rămăşiţă dela Iranicul „*arra*“ (verrückt, nebun), Dun-*arra* (Dunăra, Dunărea) „râu nebun“.

Şi tot atât de puţin satisfăcătoare ni se pare şi etimologia propusă de curând de d-l V. Pârvan, la locul citat mai sus, anume că Dunărea s'ar deriva dela o formă Dunarîs, reconstituită după analogia râurilor cu denumiri scitice ca: Hipakyrîs, Naparîs, Sagarîs, din *Duna* plus sufixul *ris*, etimologie combătută de d-l Victor Motogna (Rev. Ist., anul al VIII-lea, N-le 1-3, pag. 62), întru cât „admiterea unui sufix *ris* la formarea numelor de râuri pe teritoriul locuit odinioară de Sciţi şi mai târziu de Daci „nu i se pare întemeiată din exemplele citate de d-l V. Pârvan,

În afară de consideraţiunile invocate de d-l V. Motogna, pentru combaterea etimologiei propuse de d-l V. Pârvan, faptul că nu se pomeneste nicăieri, în afară de Daco-Români, forma *Dundre*, ne arată că alta trebuie să fie originea acestei denumiri. Nici un document vechiu nu pomeneste de vre-o formă, care să se apropie de *Dunărea* şi la niciun popor din cele care locuiesc azi pe lângă Dunăre, în afară de Români, nu găsim această formă, *Dunărea* fiind numită Danubius, Dunavis, Donau, Donaj, Dunaj, etc., dar niciodată *Dunăre* sau *Dunarîs*.

După părerea noastră, *Dunărea* este o numire curat românească şi anume daco-română şi derivă dela *Duna*, aşa cum se aude în graiul aromânesc, cu adaosul epitetului de *rea*, adaos ca să desemneze un râu rău pentru Românii din stânga Dunării, nevoiţi, după cum am spus, să-l treacă de două ori pe an cu turmele lor şi care nu puţine rele le va fi căsunat, căci trecerea unui asemenea fluviu cu turme şi cu întregul avut purtat pe spinarea cailor, este legată deseori de nenorociri. Asemenea nenorociri, ce vor fi îndreptăţit poreclirea de „*rea*“ a *Dunăii*, le constatăm şi azi, când Mocanii îşi trec oile peste *Dunărea*. Nu o singură dată, de când suntem la Silistra, ni s'a dat prilejul să asistăm la trecerea oilor peste *Dunărea* de către Mocani şi la nenorocirile ce li se întâmplă. În adevăr, cu toate mijloacele ce oierii le au azi la îndemână, li se întâmplă nenorociri, scăpându-le vite în *Dunăre*, fie când le aşează pe „*podul*“ anumit făcut, fie când

le debarcă de pe „pod” și, adeseori, în cursul mersului cu „podul” pe Dunăre ¹⁾.

Chiar în primăvara anului acesta, în zilele de Paști, venind apele Dunării mari, Mocanii, cari iernează în baltă (Călărași) cu turmele, au fost nevoiți, cu oarecari pierderi în oi, să-și treacă oile pe „poduri” ²⁾, anume făcute, de pe malul stâng pe cel drept al Dunării, care nu-i expus la surprinderi neplăcute din pricina revărsărilor.

Și stând de vorbă cu ciobanii mocanului Poenaru, deși bucu-roși că și-au scăpat avutul de valurile furioase ale Dunării, îi auzi spunându-ți, în graiul lor așezat și resemnat: „Ce să-i faci? Așa e Dunărea uneori, rea; rea și hoață, că te apucă pe neașteptate”.

Și dacă acuma Dunărea e rea și hoață, când mijloacele de salvare sunt repezi și îndestulătoare, ne putem închipui ce va fi fost atunci, când mijloacele de salvare nu puteau fi la îndemână așa de ușor și când „podurile” fiecărui fruntaș nu vor fi fost sigure la locurile lăsate, pentru a fi regăsite.

Unor asemenea împrejurări, putem spune cu certitudine, se datorește poreclirea Dunăii de „rea”, întocmai cum găsim, tot la Români, asemenea denumiri, ca Valea-Ra (Pind, comuna Avela), Valea-Rea (Prahova) și alte asemenea ape, desemnate cu califică-

1) *Inec, înecare*, este un cuvânt prin excelență pastoral la Români, care amintește în destul de nenorocirile lor la trecerea râurilor.

1) Ciobanii cari își iernează vitele mici în baltă își au „podul” lor, în orașul Silistra mocanul Dordea Coman își are „podul” său propriu, agățat la țârla din baltă și gata oricând, când îl apucă apele, ca să-și treacă oile pe cest mai încoace. Podul este încăpător de 120 de oi. Sunt alte poduri, cari, pot transporta și până la 200 de oi. În orașul Silistra și Ostrov sunt, peste tot, cinci asemenea poduri aparținând oierilor. Podurile sunt conduse de ciobanii. Fără ele ar fi expuși să-și piardă oile la o revărsare a Dunării. Cu ajutorul lor însă pot oricând să-și treacă vitele pe malul drept al Dunării, iar cei cari le iernează în Dobrogea și la primăvară apucă drumul Carpaților le pot trece cu aceiași ușurință în Muntenia. Sunt ușor conduse cu lopețile de însăși ciobanii, cari păzesc vitele. Cei cari nu au poduri proprii, cum a fost cazul cu mocanul ardelean Poenaru, despre care amintesc aici, se împrumută dela cei cari posedă asemenea poduri. Mocanii cu oi multe însă și cari anual trec Dunărea, au toți poduri la locurile pe unde fac trecerea. Podurile sunt așezate pe grunzi mari de câte 10 metri lungime și trei sau trei metri și jumătate lățime. Când cineva are oi multe, azi, se mai servește și de șlepură pentru trecerea Dunării.

cativul de rău, ca să arate asprimea văilor când se revarsă și înecă totul dinaintea lor.

Etimologia propusă aci pare a fi singura adevărată din punct de vedere al sensului și îndreptățită din punct de vedere istoric, amintind de trecutul zbuciumat al poporului român, atunci când se afla într'o continuă mișcare, mutându-și așezările, după împrejurări și anotimpuri, dela nord la sud și viceversa, considerând Dănubiul un simplu râu, ușor de trecut, cu toate nenorocirile eventuale, după cum ușor se trec și azi râurile amintite mai sus, Vardarul, Bistrița, etc.

Această poreclire a Dunării ne arată de asemenea că acest fluviu a fost din timpuri străvechi un râu curat românesc, stăpânit pe ambele maluri de Români, și servind drept legătură între Românii dela nord cu cei dela sud.

Când va fi încetat trecerea regulată, în mase mari, a Românilor dela Carpați peste Dunăre, pentru iernarea vitelor lor, nu numai în Dobrogea de astăzi, ci în toată Misia inferioară, firește nu se poate stabili deocamdată. Ce se poate spune este că, dacă niciodată n'au încetat aceste treceri pentru Români până în ziua de astăzi, când Mocanii regulat ierneză în Dobrogea veche sau nouă, ele vor fi devenit însă mai rare și mai anevoioase pentru anumite puncte ale Dunării, datorită unor împrejurări, pe care filologii și istoricii sunt chemați să le deslușiască și atunci se vor lămurii, poate, mai limpede, de ce Dobrogea era privită ca țară românească până la copleșirea ei de puterea însemnată a Musulmanilor și n'a încetat niciodată de a fi privită ca atare în conștiința Românilor; și, în același timp, se va putea determina mai cu precizie epoca aproximativă de când graiul Românilor dela nord și sud începe să se desvolte independent și să se diferențieze din ce în ce, ca să dea naștere la dialecte. Ceeace putem afirma cu oarecare siguranță este că, datorită luptelor ce aveau de suportat Aromânii cu Bizantinii la început și apoi cu Turcii, după invazia acestora în Peninsula Balcanică, trecerile Daco-românilor peste Dunărea se răresc; în schimb Aromânii își mută așezările lor într'una spre Nord.

Aceasta ar rezulta și din constatarea particularităților dialectale aromânești în graiul Daco-Românesc, căci aromânisme sunt palatalizarea labialelor $b > g'$ (ghe, ghi), $f > h'$ (he, hi), $m > n'$ (n, muiat), $p > k'$ (che, chi), $v > v'$ (v muiat ca în *yin*, cum se ros-

tește la țară), bine=*ghine*. fier=*hieru*, mic=*nic*, piele=*chile*, piept=*chlept*, vin=*yin*, etc. pe când nici o particularitate pur daco-românească nu se constată în dialectul aromânesc.

Cred că nu se poate susține că aceste prefaceri fonetice ar fi niște desvoltări firești în Daco-româna. Constatarea lor parțială, nu numai în cuvintele de origine latină ci chiar și streine pe de-o parte, apoi câte-odată ambele forme (aromânești și daco-românești) și alte constatări, pe care nu-i aci locul a le aprofunda arată că acestea sunt particularități aromânești și că Aromânii au simțit mereu nevoia să-și caute adăposturi liniștite în regiunile carpatine sigure, bogate în pășune și din belșug, din pricina vieții mereu turburate din Peninsula Balcanică.

Forme ca „*auă*” (strugure) din latinescul „*uva*” cu proteticul *a-*, *amiroană*, *sulinar*, *prămător*, și altele, ne-ar indica în acelaș timp, cu oarecare precizie, că epoca emigrării Aromânilor ar fi din timpul năvălirii Turcilor în Peninsula Balcanică; și poate chiar o epocă și mai recentă, căci „*a*” protetic nu este general la Aromâni și nici așa vechiu la toți. De pildă în graiul Aromânilor din Albania constatăm, pe la sfârșitul secolului al XVIII, neexistența lui în cuvinte ca *yiđmu*, *yîre*, pe când în graiul nomazilor dela Pind, a Desareșilor, se zice *ayizum*, *ayîre* (cu *v* și *n* muiat).

Ca încheiere, putem spune că *Dundrea* este un termen din domeniul păstoritului, strâns legat de trecutul poporului românesc.

PER. PAPAHAĞI

Directorul Liceului din Silistra

PE UN CAMP CU MACI

(GUSTAV FALKE)

*A fost odată, nu știu când
Și nu știu unde,—poate 'n vis:
Ieșeam din des brădet cântând
Spre-un câmp tăcut, în loc deschis.*

*Mac lângă mac sta nemișcat
Pe câmpul ce părea aprins:
Un roș covor învâpăiat
Spre golul zărilor întins,*

*Și, loropită pe covor,
Pe mii de flori ce-o au privit,
Frumoasă și trudită-ușor
O zi de vară-a adormit.*

*Un iepure înspăimântat
De grabă 'n iarbă se piti:
Doar o ureche și-a uilat —
Și-l dă de gol prin bălării.*

*Tăcere peste tot. În sbor
O pasăre plulind s'a dus:
De-abia zăresc ca printr'un nor
Aripa-i neagră în apus.*

*Eu nu știu unde-a fost, Vre-un vis!
De-atâta timp te înfiori!
Dar văd și azi în loc deschis
O mare roșie de flori.*

Trad. de P. P. STĂNESCU

O INCERCARE DE RECONSTRUIRE A TRECUTULUI ROMÂNILOR DIN DOBROGEA

Cercetările istorice și arheologice din ultimile timpuri, făcute asupra Dobrogei, au impus nediscutabil concluziunea că nicăieri, din toate provinciile locuite astăzi de neamul românesc, n'a fost o așa de puternică, activă și înfloritoare viață romană ca în această provincie. Înaintarea vieții romane, ca urmare a cuceririlor armate ce se făceau în peninsula balcanică, a atras după sine o serioasă colonizare cu elementul roman care, încetul cu încetul, a schimbat cu desăvârșire înălțășarea acestui ținut. Astfel treptat, elementul dobrogean a fost înglobat în această masă de populațiune nouă în mijlocul căreia s'a dizolvat, perzându-i-se peste câteva veacuri orice urmă. Cercetările d-lui V. Pârvan cu privire la descoperirile arheologice dela Ulmetum, Histria și Tropaeum Traiani ne permit, până la un punct, să putem chiar urmări procesul de romanizare al elementului autohton. Fără a arăta în mod amănunțit acest lucru, ce-l rezervăm pentru un studiu ulterior, putem afirma că din amestecul Geților, populațiunea băstinașă, cu populațiunea romană a rezultat și în Dobrogea ca și aiurea în Dacia și peninsula balcanică o populațiune nouă.

În marile orașe sau în apropierea lor aristocrația pământească, sedusă de civilizațiunea latină, a trebuit să adopte moravurile acesteia pentru a se pierde în cele din urmă în masa ei. Populațiunea de țară însă s'a asimilat aici, ca și în alte părți ale Imperiului, datorită necesității de a învăța limba latină după urma serviciului militar, pe

care-l făceau în alte părți ale țării, precum și faptului că unii dintr'înșii, luând în căsătorie femei romane, copii rezultați din aceste căsătorii învățau evident limba latină, a mamei lor. «În acest fel mici colonii, pe jumătate romane și pe cale de a se romaniza complect după două sau trei generațiuni, se așezau în mijlocul populațiilor autohtone, care se vedeau astfel din ce în ce amenințate în existența lor¹⁾».

Sclavi eliberați, întorcându-se acasă, aduceau cunoștința limbei latine, după cum ridicarea de cetăți, ca cea dela Tropaeum sau Ulmetum, necesitând brațe de muncă și populațiunea băstinașă fiind în mod forțat silită să ia parte la zidirea lor, a făcut ca limba latină să pătrună mai departe; deasemenea lățirea din ce în ce a creștinismului mijlocia înaintarea acestei limbi, mai ales că aceeași religie, adresându-se celor umili, se răspândia consequent și printre populațiunea rurală indigenă, după cum indică mărturia lui Tertullian²⁾.

Nenumărate alte împrejurări, creiate de necesitatea lucrurilor și a situațiunii, au făcut ca în decursul a două trei generațiuni romanizarea să fie săvârșită în parte acolo unde putea să lucreze asupra elementului aborigen influența romană, sau acelaș element a fost atras în sfera de influență grecească a orașelor de lângă mare care, din cauza administrațiunii romane, bucurându-se de o complectă siguranță, luaseră un puternic avânt comercial. Unele inscripții cu numiri trace, scrise în grecește, dovedesc aceasta. Astfel Trații ce locuiau la Anadolchior erau nevoiți, ca vecini, să lucreze chiar la fortificațiunile cetății Tomi³⁾. Colonizarea romană a avut ca urmare înflorirea unor nu-

1) O. Denssianu: *Histoire de la langue roumaine* I pg. 11.

2) *Adversus Iudeos VII*... inaccessa Romanis loca, Christi vero subdita, et Sarmatarum et Dacorum, et Germanorum et Scytharum... in quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat (*Migne, Patrologia latină II, 650*).

3) V. Pârvan, *Zidul Cetății Tomi* în An. Ac. rom. t. XXXVII pg. 434, 443 nota 1; despre învecinarea Geților cu cetatea vezi C. Brătescu, *Dobrogea la Ovidiu* în Anuarul de Geografie și antropogeografie pg. 18. Alte inscripțiuni grecești, ca cele dela Hasiduluk sau Ulmetum, pomenesc nume trace. V. Pârvan, *Ulmetum* în An. Ac. române tom. XXXIV pg. 561, 562, 565.

meroase sate «vici», și orașe. «In toate aceste sate romane, răsărite în scurtul timp a trei generațiuni, a 100 — 200, întocmai ca iarba din pământ, după o ploaie abundentă, populația e formată deopotrivă de indigeni daci și de coloniști «romani». Inscriptiile ne îngăduie să urmărim în toată provincia dintre Dunăre și Mare alcătuirea populației ei»⁴⁾.

Deci, în ceiace privește etnografia Dobrogei, era și ea inundată, ca întreaga peninsulă balcanică, de elementul roman, care se întindea dela coastele Adriaticei și până la gurile Dunării și Marea Neagră, mai cu seamă dealungul fluviului, rămânând numai pe litoralul mării o porțiune de pământ ce cădea în cercul de înrăurire grecească.

O limbă romană se vorbi aici dela August și până la Phokas.⁵⁾ Cât de puternică era romanizarea în provincia noastră se vede și din influența pe care această romanizare o exercită chiar departe și dincolo de gurile Dunării. Procopius spune că un slav din neamul Anților, cari locuiau peste guri, știa latinește.⁶⁾

Elementul indigen rămas fu cu vremea câștigat sub influența celor două culturi, — mai mult de cea romană însă, către care se și asimilează o bună parte. În unele locuri vedem trăind alături Romani, Greci și Traci, până când unul din elemente, devenind preponderant, înăbușe pe celalt. Astfel trebuie să ne închipuim populațiunea Dobrogei până la începutul mișcării popoarelor, care și aici ca și pretutindeni aiurea în Europa au provocat mari și adânci schimbări în alcătuirea etnografică.

4) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum*, București, 1912 pg. 24.

5) C. Jireček, *die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters*, in Denkschriften d. K. K. A. K. d. Wiss. in Wien (phil. hist. classe) Bd. XLIX pg. 12 13: „In äussersten Osten schloss sie sich den Territorien der hellenischen Gemeinden an, die sich längs der Pontusküste bis zur Mündung der Donau erstrecken“. Acelaș în *Arch. Egypt. Mitt.* X pg. 44.

6) Prokopius: *De Bello Gothico* I 3 cap 14, ediția Bonn 2, 337; ed. Comparetti 2 pg. 296. Interpretarea din Jireček, *die Romanen* ... pg. 18: „Also auch ein Fremder aus dem transdanubischen Gebiete konnte lateinisch sprechen lernen, natürlich in der Form, wie es damals in lebenden Gebrauche war, und sich für einen Grenzfeldherrn des Reiches ausgeben.“

Când Goții se pun în mișcare, celelalte populațiuni, care se aflau înaintea lor, în mod fatal au fost nevoite să se miște, iar acelea ce se găseau în imediata vecinătate a fluviului l-au trecut, intrând astfel în Scythia minor. La 238 d. Chr. Carpii se așează în Dobrogea. În această năvălire cetatea Histria a fost devastată ⁷⁾. Făcându-se din ei apărători ai granițelor, s'au așezat stabil. Ammianus Marcellinus pomeneste printre alte localități din Dobrogea și un „Vicus Carporum“, care nu putea să-și aibă numele decât dela populațiunea cu acelaș nume pe care o cuprindea. ⁸⁾ Sub Constantin cel Mare sunt așezați în Dobrogea și Sarmati din numărul de 30.000 cu care se făcea colonizarea și pentru Tracia, Macedonia și Italia ⁹⁾.

Goții își fac și ei loc în Scythia, pe care o locuesc și o pradă în anii 378; unele inscripții, ca aceia dela Carcaliu de lângă Iglița-Troesmis, sau aceia dela Azarlăc arată măsurile care au fost luate pentru a pune capăt acestor neorândueli, precum și mărturia unui scriitor adevărat că tot timpul cât Goții au locuit în diocesele Traciei, Scythiei și Moesiei au prădat neconținut. ¹⁰⁾ În vremea împăratului Theodorian Goții au fost așezați prin părțile Constanței ¹¹⁾. Ca o urmare a tuturor mișcărilor de popoare o puternică schimbare se petrece în alcătuirea etnografică a Dobrogei. Weiss crede că așezările de noi populațiuni așa de eterogene au fost trebuincioase pentru a umplea golul cauzat de rădarea populațiunii în urma atâtor năvăliri. N'am greși, cred, dacă am pune o micșorare a populațiunii în seama persecuțiunilor, pe care oficialitatea romană le exercita pretutindeni împotriva creștinilor, mai ales că

7) Citatul din *Vita Maximi et Balbini* 16—3 la Weiss *Dobroudcha in Alterthum* pg. 36: „Sub his pugnatum est a Carpis contra Moesos. Fuit et Scythici belli principium, fuit et Histrium excidium eo tempore, ut antea Dexippus dicit, Histricae civitatis.“ cf. *Tropaeum* pg. 83.

8) I. Weiss *l. c.* pg. 37.

9) Weiss *l. c.* pg. 37 după *Excerpta Valesiana* 32: „Quos Sarmatos pulsos Constantinus libenter accepit et amplius trecenta millia hominum mixtae aetatis et sexus per Thraciam, Scythiam, in Macedoniam Italianque divisit.“

10) V. Pârvan, *Ulmelum* pg. 592 nota 2; I. Weiss, *l. c.* pg. 38.

11) *Ulmelum* pg. 596 nota 1.

știm intensitatea pe care a avut-o creștinismul în părțile noastre¹²⁾.

Viața romană continuă aici și mai departe, deși nu așa de strălucitoare ca în veacurile II și III, dar totuși destul de puternică, ca să-și supuiе sufletește pe barbarii federați, asimilându-i „iar nu lăsându-se barbarizată de aceștia”. Faptul că Goții sunt admiși ca federați și păzesc granița „alături cu provincialii băștinași, locuind orașele și satele în comun locuite de Romani și de Goți”¹³⁾ și că ei trec la creștinism prin predicarea lui Ulfila, ce răspândește noua religie și în Scythia minor, cât și prin influența episcopilor de Tomi, cari își întindeau jurisdicțiunea lor asupra întregului ținut dobrogean,—arată că viața romană, de sigur cu o nuanță schimbată prin noile adăsururi primite, continuă mai departe. Ridicarea unor castele nouă ca acela al lui Valens la Hasarlâk, lângă Hârșova, cum și cele ale lui Valentinian și Gratian—Valentiniana și Gratiana,—reparate numai de Iustinian, înseamnă că se simția nevoia ca să se pună la adăpost populațiunea provinciei.

Năvălirea Hunilor atinge și provincia dobrogeană în aceiași vreme când toată peninsula balcanică cade pradă jafurilor îngrozitoare ale lor. Nu numai că au devastat întreaga Scythie, după cum afirmă Iordanes [Romana 331], dar chiar unii dintr'ansii s'au și așezat în Dobrogea împreună cu Alanii și Skirii, după ce puterea mare a regelui lui Atila s'a sfârșit și s'au ivit certuri pentru moștenire. Așezarea lor în număr de 50.000, Weiss o socotește cu drept cuvânt o exagerație, presupunând că trebuie înțeles în acest număr mai degrabă Bulgari.¹⁴⁾

Elementul care determină însă coloritul de mai târziu al întregii peninsule balcanice, aducând pentru Scythia minor complete transformări în etnografia ei, a fost cel slav. Dacă năvălirile întâmplare până acum n'au avut puterea

12) V. Pârvan, *Contribuțiuni epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* București 1911.

13) V Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 130.

14) Julius Jung *Römer und Romanen in den Donaullaendern* Innsbruck 1887 pg. 197, 212 după Prokopius, *Get.*, pag. 50: „So Ernac, ein junger Sohn Athilas, in extrema Scythiae sedes delegit.”

să desrădăcineze viața romană dela gurile Dunării, prin caracterul lor de puțină stabilitate în aceste locuri, nu tot așa s'a întâmplat însă cu întinderea înceată, săvârșită pe nesimțite a elementului slav, care aducea cu el o viață primitivă dar așezată și dotată cu elementele culturale necesare unei conviețuiri liniștite. O astfel de invadare pașnică s'a săvârșit încetul cu încetul, strecurându-se acest element pe lângă satele și orașele ocupate de elementul roman. Încă din primele veacuri după Cristos, al II, III și IV, Slavii apar nu departe de gurile Dunării în Basarabia, puși în mișcare de năvălirile Goților și Hunilor. Nu e exclusă posibilitatea ca unii dintr'înșii să fi trecut împreună cu Goții în Moesia inferioară.¹⁵⁾

După ce Ostrogoții se îndreptară către Italia (488) atunci cete puternice de Slavi începură a trece dincolo de Dunăre, așezându-se durabil în provincia noastră, ca și în toate ținuturile dela Istria și până la gurile Dunării. Cetatea Ulmetum, din interiorul Dobrogei, cade însăși pradă valurilor înaintânde slave, iar locuitorii vechi sunt nevoiți s'o părăsiască. Când Iustinian voește să stabilizească cetățile de apărare ale Imperiului, cercând prin aceasta să aducă și reînvierea Ulmetului, el găsește această cetate pustiită și servind ca sălaș Slavilor.¹⁶⁾ Deși citatul lui Prokopius spune că restaurarea cetății de către Iustinian are ca urmare și îndepărtarea Slavilor din ea, totuși nu putem afirma dacă ei părăsesc provincia; din contra, e mai lesne de înțeles că ei locuiesc în preajma cetății, de oarece slă-

15) L. Niederle, *Ein Beitrag zur Geschichte der südslavischen Wanderungen* în Archiv fur slavische Philologie XV (1903) pg. 315; pentru veacul al II e Marin St Drinov, *Colonizarea prin Slavi a peninsulei balcanice* (rusește) Moscova 1873.

16) Prokopios, *de Aedificiis* ed Bonn. Lib. IV pg. 293: „Sic in Mysia Istri ripa cum vicinia munita est: nunc ad Scythas procedam. Illic primum sese offert castellum, nomine S. Cyrilli insigne: in quo quidquid temporis succubuerat, id Iustinianus Aug. accurate renovavit. Post, arx vetus erat, *Ulmiton dicta*: quae quoniam Slavensis barbaris grassatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus, nec iam nisi nomen servabat. Tota a fundamentis aedificata, oram illam ab incur-sibus et insidiis Sclavendorum liberam reddidit.”

V. Pârvan *Cetatea Ulmetum* An. Ac. rom. t. XXXIV p. 594, 596; Weiss I. c pg. 39; C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

biciunea imperiului roman de răsărit recusesse în ultimul timp, în locul războaielor de izgonire a vrăjmașilor peste hotare, la cedarea de teritorii în împărăție și la aducerea năvălitorilor la o viață pașnică și la liniște. Așa îi întâlnim pe Slavi locuind în împrejurimile *Noviodunului*, în nordul Dobrogei, precum și în sudul ei, lângă Durostorum, în castelul *Palmatis* și *Adina*, de unde ascunși se repeziau asupra călătorilor, împiedecându-i de a-și continua drumul.¹⁷⁾ Un trib slav *Severci* sau *Séverane* [Sevéreis] locuia în Dobrogea la năvălirea Bulgarilor și a fost așezat de către aceștia în apropierea mării, lângă pasul Beragava¹⁸⁾. Cu toate acestea nu trebuie să ne închipuim provincia dobrogeană pustie cu desăvârșire în urma așezărilor slave. Între veacurile IV-VI viața romană continuă încă totuși mulțumitor, deși nu așa de prosperă ca mai înainte.

Desvoltarea unei vieți orășenești la Tropaeum, în așa fel, încât trece dincolo de zidurile cetății, precum și răspândirea creștinismului în Dobrogea vorbesc îndeajuns pentru aceasta. Dezvoltarea creștinismului, către care desigur că fuseseră atrași și Slavii, o dovedesc, între altele, și cele patru biserici creștine ce se găsesc la Tropaeum¹⁹⁾ precum și unele nume topice creștine, care se găsesc în Scythia minor ca: cetatea *St. Cyrillus* și numele *Sf. Gheorghe*, dat probabil după vre-o biserică cu vre-o mică așezare brațului sudic al Sf. Gheorghe. Numele acestea probabil că se datoresc primelor timpuri ale creștinismului²⁰⁾.

17) *Procopios* liber IV pg. 292-293: In arce situm castellum Palmatis auxil plurimum laxavitque: quamquam hoc ab ora fluminis distat Huic etiam proximum de novo statuit castellum *Adina*: propterea quod Slaveni barbari ibi delitescere et ex insidiis in viatores grassari soliti, ne iter illae fieret impediabant." Pentru identificarea localității Palmatis, lângă Durostorum C. Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 70 nota 2.

18) Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 118, 131; N. Iorga: *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans*, Bucarest 1913 pg. 4.

19) V. Pârvan, *Cetatea Tropaeum* pg. 145-146.

20) Jireček, *Das cristliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer* pg. 8, 9, 45. Ca o completare a elementului creștin întrebuițat în toponimia provinciei dobrogene ar fi de adăugat și numele de «*bisericuță*» dat mai multor localități din Dobrogea. Așa avem o *Bisericuță* lângă Mahmudia, alta pe dealul Bocloghea lângă

O viață romană în felul celei atestate în Noricum de *Vita Sancti Severini* a existat și pentru ținutul nostru. Sub zidurile cetăților romanismul încă trăia, agricultorii cultivându-și ogoarele la adăpostul lor, gata însă de a le apăra ei înșiși, atunci când vremuri grele sosiau, pătrunși din predicele episcopilor că o viață nenorocită îi așteaptă după orice înfrângere. Conducătorii în viața sufletească ca și în războaie erau tot acești episcopi cari câștigau pentru creștinism pe acești barbari. *Auxentius de Durostorum*, episcop și elev al predicatorului romano-gotic al acestei erezii, apostolul *Ulfilas*, și moartea pentru credință a martirului *Aemilian* în timpul împăratului Iulian arată încă persistența romanismului în aceste părți ²¹). Unele nume topice romanice, nu romane, sunt de asemenea caracteristice: *Monte regione*, *Mauro valle*, *Pauli-mandra*, alături de *Valentiniana* și *Eratiana* ²²). Observația lui Mommsen asupra felului cum Iordannes ne relatează totdeauna despre *Moesia* și *Scythia minor*, vorbind de ele cu foarte mult respect și dându-ne informațiuni geografice cât se poate de bogate, pe când, cu cât se depărtează de ele, știrile lui sunt din ce în ce mai slabe, ne-ar face să credem deasemenea că latineasca, pe care o scrie el, trebuie să fi fost învățată în unul din castelele romane dela Dunăre, din aceste provincii, ceea ce însemnează că ea se vorbea întins încă pe vremea lui.

După așezarea Slavilor în Dobrogea, aspectul etnografic al acestei provincii se va fi prezentat foarte pestrîț. Printre Slavi existau resturi ale vechii populațiuni romane, grecești și tracice chiar. Elementul roman nu va fi fugit dinaintea așezării Slavilor, ci s'a menținut, fiind asimilat

Meidanchioi, alta pe dealul Bugeac, precum și aceia din lacul Razim la capul Dolojman. *Adamclissi* înseamnă în turcește de asemenea «biserica omului», ceea ce ne-ar face să credem că numele turcesc a fost dat unui nume pe care populațiunea anterioară elementului turcesc îl dădea acestei localități. C. Moisil, «*Bisericițele*» în Buletinul Comisiunii monumentelor istorice An. III No. 1 pg. 28.

21) Jireček, *Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters* I. pg. 16—17; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I pg. 102—103.

22) Jireček: *Die Romanen* ... pg. 15.

și sfărâmat în cele din urmă de numărul covârșitor al acestora. Așezarea lor în Dobrogea s'a făcut însă numai în sate, deoarece erau prea înapoiați în cultură pentru a putea locui în orașele părăsite de Romani și, de aceea, amintirea numelui lor n'a ajuns până la noi ²³).

Avarii înăspresc însă vremurile de nenorociri pentru Dobrogea, căci ei își făcuseră un obicei de a nu mai ataca oștirile împăratului Mauriciu peste Naissus și Serdica, ci dealungul Dunării, prin Dobrogea, cum s'a întâmplat la anul 578. Chaganul Avarilor iernă chiar în Dobrogea lângă Tomi, pentru ca în primăvară să se arunce asupra Traciei ²⁴). După unul din războaiele purtate de Mauriciu împotriva Avarilor în mlaștinile Tisei, au fost așezați lângă Tomi, în Dobrogea, 3000 Avari, 8000 Slavi și 6000 alți barbari ²⁵).

Bulgarii, sub conducerea lui Asparuch, după ce stau câțva timp în unghiul Bugeacului, trec Dunărea în peninsula balcanică trecând prin Dobrogea. Acum deci numai se poate vorbi de o adevărată apariție a Bulgarilor la Dunăre; iar cei, despre cari izvoarele din preajma anului 487 ne vorbesc, erau numai mici frânturi aduse de năvălirile altor popoare ²⁶). Așezarea lor se va fi petrecut în regiunea sudică a Durostorului și a ținutului dimprejur, în spre Marea Neagră, spre Varna și râul Kamcija, ce curge între Varna și Anchialos, în care părți și-au avut până în veacul al X-lea punctul lor central, capitala fiindu-le *Preslavul* și încotro se îndreptau toate expedițiunile bizantine din veacurile VIII și IX. Ei reprezintă însă numai o clasă războinică, care se pierde în masa poporului slav; iar câtă vreme trăiesc în cete războinice, nu aveau ce căuta în ținutul stepic și uscat al Dobrogei, căci privirile lor erau îndreptate într-una către strălucirile Bizanțului.

În veacurile IX—X câmpia dobrogeană o locuiesc Pecenegii cari, înlocuind pe Maghiari în Bugeac, își întind

23) V. Pârvan *Cetatea Tropaeum* pg. 147.

24) Weiss, l. c. pg. 40; Jireček, *Geschichte der Serben* 85, 89, 90; N. Iorga *Geschichte des rumänischen Volkes* I 69.

25) N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I 107.

26) I. Schafarik, *Slavische Alterthümer* II pg. 163.

cetele lor nomade cu „case mișcătoare”, conduși numai de strigătele turmelor până la Silistra. În 1048 Kegen cu 20.000 de Pecengi se botează și se stabilește în apropierea Durostorului, probabil în Dobrogea. După urma acestei populațiuni a rămas numirea satului, insulei și părăului din Județul Tulcea, *Peceneaga*. La început ei s'ar fi așezat pe o insulă în apropierea Durostorului, de unde au trecut pe Dunărea înghețată în ținutul nostru. Această insulă pare a fi *Borcea*, care se întinde dela Călărași la Hârșova²⁷⁾. Epidemii grozave împuținează numărul lor. Cu veacul XI un nou popor apare pe teritoriul Dobrogei și anume *Cumanii*. Cei mai mulți coloniști cumani au fost așezați în regiunea gurilor Dunării și dealungul coastelor. Numele *Deliorman* din Dobrogea ca și *Bărăganul* din Țara românească sunt urmele lor lăsate în toponimia țărilor pe unde au trecut. Jirecek derivă din cumantul *ianavar*, *janouar*, animal, înrudit cu osmanul *dzanavar* ce se întâlnește în traducerea, pentru Karamanlăi, a Apocalipsului, — și localitatea dela nord de Constanța, pe care diferite hărți din evul mediu o înseamnă sub următoarele denumiri: *Zuanarda*, *Zananarda*, *Zénauarda*, *Zunauarda*, *Cinauarda*, *Zanauarda* și *Zarual*²⁸⁾.

Care va fi fost situațiunea populațiunii băștinașe, anterioare epocii năvălirilor, după urma acestor frământări și vicisitudini pe care a avut să le sufere provincia noastră, nu s'ar putea spune încă astăzi pe baza tuturor studiilor și informațiunilor pe care le avem în această privință. Gândindu-ne la evenimentele care s'au petrecut și în alte părți ale Daciei sau ale peninsulei balcanice, unde elementul românesc a persistat dealungul veacurilor, s'ar putea admite, ca o ipoteză numai, continuitatea unor resturi oarecari de populațiune romanică devenită româ-

27) N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes* I pg. 79 nota 2.

28) E. Taibout de Marigny: *Hydrographie dela Mer-Noire et dela Mer d'Azow* Triest 1856 pg. 36.

C. Jireček, *Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen* . . . in *Sitzungsberichte der Königl. Böhm. Gesellschaft der wiss.* Prag 1889, p. 5, 8, 11, 14, 16.

Idem *Fürstentum Bulgarien* pg. 145. N. Iorga *Geschichte des Rum. Volkes* I, 79, 80, 82.

nească și în Dobrogea, fiindcă după veacul al XI, informațiunile istorice, care ni s'au păstrat, încep să ne pomeniască despre acest element în această provincie.

După anul 1000 izvoarele bizantine pomenesc despre niște *Vlahi pontici* ce locuiau la S. de Dobrogea, pe lângă Anchialos în 1095 și 1164, lângă Bizye și lângă golful Burgas. Aceiași cronicari adaugă că ei erau urmașii coloniștilor italieni.

Astfel cronicarul Ioannes Cinnamus (sec. XII), descriind războaiele întreprinse de către Manuil Comnenul în potruiva Ungurilor, spune că una din armate, care trebuia să atace pe dușman „din spre părțile vecine cu M. Neagră“, era formată dintr'o mulțime „de Vlahi, despre cari se zice că au fost coloniști din Italia“. Expediția s'a petrecut la anul 1166 și Dunărea a fost trecută prin Dobrogea de către această armată românească²⁹⁾.

În anul 1253 călugărul minorit *Wilhelm de Rubruquis*, după călătoria pe care o întreprinde la Tatarii din stepele Ucrainei, arătând care sunt teritoriile supuse acestora „pomeneste și de Valachia lui Asan, ce se întindea *dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcția Constantinopolei, până în munții Balcani, precum și de Bulgaria-mică, în deosebire de Bulgaria-mare dela Volga, lângă Urali, dar și de Valahia Asanizilor*“³⁰⁾. Din știrile strecurate pentru aceste părți în cronica lui *Geoffroy de Ville-Hardouin* se poate vedea clar „că Balcanii răsăriteni erau locuiți de Vlahi; că ei apărau clisurile munților de

29) Ioannis Cinnami, *De rebus gestis Imperatori Constantinopol. Ioannis et Manuelis Comnenorum* Historiarum liber IV, ed. Cornelius Tollius (1562) pg. 282—283: «Istrum versus misit, speciem praebiturum Hunnis, velut ex consuetis rursum locis in eos facturus esset impetum: Leonem autem Batatzen nomine, aliunde cum exercitu alio magno et Blachorum ingenti numero qui quondam fuisse coloni Italorum memorantur, ex locis Ponto Euxino vicinis irrumpere Hunnicam jubet, unde nullo quisquam seculo eos invaserat n. cf. N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes* I pg. 120; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 218; Robert Roesler *Rumänische Studien* pg. 85, 105—106; C. Jireček, *Fürstenthum Bulgarien* pg. 123; F. Kanitz, *la Bulgarie danubienne et le Balkan* pg. 55; N. Iorga, *Notes d'un historien relatifs aux événements des Balkans* pg. 34.

30) C. Brătescu, *Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Assan, Vlahia albă* în Arhiva Dobrogei 1919, pag. 18 și următ.

atacurile ce veniau din spre miază-zi; că lanțul munților Balcani, de pe la orașul Elena spre mare se numiau „munții Vlahiei” — „la montagne de Blaquie” și că, prin urmare, țara dela acești munți se numea Vlahia, după cum rezultă și din pasajile anterioare, privitoare la transportul captivilor”³¹⁾. De asemenea Ansbertus, cronicarul expediției cruciate a lui Frideric Barbă-roșie scrie într’un pasaj următoarele: „Pe lângă aceasta, în cea mai mare parte a Bulgariei, precum și către Dunăre, unde se varsă în mare (adecă în Dobrogea) stăpânia un oarecare Român Calo-Petru și fratele său Crasian, împreună cu supușii lor Românii”³²⁾.

În acelaș sens ar suna și informațiunea lui Nicetas Choniates care, pomenind cum Isaac Angelul, jefuind părțile din spre Anchialos ca să-și adune bogățiile în vederea căsătoriei sale cu fica regelui ungar Bela, și-a ridicat ca „neîmpăcați dușmani pe acei barbari ce locuiesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus și cari mai înainte se numiau Mysi, iar acum Vlahi se chiamă”³³⁾.

Insemnătatea acestei regiuni pentru apărarea imperiului bizantin a dus cu necesitate la alcătuirea unui ținut de graniță care „începea din sus mult de Silistra și mergea către gurile Dunării, pentru a fi statornic amintit ca unitate administrativă a orașelor și Ținuturilor dela Dunăre”, și a avea de reședință a cărmuitorului bizantin cetatea Silistra (Dristra, Dorostolon), care ținut este pomenit de scriitorii bizantini din veacurile XI și XII sub numele de *Paristrion*³⁴⁾. În această formațiune admini-

31) Ibidem pg. 20.

32) Ibidem pg. 23; relațiunea se află publicată în *Fontes rerum Austriacarum* tom V partea I sub titlul: «Istoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus.»

Pasajul reproduș, în textul latin este următorul: «Praeterea Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis tyrannizabat».

33) Ibidem pg. 25.

34) N. Bănescu, «*Paristrion* un ducat de graniță bizantin în Dobrogea de astăzi în *Analele Dobrogei* (1921) pg. 314; C. Brătescu, *Dobrogea în sec. XII: Bergean, Paristrion* în *An. Dobrogei* (1920) pg. 13: «În afară de acești Uzi și de Schiții sau Pecenegii cari, trecând prin

strativă, Ana Comnena amintește în opera sa «Alexiada» despre niște fundațiuni trecătoare înjghebate între anii 1086 și 1091 sub conducerea unor căpetenii cu numele de Sacea, Seslav, Chalis și Tatul, cari nu puteau fi ale Sciților, Bulgarilor sau Grecilor, ci *ale Românilor*. Aceste formațiuni s'au putut înjgheba, de oarece Pecenegii, stăpâni aici, aveau nevoie de oarecare organizație a supușilor „cari altfel nu i-ar fi putut hrăni cu siguranță”, după cum făceau mai târziu și Tătarii cu populațiunile asupra cărora se exercita stăpânirea lor. Formațiunile acestea având o oarecare independență erau mai bine văzute de către Bizantini decât cetele nomade ale altor popoare ce erau într-o continuă mișcare; cristalizările aceste de viață politică ale Românilor, care încep în aceste părți dobrogene ale Silistrei, nu erau decât o „imitație a ducatelor bizantine de graniță, cum, mai pe urmă, Banatul unguresc a adus întemeierea unui Bănat de imitație al Românilor înșiși”. Prin urmare perzistența elementului românesc în aceste părți dobrogene devine sigură prin aceste surprinzătoare formațiuni amintite mai sus, iar însemnătatea elementului nostru este foarte mare când «*în mijlocul situației internaționale de la sfârșitul veacului al XI-lea, corespunzătoare sub toate raporturile aceleia de la jumătatea celui de-al XIII-lea, ni apar înjghebările politice de la Sud, la Dunărea de jos, cu fața spre Bizanț—cum Domnia de la Argeș nu era cu fața spre Dunăre, ca mai târziu, ci spre munte,—voievodatele lui Tatu, lui «Chalis», lui Sacea și lui Seslav*»³⁵⁾.

„Ana Comnena arată, în adevăr, că în aceste regiuni era o populațiune deosebită de Pecenegi, una cu care a-

vadurile Dunării, ajung până în Tracia, unde își află mormântul, Ana Comnena, mai cunoaște spre gurile Dunării și poporul mult mai vechi și mai statornic al Vlahilor, cari trăiau sub conducerea unor căpetenii ale lor: *eceritoi*. Pe când împăratul Alexe se afla cu tabăra pe malurile „limanului sacru” pe lângă Anchial, iată «*sosește în timpul nopții Putilus — probabil un Bădilă — o căpetenie a Vlahilor, care-l vestește că Cumanii au trecut Dunărea.*»

35) N. Iorga, *Cele dintâi cristalizări de stat ale Românilor* în Revista istorică V (6—7) pg. 106, 110, 112—113.

ceștia în pornirile lor trebuiau să facă o înțelegere, una care era de lege creștină, fiindcă rebelii bizantini puteau lua în căsătorie pe ficele stăpânitorilor dunăreni și, în sfârșit, o populațiune deosebită de Pecenegi, prin urmare și creștină — față de păgânătatea îndărătnică a acestora — care cultivă meiul, ale cărei ogoare sunt de două ori pomenite, meiul îndătinat al celei dintâi mămăligi a noastre o simplă turtă, și grâul. *Dar această populațiune nu poate să fie decât românească și nu românească din sud, în legătură cu Aromânii, ci românească din nord, vorbind graiul nostru ca noi înșine*”³⁶).

„La curbătura ce o face Dunărea la Galați se găsesc așezați, pe la anul 1300, niște Allani, creștini prin mijlocirea episcopului de Vicina³⁷). Pachimeres (Chronicon II pag. 106-8) îi numește *Tatari creștini*; după părerea d-lui Iorga, acești Alani par să fi fost Români, știind că de multe ori scriitorii bizantini numiau popoarele nouă din Haemus cu numirile vechi. Episcopii de Vicina erau șefi în mijlocul „*Alanilor români*” și unul din ei a și mijlocit trecerea și așezarea lor în imperiul bizantin³⁸).

36) N. Iorga. l. c. Vezi și C. Brătescu, *Dobrogea la 1444*, în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 107—108.

37) N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și celor dintâi mănăstiri din țară*, București 1906 pg. 46; Thomaschek sub numele de Alani în *Real-Encyclopädie* (Pauly-Wissova) col 1283—1284; Al. T. Dumitrescu, *Alanii*, Buc. 1907 pg. 8.

38) N. Iorga, *Notes d'un historien*... pg. 39: On a vu la situation des chefs que gardèrent pendant quelques dizaines d'années au milieu des «Alains roumains» les évêques de Vicina à l'endroit où se séparent les bouches du Danube». N. Iorga, *Geschichte des Rumänischen Volkes* I pg. 144 și 252: «Neben dem Zaren Iohannitus findet sich ein Bischof von Widdin; und es ist schon angedeutet worden dass den rumänischen Alanen, durch die Vermittlung des Bischofs von Vicina, in der Dobroudsha, an der unteren Donau, die Erlaubnis zuteil ward, den Fluss zu überschreiten und sich im griechischen Reiche festzusetzen».

În legătură cu prezența Românilor în Dobrogea ne vin în ajutor și alte argumente. În cursul luptei legitimiștilor din Constantinopol împotriva uzurpatorului Ioan Cantacuzino, Ana, care era regentă, face apel la ajutorul unui *Balica* din Karbona, Balcicul de azi. Balica trimise pe Theodor și pe Dobrotici cu o mie de soldați, cari fac ca orașele Mării să se revolte. (N. Iorga, *Notes* pg. 40). Numele *Balica* e român pe de-a-întregul. *Bals*, apropiat de cel dintâiu este o derivațiune slavă, întâlnindu-se numai în Serbia, Muntenia și Moldova. Pen-

După dezastrul întâmplat în lupta dela Varna, 1444, armatele creștine s'au împrăștiat și o bună parte au stră-

tru întâiași dată se întâlnește la Românii din Serbia. Jireček renunțând la etimologia cumană, pe care o dăduse pentru acest nume (*E-nige Bemerkungen über die Petschenegen und Cumanen* pg. 14) admite origina neîndoioasă românească.

Jireček, *Geschichte der Serben* pg. 424: «Der name Balša kommt nur in Serbien und in der Moldau vor; er hat zwar eine slavische Ableitungssilbe, ist aber nicht Slavischen Ursprungs, und wird schon früher bei den Rumänen Serbiens erwähnt. In nota 5 pe aceeași pagină se spune: «Zuerst ein Barbat Balsië in dem Wlächendorf der Gjuraševici oder Srëmljane um 1330: Urk. von Dečani 53,125. Neben Balša, um 15 Jahrh. Baoša (so wie in Jakša, Nikša aus Jacobus, Nicolaus) in Serbien die verwandten Personennamen Bal, Bala, Balica, Balija, Baleta, Baloje, Balosin, Baloslav, (ein Dmitr Baloslalië: Urk. Decani 50), in der Moldau Balomir. Vgl. den illyrischen König. Ballaios.» Numele lui Dobrotici, despotul Dobrogei, ne apropie de aceeași concluzie. Numirea ca rădăcină e slavă, ca formațiune nominală nu înseamnă altă ceva decât «fiul lui Dobrotă» și se întrebuintează în toată peninsula balcanică și de Români, în nume ca Dobrotesti, Dobroteasa, cu o întreagă serie de nume asemănătoare; Laiotă, Balotă, Calotă, Coșotă, Baiotă, Cocotă, Gerotă, (N. Iorga, *Notes* pg. 40, Idem: *Chestiunea Dundișii* 143), V. Bogrea, *Note de prospectografie dobrogeană în An. Dobrogei* (1921) pg. 43. Numele de Dobrotici se întâlnește la Vlahi, în apusul peninsulei balcanice.

«Maroe, Tomich, Vlahoe Bogdanich, Vlahoe Dobrochnic de Zuppana. in minore consilio, sono campano move solito congregato, dati fuerunt tutores filie Helie Dobrochnich de Zuppana.» *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* vol. III tom, II pg. 101 (anul 1350).

Vlachota Dobrotich in minore consilio se obligavit de faciendo conduci Regusim suo nomine de Narento usque ad carnisprimum proxime futurum staria frumenti c, sub pena de grossis III pro quolibet stario quod non aduxerit et debet habere a comuni pro quolibet stario, quod aducet infra dictum terminum grossum unum. Qui Vlachota secundum relacionem camarlengariorum (?) conduci fecit Ragusinum de Narento staria frumenti C die XVIII Februarii.» (*Ibidem* vol. XXVIII pg. 78 Anul 1366).

Cuvântul vlah avea în peninsula balcanică două însemnări: *pecurarius* și *romanus*, înțelegându-se prin acesta din urmă un cetățean, italian de pe coasta Dalmației, și numind de asemenea și pe Români. Pentru numirea a doua, în ceiace privește Italienii și Raguzanii, termenul dispare cu desăvârșire către 1250 și numai în Ragusa mai însemna încă pe la 1600 «*vlaški*» (wlachisch) «italienisch». (Fr. Miklosich: *Ueber die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpathen* pg. 2 C. Jireček, *Die Wlachen und Maurovlachen in den Denkmälern von Ragusa* (1879) pg. 110—111; C. Jireček, *Geschichte der Serben* I pg. 155; C. Jireček, *Staat und Gesellschaft in mittelalterlichen Serbien* I pg. 25). Fiindcă în pasajul reproduș mai sus e vorba de călăușie, desigur că numele de Dobrotici e al unui Vlah, în sensul de român, căci «Als Besitzer von Sammthierren brachten die Wlachen

bătut în fugă Dobrogea. Descrierea fugei acestor resturi de oștire este foarte interesantă prin unele amănunte, care ne silesc să tragem anumite concluziuni în ceea ce privește existența Românilor în Dobrogea.

După amănunțitul studiu, făcut asupra acestei lupte de d-l C. Brătescu, reproducem concluziunile care se desprind din această cercetare: „Unii din fugari, din necunoașterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură uciși, parte luați în robie; alții se îndreptară spre apus, rătăcind prin toată Peninsula Balcanică până în Albania. Cardinalul Iulian, pierzându-se de Ion Corvin, nu se știe cum, reuși să ajungă în tovărășia unor soți de arme până la Dunăre, unde un „*Vlah*“ trecea pe fugari peste fluviu, unul câte unul, într'o luntre foarte mică. Pescarul, observând după scufundarea luntrei sale că nobilul cardinal, îmbrăcat în vestimente de preț, poartă cu sine o mare cantitate de aur, îl ucise pe la mijlocul Dunării și, luându-i hainele și aurul, îl aruncă în apă. Ion Corvin însoțit de călărime și mai ales de Români „*cari sunt singurii ce cunosc aceste locuri*“, apucă spre mia-

nach Ragusa bosnisches Blei und nahmen aus Ragusa und anderen bestimmten Küstenstädten unter anderen Waren vornehmlich Salz mit, das in der Geschichte dieser Länder eine grosse Rolle spielt». (Miklosich, *Ueber die Wanderungen* pg. 4)

«Die Treiber (sl. ponosnici) waren fast insgesamt *Wlachen* aus den Hirtendorfern der Gebirge des Binnenlandes, Unterthanen verschiedener Edelleute oder Kloster» (C. Jireček, *Die Handelstrassen und Bergwerke von Serbien und Bosnien während des Mittelalters* (cap. VIII, Der ragusanische Handel pg. 58).

Pe baza acestor argumente de ordin lingvistic, s'ar putea deci admite concluziunile d-lui Iorga din *Chestiunea Dunării* pg. 143: «Supus poruncilor unui Balica din Karbona (și Balica e nume românesc), tovarăș al unui Teodor, de naționalitate neclară, acest Dobrotici, *care putea foarte bine să fie Vlah*, macedonean, se amestecă mult în luptele acestea. El strânge în jurul lui un număr de trupe și rezultatul este că i se cedează anume cetăți, Midia, apoi Kozeakon, Emona, lângă Mesembria, cu acel titlu de Despot, pe care Bizanțul îl dădea cum s'ar da astăzi un mare cordon al unui ordin și, în același timp, i se face onoarea unei înrudiri împărătești.» Stăpânirea lui se întindea, odată, până la gurile Dunării și dincolo de ele, cuprinzând și Chilia (C. Moisil, *Despotatul lui Dobrotici* în *Convorbiri Literare* XL pg. 681-682.) Pentru un nume asemănător întrebuințat la Români a se vedea încă: N. Iorga, *Documente XIV*, cuprinzând acte privitoare la familiile Căzănescu și Stoenescu. (Actul XVII pg. 254: *De la Dobroye*, V^a G, oc(ă) 1. E vorba de o socoteală de Vinăriciu).

ză-noapte de Varna și străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârșova, la localitatea numită „La Floci“. Resturile acestor armate au străbătut Dobrogea ca „printr'un pustiu în care nu se găsește nimic pentru trebuințele omului; și mulți, călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă și nu puțini lăncezeau de sete și de foame. Căci în afară de Vlahi nimeni nu știa încotro s'o apuce și fiecare se îndruma într'acolo unde îl împingea frica și norocul. Și își alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români. Iar aceștia din urmă, orientându-se ziua după soare și noaptea după stele, chiar și dacă ocoleau totuși ajungeau cu bine la Dunăre. Aceia însă cari n'avură călăuze Români, ajunseră sau în locurile Turcilor pe care le socotiau că sunt creștine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig“³⁹⁾. Aceste afirmațiuni așa de categorice, care ne arată pe Români ca singurii cunoscători a ținuturilor dobrogene, credem că impun neîndoelnic concluziunea că «în evul mediu, prin sec. XI, XII și XIII, Dobrogea și regiunile mai meridionale din actuala Bulgaria răsăriteană, aveau o numeroasă populație de *agricultori și păstori români*, cari reușesc să închege, la început, mici voievodate în jurul cetăților, iar mai târziu sub Asanizi, să joace un rol de frunte în istoria medievală a Peninsulei Balcanice“⁴⁰⁾.

Năvălirile și pustiirile Tătarilor și ale Cumanilor de bună seamă că au avut efecte dezaastroase pentru populațiunea Dobrogei. Deși se va fi împușinat, totuși va fi rămas încă oarecare populațiune creștină care „în majoritate nu putea fi decât românească“.

Organizarea episcopatului de Vicina din nordul Dobrogei va fi corespuns unei reale necesități religioase față de această populație creștină. Faptul că acelaș episcop de Vicina ajunge mai târziu mitropolit al Țării Românești ar putea să ne dea oarecari bănueli de identitate și în

39) C. Brătescu, *Dobrogea la 1444* în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 103-104 după Ioannis Dlugosz, *Historiae Poloniae*, Frankfurt (1711) liber XII col. 809.

40) *Ibidem* pg. 109.

privința elementului peste care păstorise mai înainte și peste care era chemat să păstorească acum același mitropolit.

Căutând să precizăm, pe baza tuturor celor spuse până acum, care ar fi fost aspectul etnografic al Dobrogei până la lupta dela Varna din 1444, credem că ar fi fost cam următorul: „părțile de nord ale Dobrogei și zona dunăreană era locuită mai ales de Români; părțile de sud și în special stepa din spre Cavarna-Balcic, mai ales de Cumani. Orașele erau amestecate ca 'n toate timpurile. În cele maritime predominau negustorii Greci; iar în răsăritul Bulgariei se accentuă preponderanța elementului bulgăresc, destul de amestecat cu Români, Cumani și alte neamuri.”⁴¹⁾

După această luptă și din motive strategice a început colonizarea turcească în această regiune, care a adus încetul cu încetul o complectă schimbare în înfățișarea etnografică a provinciei noastre, ceea ce a avut ca consecință încetarea primei faze românești a etnografiei Dobrogei.⁴²⁾

*
* *

Cum va fi fost situațiunea elementului românesc rămas în Dobrogea, după colonizarea turcească, dacă va fi mai rămas, nu putem ști, până către sfârșitul veacului al XVI și începutul celui următor, când acest element începe din nou să fie pomenit în izvoare.

Desele năvăliri ale Tătarilor „dobrugenses” în Țara-Românească și Moldova aduceau cu ele și luarea unui însemnat număr de robi din aceste ținuturi, cari mai apoi erau întrebuințați la munca câmpului sau la alte munci după urma cărora trăiau aceste horde de jăfuitori.⁴³⁾

Năvălirile Turcilor și expedițiunile întreprinse de dăușii aduceau mari perturbări în populațiunea țării. O asemenea mișcare printre populațiunea Țării-Românești s'a

41) *Ibidem*, pg. 114.

42) Asupra acestei colonizări a se vedea Al. P. Arbore, *Contribuțiuni la studiul așezărilor Tătarilor și Turcilor în Dobrogea* în Arhiva Dobrogei (1919) pg. 213 și următoarele.

43) *Ibidem*, pg. 219.

intâmpnat în 1595, în urma intrării în țară a lui Sinan-Pașa.⁴⁴⁾

Regimul vremurilor de stoarcere a clasei țărănești, care a urmat după decăderea politică a Principatelor, când birurile grele și alte gloabe ce apăsau această clasă a silit țărănimea să-și vândă ocina strămoșească, a făcut ca această clasă sărăcită și despoiată de tot avutul ei să prefere o viață scutită de toate angaralele, birurile și dările ce trebuiau răspunse față de boer și de stat chiar în Țara-turcească, unde plăteau dare numai către Stat, decât în Principate. Așa erau de înverșunați chiar împotriva regimului din Țară, încât nu puteau să vadă chiar pe acei cari veniau de pe cellalt mal românesc. Bolintineanu, când fu transportat ca prizonier în 1848, a fost primit de niște Români de pe malul drept al Dunării cu blesteme, socotindu-l ca pe un boier impilator.⁴⁵⁾ Astfel malul drept al Dunării, pe tot întinsul ei, a început să primiască pe acești refugiați sau robi.⁴⁶⁾ De pe urma unor astfel de stări și Dobrogea deci, a început să-și măriască contingentul elementului românesc. Tot așa de înverșunați împotriva stăpânirii românești erau și aceștia ca și acei despre cari amintește Bolintineanu. Numai așa ne putem explica pen-truce în luptele pe care Radu Șerban, succesorul lui Mihai-Viteazul, le poartă în Dobrogea se ciocnește și cu Români de aici, cari locuiau în satul *Daiani*,⁴⁷⁾ Dăenii de

44) C. Giurescu, *Legătura lui Mihai-Viteazul și Vechimea Rumâniei în Țara-Românească* în An. Ac. rom. t. XXXVII (m. sect. ist.) pg. 508.

45) G. Vâlsan, *Românii din Bulgaria și Serbia în România și po-poarele balcanice* (București) pg. 15.

46) N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Ro-mânilor*. Buc. 1908, pg. 40, 77.

47) N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, pg. XXIV și 116: «Li nostri, per la difficulta del poco numero delle barche, non potevano pas-sar ultra in gran quantità, ma pasarano a pochi et, non essendo al-tri habitatori sula ripa del Danubio, solo che il vilagio che si chiama *Daiani*, che si pò aqualare a una bona città dove si sono raccolti molti migliaia di Valachi, con le loro famiglie, fuggendo la tiranide delli principi pasati di Moldavia et Walachia non pensando li nostri che in quelli vilani fosse tanti ardire di voler combattere et starsegli contra, sbarcorno nella detta villà.

I villani, alla usanza loro, si restrinsero tutti in uno gropo, che pareva uno densissimò et formato exercito, et quardando della somità

astăzi, în număr de câteva mii și cari fugiseră din Moldova și Valachia din cauza persecuțiunilor și tiraniei principilor trecuți.

Vecinătatea de hotare ademenia pe alții, fără să putem bănuși motivele, de a trece hotarul ducându-se în Dobrogea și turcindu-se chiar, cum se întâmplă cu un învățăcel al unui oarecare Stanislav care, trecând la Hârșova, nu mai poate fi readus înapoi, — pentru care Cârștian, vornicul lui Radu al IV, scrie Brașovenilor.⁴⁸⁾

În 1612 Thomas Alberti califică satul „Straggia“ din Dobrogea „*villa grandissima, abitata la piu parte de Valachi*“⁴⁹⁾. Se pare că Turcii, după ce au cucerit ținuturile creștine până la Dunăre, au adus și *Munteni* ca coloniști. În acest sens este aserțiunea lui Cantemir, pe care Hașdeu o citează, spunând că Turcii „după ce prin cucerirea Bulgariei deveniseră *stăpâni teritoriali ai Dobrogei* își aduceau acolo plugari *Sârbi și Munteni*, cărora le acordau prin tocmele de bună voie clauze dintre cele mai ademenitoare.⁵⁰⁾ Obiceiul de a se coloniza țărani creștini pe vakufurile turcești se întâlnește de altminterlea și în părțile Bulgariei; din veacurile XVI și XVII avem pentru aceasta chiar mărturii scrise.⁵¹⁾

Cu toate acestea, principalele motive ale așezării Ro-

di colli alli nostri che erano giu, et vedendo esser pochi, le venero asaltare con tanto impeto che apena li nostri ebero tempo di imbarcarsi. Et perche le navicelli la maggior parte erano fatte di un solo legno, i finalmente si tra (bu) cavano, dove si angorno circha cento, et altri tanti ucesi.»

N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, pg. 88; N. Iorga, *Chestia Dunării*, pg. 194-195.

48) I. Bogdan, *Documente și regeste privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și Țara-Ungurească în sec. XV și XVI*, București, 1905, pg. 303.

49) *Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II, (10-12) pg. 235.

50) B. P. Hașdeu, *Istoria critică a Românilor* cap. 36, Coloniile române din Dobrogea, după opera lui Cantemir. *Kuiga Systima ili sostoitianie muchammedanskia religii*, Petersburg, 1722, în fol. p. 241.

51) C. Jireček, *Das Fürstenthum Bulgarien*, pg. 48: «Langsam breitet sich wieder das bulgarische Element aus, durch das Anstreben der Osmanen, auf denen alles Ungemach des Kriegsdienstes lastete, und durch Colonisation christlicher Bauer auf türkischen Lehensgütern und Vakufs wofür es auch dem 16 un 17 Jahrhundert auch schriftliche Zeugnisse gibt.»

mânilor în Dobrogea trebuie să le căutăm tot în reaua stare economică a țăranilor cari, sub acest raport, decădeau din ce în ce mai mult. În veacul al XVII condițiunile sociale deveniră așa de grele, încât mulți din țărani preferau să trăiască sub Turc, căruia nu-i datorau decât dijma, pe când boierului din țară trebuiau să-i răspundă pe lângă aceasta încă cu claca și cu alte o mulțime de „pocloane”. Față de avantajile pe care situațiunea lor ca noi locuitori le creia dincolo de Dunăre, tolosindu-se de o mulțime de privilegii speciale, mulți s’au văzut nevoiți să treacă «la Turc» în această vreme. Veacul al XVIII nu aduce, cu toate măsurile luate pentru protejarea țăranilor, vre-o modificare sau vre-o stânjenire a acestui curent de emigrare în dreapta Dunării.

Neregularitatea dărilor, provenită din faptul că în orice moment Domnul era pus în situația de a cere o nouă contribuțiune neașteptată, cu care să poată face față încercărilor unui alt competitor la tronul său, precum și modul neomenesc și barbar în care se strângeau dările au determinat formarea unui alt curent de trecere dincolo peste Dunăre, în veacul al XVIII. «Astfel spori al doilea curent de emigrare spre moșiile de peste Dunăre ale Spahiilor, curent care îmbogăți cu locuitori satele întemeiate mai mult în raiele sau pe lângă *Mecin, Hârșova, Siliștra, Turtucaia, Rusciuc* chiar, *Nicopole* și mai ales pe lângă *Vidin*, sau aduse chiar crearea de sate nouă în aceleași ținuturi, în care până astăzi rasa noastră se păstrează cu caracterul ei deosebit⁵²⁾»

Chiar în timpul regulamentului organic se petrec emigrări peste hotare. Atunci Moldovenii trec în Bucovina, Ba-

52) N. Iorga, *Constatări istorice cu privire la viața agrară a Românilor*, pg. 40-41; N. Iorga, *Ce reprezentăm în Dobrogea*, Vălenii de Munte, 1910, pg. 18: «De acum malul Dobrogean capătă o fizionomie românească, pe care socotim că a menținut-o neîncetat. Totdeauna elementele cele mai dârze, mai harnice și mai capabile, care nu puteau suferi o robie acasă la ei, luau drumul pribegiei, așezându-se astfel în țara Turcului, care îi primia și-i trată mai omeniește decât acasă, pe ogoarele pe care odinioară le stăpâneau ei. Cu ei, aceștia aduceau o cultură adâncă, străveche, rurală».

sarabia și Dobrogea, Români de peste Milcov în Transilvania, Serbia și Bulgaria.⁵³⁾

Se socotiau cam 40.000 de familii care au părăsit Țările române, deși se luase serioase măsuri de pază la hotare. În timpul iernii, când Dunărea era înghețată, se întâmplau mai ușor asemenea emigrări.⁵⁴⁾

La sfârșitul veacului al XVII și începutul celui următor, în desele călătorii pe care D. Cantemir le făcea la Constantinopol, a trecut de multe ori prin Dobrogea. Intr'un popas pe care l-a făcut în satul Alibegu a văzut în ziua de Sf. Foca o sută de creștini ce erau tocmiți la lucru la un turc bogat din acel sat, cari ședea fără a face nimic. Întrebând Cantemir de ce stau oamenii în repaos, proprietarul turc a răspuns că serbează pe Sf. Foca deși este o sărbătoare creștinească, căci așa și odinioară Turcii au trimis pe lucrătorii creștini în această zi sfântă la lucru și, pe când ei se întorceau cu carele, le-a ieșit înainte un bătrân venerabil care cu o făclie aprinsă a pus carelor foc.⁵⁵⁾

Această legendă e răspândită și astăzi în Dobrogea și mi-au povestit-o de câteva ori și mie unii bătrâni români din satele dobrogene. Cantemir nu spune nimic mai precis asupra naționalității acestor „lucrători creștini”. Poate să fi fost și *Români*, de oarece mai departe el a-

53) D. Elias Regnault, *Istorie politică și socială a Principatelor dunărene*, trad. de I. Fatu, Iași, 1856, pg. 356.

54) N. Gh. Dinculescu, *Contribuțiuni la mișcările de populație*, în Anuarul de geografie și antropogeografie 1914. Să se vadă încă Robert Roesler, *Romänische studien*, pg. 100; C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobroudsha* pg. 64: «Ils émigrent sans cesse sur le territoire ottoman, pour se soustraire soit au service militaire, soit à l'oppression des Boyards.»

S. Weigand; *Rumänen und Aromunen in Bulgarien* in *Jahresbericht d. inst. f. rumänische Sprache* X (1908) pg. 31. «Die Zeit der Einwanderung ist, wie ich bei einzelnen Orten angegeben habe, sehr verschieden, sie begann, von vereinzelt Fällen in früheren Jahrhunderten abgesehen, in 18 Jh., wurde besonders stark nach Einführung des Statut organic, also in den dreissiger Jahren de 19 Jh. und dauert seitdem ununterbrochen fort, so dass es keinen Bezirk gibt, in dem nicht Rumänen ansässig waren.» G. Weigand, *Die rumänischen Dialekte der kleinen Walachei, Serbiens und Bulgarien* in *Jahresbericht...* VII (1900) pg. 19.

55) D. Cantemir, *Istoria imperiului otoman*, pg. 309, nota 123.

daogă vorbind despre Silistra: «Locuitorii Turci sunt foarte puțini în Silistra; mai mult sunt creștini, în special Slavi, Bulgari și *Români*.⁵⁶⁾

La 1659, printre rapoartele episcopului catolic din Nicopole, Stanislav, se arată ca locuitori ai orașului Babadag și *Valachii*, alături de Bulgari și Greci, cari toți împreună sunt vre-o 200 de case cu o populațiune de 2000 de suflete, având o biserică și fiind vizitați din vreme în vreme de arhiepiscopul de Durostor.⁵⁷⁾

La Motraye, pe lângă multe lucruri foarte interesante, (pe care ni le spune cu privire la Dobrogea, ne dă și alte amănunte. Vorbind despre *Tomî*, spune că Turcii numesc acest oraș Pangala, iar Moldavii, Tomisvoara. Se pare că prin Moldavi înțelege în general pe *Români*. Deși e inconsequent în felul cum ne prezintă ordinea orașelor pe care le străbate, căci dela Tomis se duce la Varna, pentru a se întoarce înapoi la Callatis sau Mangalia, — totuși se vede foarte clar că despre acest din urmă oraș e vorba și nu de altul, căci spune precis că dela Varna s'a reîntors înapoi în crașul pe care, la ducere, l-a lăsat în partea dreaptă. Orașul, foarte mizerabil ca înfățișare, era locuit, *par des Grecs, la plupart Moldaves, ou Bulgariens*». ⁵⁸⁾

Boscovici întâlnește o familie de Vlahi, care locuia în Ieghibasar, nemai putând să supoarte dările principilor din Moldova și Valahia, iar în nordul Dobrogei, mergând spre un sat, *Ienikioi*, ajunge într-o localitate pe care n'o numește, ai cărei locuitori însă vorbeau *limba valacă*, foarte diferită de cea bulgară, fiind compusă dintr-o amestecătură de mai multe idiome, dar în mod principal din italiană și latină.⁵⁹⁾

56) *Ibidem* pg. 445 nota 27.

57) *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, vol. XVIII pg. 264.

58) La Motraye, *Voyage en Europe, Assie et en Afrique*, vol. II, pg. 207, 209. (ediția à la Haye 1727).

59) I. R. P. Boscovich, *Voyage de Constantinople en Pologne*, pg. 167: «nous eûmes pour Konak plusieurs maisons de chrétiens aussi misérables qu'à l'ordinaire; les habitants parlaient la langue valaque fort différente dela Bulgare, étant composé d'un mélange de plusieurs idiomes, mais principalement de l'italien et de latin».

Pe lângă aceste cauze care au provocat aşezarea Românilor în aceste părţi, încă şi anumite raporturi de natură comercială poate să fi mijlocit stabilirea unor elemente româneşti—cel puţin în oraşe—după cum s'a întâmplat cu Armenii, Grecii şi Evreii în ţările noastre. Prin Dobrogea, mai cu seamă, pe la gurile Dunării, se transporta lemnul din Valachia.⁶⁰⁾ Icele din Dobrogea se desfăceau în Moldova, după cum prin Sulina se scurgea din Moldova vinul şi pieile de vulpi, care schimburi necesitau mişcarea şi a elementelor româneşti prin aceste părţi.⁶¹⁾

Vecinătatea malului românesc dunărean trimitea populaţiunea şi pe celalt mal, căci Dunărea, în această privinţă, n'a fost niciodată un hotar despărţitor. Aşa s'a putut forma o compactă populaţiune românească atestată, dacă nu prin altfel de mărturii, apoi cel puţin prin cele toponimice, care sunt numeroase şi foarte convingătoare în această privinţă. Astfel harta *Plans*, o încercare a Austriacilor făcută înainte de 1775, însemnează o serie întreagă de localităţi, care evident, au în ele ceva din pecetia graiului nostru.⁶²⁾ Numiri româneşti se întâlnesc chiar în delta Dunării, ca „*rusca vechia*“, după cum atestă o hartă austriacă din 1783.⁶³⁾

Pe o hartă din 1777 vedem că unele localităţi prezintă nume care, mai mult sau mai puţin, amintesc forme româneşti, ca bunăoară *Roseşty, Barţeni, Vister, Rakel*.⁶⁴⁾ Alte două hărţi posterioare înseamnă pe ele următoarele localităţi: *Petschenjaga, Rakel, Tchokaneşti* (puţin mai la sud de Silistra)—(ca curiozitate putem adăoga că harta a doua are un sat *Bessaraba*, în Bulgaria, în faţa Giurgiului)—*Lukow* (Luncaviţa?) *Nau* (sigur că e vorba de un sat *Nou*, transcris greşit), *Parcheş, Somova, Iglitza*,

60) Lechevalier, *Voyage de la Propontide et du Pont-Euxin*, Paris 1800, pg. 364.

61) Elie Primaudie, *Etude sur le commerce de la Mer-Noire* (au moyen-âge). 1848, p. 216, 317.

62) G. Vâlsan, *Românii în Dobrogea* (de pe o hartă din circa 1769-1774) în *An. Dobrogei* (1920) pg. 536-540.

63) N. Docan, *Exploraţiuni austriace pe Dunăre până la sfârşitul veacului al XVIII* (An. Ac. Rom. XXXVI).

64) *Carte de la partie septentrionale de l'empire ottoman, contenant la Crimée, la Moldavie, la Valachie etc.*... par Rizzi Zannoni, Venise 1777

un alt *Nau* la sud de Rotschesty, *Doen* (Dăeni), *Gisdar-scht* (Ghizdărești), *Chosenesch* puțin mai la nord de Cernavodă, etc.⁶⁵) În privința toponimiei, alături de forma *Picineaga*, o altă numire topică, chiar după criterii pur lingvistice ne-ar duce la concluziunea că elementul românesc datează destul de timpuri, în Dobrogea. Printre formele topice cu sufixul *-oae*, *oia* care, astăzi în limba vorbită a fost înlocuit în cea mai mare parte cu *-oaică*, se află și *Turcoia*, numele unui sat locuit de Români, pe malul Dunării, în jud. Tulcea, formă care se mai întâlnește și în jud. Olt.⁶⁶) Harta cea mare rusească ne dă numirea de *Portița*, pentru strâmtoarea care face legătura dintre marile lacuri și Marea-Neagră și tot în apropiere de ea, la punctul de astăzi *Bisericuța*, se înseamnă pe aceeași hartă o *Guserika*, care nu e decât transcrierea greșită pentru Biserica. Numirea de *Portița* se întâlnește și pentru mai târziu, ba chiar insula Dranov de astăzi e însemnată tot cu acest nume.⁶⁷) În deltă întâlnim unele lacuri ce poartă numele de „*Rochouï*“, „*Pouil*“, „*Rochulètse*“, „*Pouilètse*“.⁶⁸)

Toate acestea arată precis că la sfârșitul veacului al XVIII-lea, tot malul românesc al Dunării, începând dela Silistra și până aproape de gurile ei, era locuit de element românesc, care dăduse această înfățișare chiar toponimiei.

Studierea amănunțită a toponimiei Dobrogei impune următoarele concluziuni:

«Găsim în cele 738 hărți ale vechii Dobrogei, 3.776 topice: 367 sunt nume de sate, alte 3.409 sunt nume de văi, coline, ridicături, râpi, lacuri, râuri, bălți, cruci și fântâni izolate, ruine, cariere, etc.

După originea lor, se găsesc: 2.338 nume turco-tatare, 1.260 românești, 145 rusești, 28 bulgărești și 6 diverse,

65) *Kriegstheater oder Graenzkarte* (1788), și *Neueste karte von der Moldau etc...* von Bauer et Schmidt.

66) O. Densusianu, *Urme vechi de limbă în toponimia românească*, în Anuarul seminarului de limba română, București, 1894, pg. 4.

67) Adalbert Müller, *Die untere donau* Regensburg 1841, pg. 272-274.

68) Taibout de Marigny, *Hydrographie de la Mer-Noire*, Trieste, 1856, pg. 40; *Bull. de l'Institut p. l'Europe sud-or.* (1914) pg. 130.

dintre care 4 de origină grecească și una de origină ungurească, printr'un canal slavo român (Varoș, lângă Hârșova). Ca procent: 61.89% turco-tătare, 33.34% românești, 3.84% rusești (mai cu seamă în deltă), 0.71% bulgărești și 0.22 diverse.⁶⁹⁾

Uneori, anumite neînțelegeri de hotare dintre Ruși și Turci au contribuit la anumite mișcări de populațiune românească de pe malul Dunării, cum s'a întâmplat cu aceea din „Cotul Bugeacului“, regiune coprinsă între marile lacuri și gurile Dunării, despre care chestiune ne-am ocupat într'un studiu anterior.⁷⁰⁾

Sfârșitul veacului al XVII și începutul celui următor cu întreaga serie de războaie, care s'au purtat pe pământul acestei provincii între Ruși și Turci, au transformat-o într'un adevărat pustiu, care de sigur că a avut dezastruase influențe și pentru populațiunea românească de aici. O mare hartă rusească, întocmită la începutul veacului al XIX pentru necesități operative, ne arată amănunțit, sat cu sat, situațiunea Dobrogei din punctul de vedere al densității populațiunii. După această hartă populațiunea Dobrogei nu se ridică atunci nici la patruzeci de mii de locuitori. Pe lângă satele existente, harta aceasta ne arată de asemenea și pe cele devastate, ceea ce-i mărește interesul, putându-ne face astfel o idee mai clară despre vremurile tulburi ce-au trecut asupra provinciei noastre. Astfel pe atunci abia mai erau 5 locuitori pe kmp. ceea ce o și făcea să samene a pustiu. Asupra acestei situațiuni ne vorbesc și călătorii cari au străbătut Dobrogea atunci cu prilejul diferitelor războaie.⁷¹⁾

69) C. Brătescu, *Contributions à la question de la Dobrogea in La Dobrogea roumaine*, Bucarest, 1919, pg. 87.

70) Al. P. Arbore, *Cotul Bugeacului* în *Analele Dobrogei*, 1921, pg. 351-354.

71) Aperçu critique des passages du Danube pendant les guerres turco-ruses depuis 1828 et des opérations respectives qui s'en suivirent, *par un officier supérieur turc*, Constantinople, 1896, pg. 13: «Pour-tant, cette façon d'agir n'était pas exempt d'inconvénients non plus, car le pays qu'on avait à traverser „La Dobroudja“ n'étant qu'un désert comme on n'en rencontre nulle part en Europe. La population était très peu nombreuse à 5 habitants par Km. carré“.

E. Ritter, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei*

O mai precisă descriere a malului dunărean, locuit aproape numai de Români, o avem dela ieromonahul rus *Parthenie* care, în călătoriile lui, făcute în jumătatea primă a veacului al XIX prin aceste părți, ne vorbește și despre Românii dobrogeni. Trecând dela Galați la Măcin Partenie a văzut biserica Românilor „afară din oraș, singură în pustie, ruinată și săracă. Biserica stă afară din oraș ca un ambar, făcută din scânduri, mânjită cu glod, acoperită cu olane și cu o lature deschisă, nu are nici cruce pe ea, nici clopote....“ I s'a spus că creștinul care a vroit s'o acopere a fost spânzurat, iar biserica din Babadag arsă, neîmpotrivindu-se nimeni la aceasta, de oarece episcopul e grec și „nu se amestecă în lucrurile noastre și nu ne apără“. Țăranii creștini despre cari e vorba „*numiți Români, au portul bulgăresc*“) și vorba valahă“.

aus den Jahren 1835 bis 1839, Berlin, 1841, pg. 162: «Dieses ganze, wohl 200 quadrat meilen grosse Land zwischen dem Meere und einem schiffbaren Strome ist eine so trostlose Einöde wie man sich nur vorstellen kann und ich glaube nicht, dass es 20.000 Einwohner zählt. So weit das Auge trägt, siehst du nirgends einen Baum oder strauch; die stark gewölbten Hügelrucken sind mit einem hohen von der Sonne gelb verbrannten Grase bedekt, welches sich unter dem Winde wellenförmig schaukelt, und ganze stunden lang reitest du über diese einförmigen Wüste, bevor du ein elendes Dorf ohne Baume oder Gärten in irgend einem wasserlosen Thal entdeckst. Es ist als ob dies belebende Element in dem lockern Boden versankte, denn in den Thäler sieht man keine Spur von den trocknen Bett eines Bach's; nur aus Brunnen wird an langen Bastseilen das Wasser aus dem Grunde der Erde gezogen». Populațiunea se compunea dintr'un mozaic de «Țărari, Vlachi, Moldoveni, Bulgari și puține rămășițe de Turci (pg. 163). Pentru Hârșova ni se dă numărul caselor, care era de 31.

Moltke, *Campaignes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* (Demmler éd. Paris 1854) pg; 36: «C'est un véritable désert qu'on s'étonne de rencontrer au milieu de l'Europe. En comptant la population des villes, il n'y a guerre plus de 300 habitants par mille carré». Dintre orașe Măcinul avea 1000-1500 locuitori (pg. 75), Hârșova 4000 (pg. 76), iar Constanța numai 40 de case locuite, cu toate că odinioară avea aproape 2000 sulețe (pg. 79).

C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 163: «L'abandon de ces fertiles terres, que nous avons visitées s'explique ainsi: depuis l'invasion de 1829 une grande partie de la Bulgarie orientale, la région des plateaux surtout était à peu près déserte. Un assez grand nombre de familles chrétiennes et musulmanes étaient revenues depuis peu dans la Dobroudscha, quand en 1854 la dernière invasion russe, et après elle les bachi-bouzoucks désolèrent de nouveau le pays».

*) De fapt e un port influențat de cel turcesc.

Intrebând de drumurile care duc la Sf. Munte, țărani i-au spus că din cele două drumuri, care duc într'acolo, cel dintâi duce prin munți și sate turcești — „iar al doilea drum pe malul Dunării în sus până la Rusciuk, cu locuitori de ai noștri, *Români*. Iar dela Rusciuk, umblați prin Bulgari, iarăși cu graiul vostru, aproape până la Sf. Munte“. Țăranii erau foarte primitivi. Tot drumul dela Măcin la Rusciuk a fost găzduit la dânșii ca la rude. Pe tot acel drum, n'a văzut decât trei biserici, așa de sărace «cum nici nu se pot descrie, neavând înăuntru icoane zugrăvite, ci numai de hârtie, iar de iconostas «nici vorbă nu poate fi». Preoții sunt câte unul, doi în fiecare sat.

Intrebându-i despre această stare nenorocită i s'a spus : «Din vechime țara noastră stă în hotar și deseori războaiele se fac pe aici, din zece, mult doisprezece ani. Abia ne mai îndreptăm, creștem vite și cultivăm grădinile și iarăși se face războiu. Și atunci, cine poate, fuge în Valachia, iar pe cari îi prind Turcii, îi duc cu dânșii în țara lor, turmele ni le mănâncă, caselor le dau foc și grădinile ni le pustiesc. După ce trece războiul, cari mai rămânem vii, iarăși ne întoarcem pe la vetrele noastre și ne facem pe ruine bordee și iar ne apucăm de gospodărie. Gândește acum, când ne mai putem îndrepta ? Se mai întâmplă încă și altă nevoie. După fiecare războiu începe ciuma, care începe a ne secera ; atunci iar lăsăm toate și fugim care încotro poate și ne ascundem prin munți și păduri și ne temem de alții, frate de frate și fugim unii de alții. Cu această mânie ne mai încearcă D-zeu adesea. Încă și Turcii pe aici sunt tare răi și sălbatici, mereu ne asupresc și ne ruinează : bisericile ni le ard, la care găsesc argint îl fură, icoanele le nimicesc și la nimeni nu ne putem jălui. . . » Și cel care se tânguește astfel, termină aceasta cu speranța că va veni ajutorul „Rusiei“ (?)⁷²⁾

Acest element românesc despre care am amintit până acum, cu un caracter rural-agricol, a crescut și prin adaosul unui neconținut contingent de păstori, cari au străbătut cu turmele regiunea dobrogeană.

⁷²⁾ Din călătoriile ieromonahului rus Partenie prin Moldova în jum. întâia a veac XIX (trad. din rusește) de Arhim. V. Puiu (Vălenii de Munte, 1910, pg. 39, 40, 42).

Situațiunea geografică a Dobrogei precum și constituțiunea variată a solului ei o fac ca ea să aibă o floră specială care, în caracterele preponderatoare, e identică cu aceea a regiunii sarmatice numită și a stepelor. Alături de flora asemănătoare celei sarmatice, se găsesc o mulțime de plante—peste 150 de specii—care o apropie și de cea mediteranee. În aceste condițiuni ea se prezintă ca regiunea unde se ating marginile finale ale ambelor flore și punctul cel mai îndepărtat nord-estic până la care se ridică flora mediteranee.⁷³⁾

Variațiunea așa de izbitoare a solului dobrogean — fiind în vecinătatea mării, având munți stâncoși, dune de nisip, dealuri aride și stepe întinse, păduri și tufișuri, lacuri, mlaștini, lagune, gârle, etc., — determină flora ei așa de bogată, fiind astfel unul din cele mai interesante teritorii botanice de tranzițiune.⁷⁴⁾ Aceste condițiuni speciale geografice și botanice au făcut ca o viață păstorească intensă să se poată desvolta, determinată mai cu seamă de condițiunile climaterice și vegetale pe care le prezintă Dobrogea. În această privință ea se aseamănă într'un mod izbitor cu pusta Ungariei, cu vastele stepe ale Rusiei și cu șesurile Dunării inferioare, mai ales cu Bărăganul.

Câmpia goală și întinsă a Dobrogei, pe lângă asemănările topografice de șesuri întinse, cu ușoare ondulațiuni ici colea, cu ținuturi pustii sau prielnice pentru cultură, cu mlaștini și bălți, oferă, ca și câmpiile mai sus pomenite, aceeași vegetațiune caracteristică prin aspectul său ierbos, rigid și uscat. Suprafața plană, foarte întinsă, condițiunile climatului continental, care determină starea secetoasă, vânturile continue fac ca perioada de vegetațiune, necesară pentru săvârșirea actelor interne de nutrițiune, să devie mai scurtă și insuficientă pentru cerințele arborilor fructiferi. Starea secetoasă face ca aceste ierburi, ce cresc iute și abundent primăvara, să se usuce la înce-

73) Dr. O. Brandza, *Flora Dobrogei* (ed. Ac. rom.) București, 1898, pg. XI.

74) Dr. O. Brandza, *Vegetațiunea Dobrogei* (An. Ac. române seria II tom. IV (1882) pg. 40, 409, 419, 427, 429, 431-432. I. Simionescu, *Dobrogea în An. Dobrogei* (1920) pg. 351.

putul verei când pământul devine uscat, iar atmosfera se umple de vârtejuri de praf, care dau un aspect așa de trist și de curios ținuturilor continentale dobrogene. Cicul de dezvoltare anuală a plantelor unor asemenea regiuni trebuie să aibă o scurtă durată, adaptată acestui climat. Așa se explică și primăvara timpurie și dezvoltarea grabnică a ierburilor ce durează puțină vreme și apoi se usucă.⁷⁵⁾ Pe lângă aceasta, influența mării face ca iarna să fie mai dulce. Asemenea condițiuni, pe lângă care se mai adaugă și raritatea localităților locuite, după cum am văzut din expunerea etnografică anterioară a acestei provincii, au favorizat o intensivă dezvoltare a vieții păstorești. Am văzut în altă parte că chiar unele din așezările Bulgarilor se datoresc unor contingente păstorești din Cotel.⁷⁶⁾ Dintre toți însă cei mai numeroși păstori au fost Românii. Vești prea vechi asupra lor în aceste părți, nu avem. Lâna de Dobrogea însă era renumită, căci Brașovenii o întrebuințau probabil la facerea postavurilor cu care făceau un întins comerț.⁷⁷⁾

Pentru ocrotirea ogoarelor săsești de stricăciunile oilor și de focurile provocate de pe urma sălașurilor păstorești, s'au luat severe măsuri împotriva păstorilor, de către diferiți stăpânitori ai Ardealului. Ne mai având unde să-și pășuneze oile, ciobanii bârsani au fost nevoiți să și caute în altă parte iarba necesară, creindu-se astfel mișcările turmelor cu păstori dincoace în „Țară“. După 1670 ei capătă privilegii dela Domnii munteni, prin care li se îngăduia șederea dela Simpetru la Sf. Gheorghe, scutiți de orice vamă și plătind câte ceva numai la bălciuri, iar „dacă iese din munții pentru care au prinsoare, spre a se scobori la baltă, ei răspund *adetiul* celui cu moșia și plătesc și oieritul de zece bani vechi de oaie; ca despăgubire pentru stricarea pădurilor de sălcii, se dă la plecare

75) D. Grecescu, *Conspectul florei României*, Buc. 1898, pg. 754—756.

Asupra climei Dobrogei să se vadă: St. Hepites, *Clima Țării lui românesc al Mării-Negre* în *An. Dobrogei* (1920) pg. 510-528.

76) Al. P. Arbore, *Așezările Bulgarilor în Dobrogea* în *Arhiva Dobrogei* (1916) pg. 37-38.

77) N. Iorga, *Brașovul și Românii* (Studii și Documente), X, pg. 49.

un miel de turmă și doi bani de cal". Astfel au trecut și în Moldova, „întinzând până la Prut și Nistru, și chiar dincolo de acest din urmă râu", iar alături de Bârsani găsim și pe Făgărășeni. Întinzându-se treptat în șesul muntean i-a adus la Dunăre, pe care au trecut-o apoi ajungând astfel până în Dobrogea.⁷⁸⁾ Alături de păstorii Ardeleni au venit în aceste părți, mai târziu, și păstori din munții noștri, unde proprietatea mare întinzându-se mereu, li s'au strâmtorat locurile de pășune, iar ei s'au găsit nevoiți să-și caute pășunatul în «Țara turcească».

Amintirea pribegiei lor prin aceste părți se păstrează încă la țărani cari odinioară se ocupau cu păstoritul.

Iată ce povestește un țăran din Săliște, comitatul Sibiiu :

«Aicea a fos întâi tot cu marhă, cu yite și ieî în vremurile de demult nu trecea nici în Rumîniia, nici în *Dobrogea*, ci să ținea mai mult în țara ungurească cu oile; dup'aceia o'nceput a trece în Rumîniia, ș'apăi a trecut și Dunărea în *Dobrogea*, ș'apăi acolo a trăit mulți ani; venia vara la munte și toamna să ducea iar prin *Dobrogea* prin țara rumânească, era locu mai văratic. O'nceput apăi oamenii de rămănea și pî-acolo, apoi mult o rămas pî-acolo cu yitele, că s'o strîmtat locu de n'o mai putut umbla cu ieie pe drumuri și ăștia—mai tinerime—s'o apucat de negoș și de meșteșug ș'ăsa o apucat mai bine Săliștea".⁷⁹⁾

De asemenea un țăran din Gorj povestea: „Plecăm cu oile toamna din munte, ne duțăm până la Marea-Niagră, doborăm pe plaiu Novacilor, o luăm pe Dealu Muierii și ieșăm toamna la Craiova; acolo luăm drumu 'n jos, treacău Oltu la vale 'n jos și mergiam pe malu Dunării; treacău Dunărea pe la Oltenița în țara turcească; cît îi *Dobrogea* și cît îi Bulgaria pe-acolo umblam. Dacă treacău Dunărea, nu ne 'ntreba nimînea de unde vii și un te duci;

78) N. Iorga, *Istoria Homănilor din Ardeal și Ungaria*, vol. I, București, 1915, pg. 288-289.

79) I. A. Candrea, Ov. Densusiannu, Th. D. Sperantia, *Grăul nostru*, Buc. vol. II, pg. 105.

la Turci plătiam o sfânțuică pîntru o oaie. Iera di-ai noști die știia turcește și așa ne nțălegeam. Mergam cite șasă săptămâni, ș'acolo șădiam pînă pe la Sfîntu-Ghiorghe." ⁸⁰⁾

„Am fos pînă 'n țara turcască în Dobroga, cu oile, éstă péstă patru-zăci de ani. Am fos pân la Marea. Iera lume mai puțină pe-acolo și d'aia ne dučam; nu da zăpada ca pe ica, puținică, az o da, mine o lua. Acu s'a 'nmulțit lumea și Turcii nu ne mai lasă. Plecam toamna di la munte, de-aici d'acasă; mai iera Ungureni de dincolo și mergam cu oile acolo, cu toții; mergam cite trei-patru ciopoară (turme de cîte o mie de oi), de oi la un loc; mergam cam pînă 'n dreptu Bucureștilor și pe urmă trečam Dunărea pi la schile; puneam oile 'n pod și trečam dincolo și umblam pe cîmp pe-acolo în țara turcască. Pășunam de toamna pînă primăvara." ⁸¹⁾ (Cernădiia — Ion Dungan de 75 ani.)

După cît se vede din cele povestite de acești țărani — foști păstori odinioară — Dobrogea le era un ținut bine cunoscut. Iernile dulci îi dispensau de a aduna fînețe, purtându-și oile pe lângă bălțile Dunării, dar mai cu seamă pe la gurile ei, în deltă și în insula Dranow, coprinsă între brațul Sf. Gheorghe și lacul Razim. Până tîrziu, când delta Dunării a început să fie în unele părți străbătută de canale pentru a premeni apa marilor lacuri — ajutându-se astfel desvoltarea pescăriilor —, pînă atunci încă toate oile Dobrogei, mijlocii și sudice, precum și o bună parte din ciobanii Bărăganului se scurgeau dela Sf. Dumitru în spre bălțile pe care le străbate mai cu seamă brațul Sf. Gheorghe.

Grindul Crasnicolului și altele erau odinioară refugiu al acestor ciobani, atunci când iarba lipsia în alte părți, sau când apele veniau mari.

Transhumanța aceasta se tăcea regulat în fiecare an. Ca pretutindeni și aici drumul de mișcare al oierilor se coprindea între munții ce pot fi locuiți o parte a anului — adică când nu sunt acoperiți cu zăpezi mari, ci au pe dînsii

80) *Ibidem*, vol. I, pg. 15.

81) *Ibidem*, vol. I, pg. 23. A se vedea încă Ov. Densusianu, *Păstoritul la popoarele romanice*, în *Viata Nouă*, VIII (Decembrie 1912).

pășune de vară, - și câmpii cu caracter semi stepic, care se usucă în timpul verei de căldura soarelui. Mișcările acestea, determinate de caracterul climei, de constituțiunea și relieful solului și al vegetațiunii, se fac numai între câmpii cu o producțiune mai neroditoare și mai săracă în apă decât regiunile vecine și regiuni cu platouri înalte ce ating înălțimi care nu permit să mai crească copaci⁸²⁾.

Acesta a fost și cazul Dobrogei, care nu este decât o continuare a câmpiei muntene cu Bărăganul, cu a cărei înfățișare se și aseamănă și în care se adăpostiau numeroase turme, căci nu era cultivat și locuit până în veacul al XIX, de oarece negoțul de cereale era ca și neexistent până după pacea dela Adrianopol (1829). Asemenea regiuni acoperite cu iarbă nu puteau fi bune decât pentru o viață păstorească. Descrierea Dobrogei făcută de Boscovici ne-o înfățișează ca o câmpie necultivată unde de-abia ici colo se vedea câte un petec de pământ semănat.⁸³⁾ O bună și frumoasă descriere a pustiului dobrogean, cu stepele imense, cu erburile ce se usucă în bătaia vânturilor și cu focurile care luau naștere din vreme în vreme pentru a preface întreaga câmpie într'un deșert plin de cenușă și ruine, ne-o dă doctorul C. Allard.⁸⁴⁾

82) Em. Martonne: *La vie pastorale et la transhumance dans les Karpathes méridionales* în Zu Friedrich Ratzels Gedächtniss. Leipzig, 1904, pg. 238.

83) Boscovich, l. c. pg. 149: «Pendant tout le chemin de cette journée nous ne trouvâmes pas un seul arbre, ni la moindre source; cependant la campagne était riente, et l'herbe haute, forte et mêlée de fleurs; elle était si inculte qu'à peine trouvâmes nous un petit espace de terre labourée, nous ne vîmes point non plus de tertres artificielles».

84) Dr. C. Allard, *La Bulgarie Orientale*, Paris, 1864, pg. 29-31: «Din Martie în Noembrie turmele indigenilor trăesc pe aceste platouri; cantitatea relativ minimă de nutreț, necesară animalelor în timpul celor patru luni de iarnă, se strânge la sfârșitul lui Iunie; locuitorii nu cossesc decât ceia ce au nevoie pentru hrănitul animalelor; restul fânului se usucă pe loc și către începutul lui August încep să izbucniască focuri grozave, care nu se sting decât când nu mai au ce arde.

O lună după sosirea noastră în Dobrogea, într'o seară pe când poposeam la Kara-Keui, un mic sat tătăresc în interior, tot orizontul spre răsărit se luminează și un fum gros și negru se ridică de lângă mările aprinse ale lacului Kara-Sou. Nimic nu poate să reprezinte aceste focuri, pe care trăznetul, o scânteie de ciubuc, un foc de bivouac le

O proprietate individuală, în ceiace privește pământul de cultură, aproape nu exista și o supraveghere serioasă nu se făcea nici chiar asupra proprietății statului, fiecare putând să cultive orice pământ voia și să-i ia roadele⁸⁴). Așa fiind, neapărat că păstoritul trebuia să fie

aprinz într-o zi și care dăinuiesc luni, întinzându-se pe mai mult de patruzeci de leghe pătrate. Am văzut de asemeni focul aprins la începutul lunii August pe malurile Dunării, ajungând, o lună după aceea, pe coastele Constanței, arzând tot în drumul lui. Intendența franceză pierdu de asemenea într-o zi, trei sute de clăi de fân, preparat în stepe. Aspectul țării se schimbă cu desăvârșire după incendiu; focul descopere atunci pietrele tumulare, ruinele dela suprafața pământului, scheletele animalelor cu care e acoperit pământul în unele locuri și deschide mii de drumuri fantastice, după cum vântul a împins flăcările în cutare direcțiune. Vegetațiunea însă nu începe să se redeștepte și covorul, care acopere pământul, trece prin toate nuanțele, dela negrul cel mai închis până la verdele cel mai gingaș. Se vede adesea în mijlocul stepelor urmele pașilor și drumuri încrucișându-se în toate sensurile. Fiecare, după voia lui, își croiește drumul său; în aceasta constă greutatea, în toate clipele, pentru călătorul care, prea încrezător în aducerea aminte a primei călătorii, crede că poate să se dispenseze de orientator într-o direcțiune pe care a mai făcut-o.

Mulți dintre noi s'au rătăcit astfel între Rassoia și Constanța. Relațiile între micile centre de populațiune sunt aproape nule; astfel, drumuri adevărate, care să străbată țara nu sunt de loc. E greu de a descrie majestatea acestor câmpii pustii, a căror tumuli și foarte rare sate nu vin să întrerupă monotonia grandioasă decât din distanțe în distanțe. Singuri scaii, de o mărime gigantică și tulpinele înalte ale marii angelica se ridică primăvara ca copăceii deasupra ierburilor.

Călătorul călare este adesea deșteptat din visarea pe care o trezește spectacolul desertului, prin întâlnirea acestor plante, a căror vârfuri spinoase sau ombele îi biciuiesc pe neașteptate fața. Pretutindeni unde omul a trecut lăsând ruine în urma lui pe pământul Dobrogei, iarba acopere îndată ultimele rămășițe de locuințe, care de-abia trec de nivelul pământului și care ar rămânea de cele mai multe ori neobservate, dacă marile tufe ale înaltei angelica n'ar apărea, ca sentinele ale morții, să le descopere existența. Mirosul greu și pătrunzător al acestor plante parcă adăogă câte ceva mai trist încă la amintirile pe care ele le deșteaptă. Fără petele negre, pe care le formează, din luna lui Iulie, pe pământ tulpinele lor uscate, s'ar putea crede, traversând această imensă pășune, că omul n'a lăsat aici mai mult urme decât turmele care o străbat. Dar apropiindu-te de aceste puncte însemnate, nu întârzi să descoperi temeliiile zidurilor, silozurile (gropile) în care se păstrează cerealele și fântânile părăsite, de care trebuie să se teamă călătorii.

Pentru aceasta se poate vedea încă: Dr. Moritz Busch, *Die Türkei Reisehandbuch für Rumelien, die untere Donau, Anatolien, Syrien, Palästina, Rhodus und Cypren*. Triest, 1870, pg. 274.

84) C. Allard, *Mission médicale dans la Tartarie-Dobrobronska*, Paris, 1870, pag. 10.

În floare odinioară, mai ales că după războaiele dela începutul veacului al XIX Dobrogea devenise aproape un pustiu, nerămânând din foarte multe sate decât urmele lor, după cum am văzut din cele spuse mai înainte și după cele ce arată marea hartă rusească.

Desvoltarea vieții păstorești nu s'a cercetat nici pentru Bărăgan încă, ca să ne putem da seama de intensa viață păstorească ce s'a desvoltat în el și cu care Dobrogea a stat într'o strânsă legătură. O bună parte din satele Bărăganului, caracterizate printr'o regularitate americană, spre deosebire de cele vechi cu o formă neregulată provin din așezările stabile ale ciobanilor trecuți la viața agrară⁸⁵). Legăturile acestea dintre Dobrogea și Bărăgan se văd dealmintreli și din câteva nume topice ca *Vadul oilor* la vărsarea Ialomiței — pe unde se făcea trecerea lor în Dobrogea — sau *Vadul cailor*, lângă Călărași. Locuitori satelor Săcele, Săliștea, Vale, Tilișca, Galeș, Rășinari, Poiana, Rod și altele din jud. Sibiu, veniau către sfârșitul toamnei în Dobro-

(domaines de l'état); tout le monde peut, à son gré, s'y établir et en tirer des produits.)

«... câmpurile întregii Turcii, prin urmare și ale Dobrogei, nefiind pând acum proprietăți ale particularilor, ca într'alte țări, ci toate numai ale Statului, fiindcă toată întinderea imperiului otoman e o moșie mare, al cărei proprietar este Sultanul, acolo, dacă un stăpân de vite la Sf. Gheorghe, de față cu zăpciul ghiumuruccului (vameșului) își numără vitele și, plătind acestuia pentru ele taxa cuvenită, își luă răvașul că a plătit, apoi el putea cu vitele lui să umble pe toate câmpiile, dealurile și văile, prin toate tufele și pădurile, prin toată Dobrogea, oprindu-se numai acolo unde vrea, șezând unde vrea, cât îi plăcea; nimeni nu avea să-l supere cu nimic, că el cu vitele lui e stăpân, având voia să umble pe unde vrea un an de zile, până iar la Sf. Gheorghe, pentru că și a plătit birul Sultanului».

N. Bălășescu, *Românii din Turcia în Cărțile săteanului român*, 1878, 30 (după Ov. Densusianu, *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, 1922, pg. 122).

85) S. Mehedinti, *Die rumänische steppe* în *Zu Ratzels Gedächtniss* pg. 254. Informațiuni incidentale ne dau numărul Ungurenilor și Bărsanilor din câmpia Bărăganului. Astfel în jud. Ialomița erau 366 Ungureni (Dionisiu Fotino, *Istoria generală a Daciei*, București, 1859, vol. IV, pg. 163 La «Oaia Vizirului» din jud. Brăila, se adunau Bărsanii ce coborau cu oile din Ardeal, împotriva cărora se luase hotărîrea de a nu li se permite ca numărul oilor să treacă de 70.000. (Frații Tunusli, *Istoria Țării Românești*, București 1863, pg. 103.

gea pentru a urma acolo, iar odată cu venirea primăverii se întorceau din nou către locuințele lor, rămânând unii dintrânsii pentru a strânge fânul necesar iernei viitoare. Autorul acestor informațiuni adaugă că Secelenii, Siliștenii și Poenarii trăiau de demult în Dobrogea⁸⁶). Majoritatea s'au așezat în plasa Hârșova, Megidia și Constanța, și mai puțin în spre Mangalia unde, după o mărturie autentică, «li-se îmbolnăvesc oile de carcian în timpul verii. Cu toate acestea, aici fânul fiind abundent, revin iarna din celelalte arondismente cu oile lor»⁸⁷) În județul Tulcea numărul lor este mult mai neînsemnat, iar cei cari s'au așezat aci locuiesc mai mult prin preajma Babadagului. Tot mocanilor se datorește înființarea mănăstirii Cocos din jud. Tulcea, al cărei ctitor e un oarecare Visarion.

La 1850 se socoteau mai mult de un milion de oi, care cutreerău Dobrogea întreagă, ținutul Siliștrei și al Varnei⁸⁸). Acești oeri trebuiau să plătească următoarele

86) I. Ionescu, *Voyage agricole dans la plaine de Dobroudja* pg. 116.

87) *Mocanii din Dobrogea* în *Gazeta Transilvaniei* (1881) No. din 11 și 12 Iulie.

88) *Skytze von Bulgarien*. Nach den Berichten de K. K. Consular-Agenten zur Rustschuk und Sofia, in Mitteilungen aus dem Gebiete der Statistik, herausgegeben von der Direktion der administrativen Statistik in K. K. Handels-Ministerium, Wien, III, Jahrgang, 4 Heft, 1854 pg. 60.

... Țuțuienii sau Mărginenii se numesc locuitorii dela Săliște, Rășinari, Poiana, etc. tot foști mari economi de oi, cari cutreerău munții și câmpiile prin România, Basarabia, până spre Caucas. ... În luna April 1911 îmi spuneau niște Țuțuieni dela Rodu că oamenii lor ar avea în Crimeia la 200.000 oi,—alții au ajuns în munții Caucas.

(*Mocanii și Țuțuienii*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1911, 22 Iulie).

... foarte mulți Brăneni aveau pe timpurile cele vechi tărle mari de oi, câte 5000—10000, aveau herghelii de câte 50—300 de cai și sute de vaci. Oile le iernau în România, pe Bărăgan, în bălțile Dunărei și în Dobrogea. Primăvara le aduceau în munții Bucegilor.

(*De-ale lui Moș Barbă-Albă*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1909, Ianuar 14 după Ov. Densusianu, *Viața păstorească*, pg. 119).

Cine nu cunoaște pe așa numiții Mocani dela Săcele? Cei dintrăi economi de vite cari cutreerău odată cu tărlele lor nemărginite România și Bulgaria până în Balcani, Moldova și Basarabia, ba chiar până la Don.

Ar. Densusianu, *Calul fermecat*, narațiune din viața Secelenilor în *Gazeta Transilvaniei*, 1884, Mai 20 (după Ov. Densusianu, *l. c.* pg. 120).

Turmele de oi ale Mocanilor din Săcele, Râșnov și Bran ierneză

dări: 1) un piastru de oaie, patentă consulului austriac, 2) taxa pentru a putea străbate țara, dată mudirului, aproape un piastru de oaie, 3) Chiria pământului de care aveau nevoie pentru hrana turmelor, care se plătia mudirului, subașei sau satului, — uneori la toți trei, — sau antreprenorului care închiriasse pământurile neocupate, 4) beilicul sau zeciuiala oilor sale.

La 1830 plăteau numai 4 parale de cap de oaie și una din cincisprezece⁸⁹).

la baltă și în Dobrogea, iar de primăvară — vin la munte, unde rămân până la Sf. Maria mare, când se reintorc iarăși la câmp pentru iernat.

(I. G. Babeș, *Din plaiul Peleşului*, București, 1893, 59-60 (Ov. Densusianu, I. c. p. 120). Ocupațiunea de căpetenie a Românilor din Brețcu este economia de vite. Ca și Secelenii cuturează Brețcanii cu turmele lor Moldova, Muntenia, Dobrogea și până mai ieri alaltăieri și Basarabia.

Nemo, *La Brețcu și la Slănic*, în *Gazeta Transilvaniei*, 1882, Iulie 25 (apud. Ov. Densusianu, I. c. 121).

Johann Hintz *Das wandernde Siebenbürgen* (Eine statistische studie) herausgegeben von der Handels und Gewerbekammer in Kronstadt (1876) pg. 6: «Zunächst auf der aussersten Linie der von den Karpathen gebildeten Landesgrenze, soweit sie in Osten und Süden unser Hochland Siebenbürgen von Rumänien trennt, lagert eine viehzüchtende Bevölkerung, die man zu 200.000 Seelen annehmen kann. Sie läuft in ziemlich geschlossener Kette, angefangen von der Angrenzung an die Bukovina im Nordosten Siebenbürgens herab und die südöstliche spitze Siebenbürgens herum, dann in gerader Linie fort bis beinahe an die Donau am Eisernthor im Sudwesten des Landes. Diese rumänische Bevölkerung besitzt an den neun bis zehn Grenzpassen ihre Knotenpunkte, und belebt mit ihren Heerden unsere Alpweiden, ausgehend von ihnen grossen Siedlungen im Gebirge, die meistens aus verstreuten Gehöften bestehen. Für die Winterung führen sie die Heerden auf den Zahlreichen Wegen und Stegen in die Ebenen an der unteren Donau hernieder.»

89) E. Ritter, *Briefe über Zustände...* pg. 163: «Viele Tausende von Schafen und ziegen kommen jährlich von Siebenbürgen und der militärgrenze herüber um hier zu weiden: für diese Erlaubniss wird 4 Para oder 2½ Pfennig prokopf gezahlt und das fünfzigste Stuck Vieh.»

Pentru păstoritul Românilor în Dobrogea se pot vedea încă: Em. De Martonne *op. cit.*, pg. 237;

F. Kanitz, *La Bulgarie danubienne*, pg. 482: «Depuis des années, la Dobroudja est un pays que les bergers nomades visitent periodiquement. Il y a encore vingt ans, des *mocani* de la Transylvanie venaient des Carpathes par la Valachie pour hiverner dans la Dobroudja leurs brebis et leurs bêtes à cornes. Ils payaient au pacha de Toultscha, comme droit de paturage 4 paras par tête de bétail, et lui donnaient la cinquième partie de leur troupeau.» C. Jireček, *Fürstentum Bulgarien*, pg. 186; C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, pg. 12; N. Iorga, *Geschichte des rumänischen Volkes*, II, 394; N. Iorga, *Ce reprezintă noi*

Unii dintre acești ciobani se vărau ca servitori pe la Turci, iar deseori se însurau cu fete de ale Românilor dobrogeni stabilindu-se astfel acolo și devenind "raia".

Câteodată unii din ei, intrați slugi pe la bogătașii turci, ajungeau să-și piardă și limba⁹⁰⁾ Unii dintr'ânșii nu vorbeau decât turcește, făcându-se a nu înțelege limba română, fiindcă Turcii nu-i priveau nici pe ei nici pe Bulgari cu ochi buni⁹¹⁾.

De pe urma vieții păstorești au rămas și termeni în toponimic ca : *câșla*, *mandra*, *Coiumpunar* (fântâna berbecului), *Groapa ciobanului*, etc⁹²⁾.

Prin 1867 își aveau acești ciobani târlele lor pe

în Dobrogea, pg. 19-20; Ami Boné, *Récueil d'itinéraires dans la Turquie d'Europe*, Vienne, 1854, vol. I, pg. 136 : «Il y a assez des bergers». Cuvântul *mocan*, care se dă unora dintre ciobanii ardeleni este de origine maghiară : «Das Wort *mocan* ist magy. Ursprungs und bedeutet «bauerisch» «tölpelhaft». «—G. Weigand in *Vierter Jahresbericht* (1897) pg. 286.

90) G. Popa-Lisseanu, *Incercare de monografie asupra cetății Drăstorul-Silistra*, București (1913), pg. 55, nota 2.

91) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 64.

92) Pentru *câșla* vezi : Fr. Miklosich, *Die türkische Elemente in den Südost und osteuropäische Sprachen*, I, pg. 97 (Keşla, Keşlak = Winterquartier; Kaserne; Herman-Vámbery, *Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*, pg. 193 : «Winterwohnung»; H. Tiktin, *Rumänisches-deutsches Wörterbuch*, I, 305; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, II, 180.

Pentru *mandra* : Fr. Miklosich, *Die türkische Elemente*, II, pg. 20 : «*mandra* = Hurde, bulg. *mandra* = Schafstall, serb. *mandra* = Sennerei; C. Jireček, *Das Fürst. Bulgarien*, pg. 188 : «Gross ist die Mannigfaltigkeit der Ausdrücke für die Hirtenhütte : *Koliba*, *Koşare*, dann die von Şar bis in die Dobrudja bekannte *mandra* .. Den oberhirten oder Käsermacher heisst man *mandradjija* (auch. rom. *mandrafju*). Das Winterquartier der Heerde wird in der Regel mit einem türkisch Ausdruck *keşla* genannt.» Termenul există și la Aromâni. N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes*, I, 117 : «Die thessalischen Wlachen schickten ebenso ihre Herden während des Sommers in die bulgarischen Berge und bis heute haben die am Hirtenleben festhaltenden Makedowlachen einen Winter und einen Sommer-aufenthalt, im Flachlande die gemietete *Mandra*, und die in den Tälern des hohen Gebirgs kammes, die bis ihnen die «rumänischen Berge» *munțile arminești* heissen : hierher kommen sie mit dem Monate Mai, wenn die Felder sonnverbrannt «herf» zu werden beginnen»

O localitate *Kara-Mandra* se află și în Bulgaria. (G. Weigand, *Alle Ortsnamen rumänischen Ursprungs im Innern Bulgariens*, in *Jahresbericht*, XIII, pg. 53).

terasele de pe malul Dunării dela *Turkoia* și pe platourile dela nord de *Allah-bair*.⁹³⁾

Dezvoltarea agriculturii, care a adus restrângerea întinderii pământului, noile așezări ale Cerchezilor și Tatarilor ce și-au întins stăpânirea asupra câmpurilor pline de ierburi și care amenințau, prin felul de a fi a acestor două populațiuni, siguranța turmelor, creșterea dărilor pentru pășunat și noile impozite, necunoscute până acum pricinuiră o grabnică decădere a vieții păstorești. Numai în doi ani numărul oilor din districtele Tulcea, Isaccea, Babadag și Măcin scăzu dela 50.000 la 10.000. Cu această decădere și o mulțime de negustori greci și bulgari, cari se ocupau cu comerțul cașului și al brânzei, aducând astfel o scădere simțitoare și în venitul Statului. Decăderea păstoritului a avut ca consecință așezarea acestor „Ungureni” prin sate alături de „Cojani”, țărani agricultori din județele Ialomița, Buzău, Brăila, etc. mai cu seamă dealungul Dunării dela Măcin și până la Megidia și Cernavodă, paralel cu vechile așezări românești de pe malul drept al Dunării, — apoi dealungul drumului de fier Cernavodă-Constanța, amestecați cu alte națiuni până aproape de vechiul hotar al Bulgariei și, în fine, în preajma Mangaliei, unde au în stăpânirea lor cel mai productiv pământ al Dobrogei, numărându-se printre dânsii mari proprietari ce posedă, unii, până la câteva mii de hectare.

După locul lor de origină s'ar afla grupați cam în felul următor: *Casimcea* (Săceleni), *Corugea* (din țara Oltului), *Rahman* (săceleni, mocani veniți de demult și trăind alături de cojani) (*Calfa* și *Canat Calfa* (din țara Oltului), *Ramazanchioi* (din țara Oltului), *Hagi Omar* (din țara Oltului), *Doerani* (din țara Oltului), *Făgărașul nou* (din partea Făgărașului), *Aigâr Ahmet* (mocani de amestecătură), *Aiorman* (mocani de amestecătură și puțini bănățeni), *Cârjelari* (mocani de amestecătură), *Urumbei* (mocani de amestecătură), *Coium-Punar* (cei mai mulți săceleni). Amestecați cu Cojani și Bulgari, ardelenii

93) K. F. Peters, *Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha*, pg. 52.

se găsesc în jud. Constanța în *Râmnicu, Mahometcea, Cuciucchioi, Caceamac, Siriu, Tortoman, Băltăgești, Sarai, Cartal, Carol I, Caramurat* (cu Nemți) *Tășpunar, etc.*

Urluia din apropiere de Adam-Klissi este un sat curat mocănesc. Bănățeni se întâlnesc în *Mulciova, Arabagi, și Velichioi*. Spre Mare numărul lor se micșorează din ce în ce. În mic număr, dispăruți aproape în masa populației conlocuitoare, se regăsesc presărați încă într-o mulțime de sate din Dobrogea ca în *Ortachioi, Balabancea, Ac-Punar, (M. Vodă), Enisală, Calica, Sarinasuf* până la ambele *Dunavețe*, unde am întâlnit ardeleni din *Tilișca* și alte sate din marginea Ardealului. În unele sate, așezându-se în mijlocul unei compacte populații străine și fiind într'un număr mic, au ajuns să fie desnaționalizați, numai amintindu-și decât doară că părinții lor erau „*austreni*” și deosebindu-se încă prin câte un nume de familie ca *Moroianu, Trandafir, Oprea, Cioacă*, ca în satul *Frecăței* din jud. Tulcea. Pe lângă locuitorii satelor de origine ardeleană, populațiunea orășenească a negustorilor și industriașilor are de asemenea un bun număr de ardeleni⁹⁴).

Românii băștinași dobrogeni, veniți mare parte din ei cu mult mai înainte, se aflau dealungul întregului mal dunărean, dela guri și până la *Silistra*, urmând ca număr imediat după *Turci*, cari locuiau pe marginea Mării, iar între *Turci* și *Români* se găseau *Tătarii* în mijlocul *Dobrogei*⁹⁵). Numărul lor se ridica la cifra de 33000 de suflete, repartizați astfel, după satele și districtele *Dobrogei*:

94) Ap. D. Culea, *Românii ardeleni în Dobrogea* în *Tribuna* din 20 și 21 Ianuarie 1912.

95) I. Ionescu, *Voyage agricole*, pg. 82.

Tablou sinoptic al statisticei locuitorilor Valahi, cari locuiesc în Dobrogea.

Districtul	No. satelor	Numele Cazalei	No. familiilor de Români	Numele Cazalei	No. satelor	O A M E N I					
						bărbați	femei	băieți	fete	fieci	fete mari
Silistra	9	Tulcea	1290	Tulcea	7	1310	1349	1460	1580	421	222
	11	Isaccea	363	Isaccea	6	360	377	556	580	139	178
	18	Măcin	591	Măcin	9	676	667	838	1014	196	225
	33	Hârșova	496	Hârșova	8	561	581	845	962	256	301
	71	Baba	674	Baba	16	664	694	1409	2096	364	355
Varna	37	Chiustenge	242	Silistra	20	815	838	1368	1602	303	368
	36	Mangalia	—	Chiust.	5	217	226	303	120	120	95
	84	Balcic	—		71	4603	4728	6789	8367	1800	1744
	89	Bazargic	—								
	388		3656								

Satele pe care le locuiau de-alungul Dunării, se află însemnate pe harta etnografică, alipită la lucrarea citată mai sus.

Locuite numai de Români erau următoarele: *Rasova, Cochirleni, Cuciuc-Seimeni, Buiuc-Seimeni, Topalo, Varoș, Groapa-Ciobanului, Gârliciu, Dăeni, Ostrov, Ieni-sala, Visterul, Cinele, Picineaga Turcoaia, Bedje, Zebil, Sabangia, Sarighiol, Agighiol, Nalbant, Meidanchioi, Niculișel, Somova, Parcheș, Rakel, Pisica, Luncavița, Văcăreni, Garvăn, Jijila* *)

Amestecați cu alte naționalități se aflau în următoarele: *Periclia* (jum. Români, jum. Turci), *Turc-Râmnic* (jum. Români, jum. Turci), *Urumbei* (două părți Turci, una Români), *Pașa-Câșla* (jum. Români, jum. Bulgari), *Baba* (o parte Bulgari, una Români și una Turci), *Kafsanlar* (jum. Români, jum. Turci), *Ortachioi* (jum. Români, jum. Turci), *Balabancea* (o parte Români și trei părți Turci), *Teresinik* (jum. Români jum. Turci), *Calica* (jum. Români, jum. Ruși), *Celic* (jum. Români, jum. Turci), *Greci* (jum. Români, jum. Turci), *Măcin* (două treimi Turci, una Români), *Taița* (trei părți Ruși, una Români), *Telița* (două părți Ruși, una Români), *Frecăței* (jum. Români,

*) Ortografia numelor s'a păstrat aici ca în original.

jum. Turci), *Tulcea* (două părți Bulgari, una Români și una Turci), *Câșla* (jum. Români, jum. Turci), *Isaccea* (o treime Bulgari, una Români și una Turci), *Zatoka* (jum. Bulgari, jum. Români). În Niculițel se ținea, în fiecare an la 2 Maiu, un bălcu unde veniau oameni de prin împrejurimi, când se scotea și apă dintr'un puț, căruia i se atribuia și calități terapeutice.

La 1850, o bună parte din satele, pe care harta rusească ni le arată ca pustii, nu se populasera încă, de oarece I. Ionescu le înseamnă ca neexistente.

Unele din ele ca *Satu-Nou*, *Crucea*, *Roșești*, *Fântâna Nedelii*, *Stâncile*, *Hăsănești*, arată că fuseseră locuite de o populațiune românească.

Lista coprinde 65 de sate „care nu mai existau” și care erau următoarele: *Pristlava*, *Beștepea turcă*, *Beștepea valahă* (Mahmudia), *Dunavăț*, *Tort-Karaboni* (cam pe unde se află astăzi Sărăturile mari lângă Sarinasuf), *Sarinasuf*, *Karaibil*, *Amofalki* (între Caraibil și Calica), *Micomanti* (la coada lacului lângă care se află satul Calica de astăzi), *Ciardac* (lângă mănăstirea Cocos), *Satu-Nou* (între Balabancea și satul Taița), *Iglița*, *Souiakli* (la sud de Turcoaia), *Cernichioi* (lângă Souiakli), *Crucea* (pe malul Dunării lângă Cernichioi), *Fântâna-Nedelii* (la nord de Tatar-Pecineaga), *Mangina* (la apus de Acpunar), *Roșești* (pe malul Dunării, la nord de Tatar-Pecineaga), *Kaluduka* (la nord de Gârlița), *Rumbeca* (la nord-est de Aziklar), *Melodița* (între Rahman și Gârlița), *Gaidar* (la sud de Gârlița), *Caracla* (între Karapellal și Saraine), *Kanoski* (la răsărit de Hârșova), *Cecirché* (la nord de satul Topalu), *Topolog* (între Aziklar și Pecineaga), *Cartal* (la apus de Terzichioi), *Dulgher* (între Karapelal și Alecmacea), *Caciamac* (între Tekeli și Guindar), *Cadicâșla* (la răsărit de Hârșova), *Fental* (între Satischioi și Capugi), *Stragea* (între Topalu și Terzichioi), *Zaval* (la răsărit de Gârlița), *Cucilbaș* (la răsărit de Gârlița), *Erlessik* (între Tekeli și Capugi), *Ciaus-chioi* (la apusul satului Alifaki), *Cirini* (la nord de Capugi), *Stâncele* (la nord de Alemecea), *Batakli* (la sud de Casimcea), *Usubei* (la nord de Ceatal-Orman), *Visteri* (între Ghelengic și Chereșic), *Ha-*

sănești (la sud de Topalo), *Calichioi* (la nord de Boazgic), *Taşpunar* (la răsărit de Cuciuc-Seimeni), *Tortoman* (la est de Buiuc-Seimeni), *Mongol* (la sud de Cuciuc-Seimeni), *Berdari* (la sud de Mongol), *Cilibichioi* (la est de Berdari), *Kusteli* (la sud-est de Docuzol), *Karatai* (la nord-est de Docuzol), *Karasu*, *Ali-Bey*, *Caradurat*, *Aloant*, *Ghiaur-Amsal*, *Turc-Amsal*, *Ivirnes*, *Peștera*, *Acargea*, *Dautlar* (se aflau toate la sud de valea Carasu), *Caceamacul mare*, *Caceamacul mic* (la nord de Cobadin), *Cakal* (la sud de valea Carasu), *Drandalar* (la apus de Anadolchio), *Uzun Amet* (la sud de lacurile văii Carasu).

Am văzut că elementul românesc locuia compact aproape numai pe malul Dunării. În altă parte I. Ionescu ne spune, că existau 71 de sate locuite numai de Români, „dela Mare la Dunăre și pe malul ei până la Silistra, numărându-se 3656 familii cu 4603 bărbați, 4728 femei, 6789 băieți, 8637 fete, 1800 juni ficiori, 1744 fete mari, cu o avere în vite, miere și oloi ce se poate estima la 15 milioane 410 mii și cinci sute lei“. Această populațiune, adaugă autorul, este adunată din Basarabia, Moldova, Bucovina, Banat și mai ales din Țara-Românească. Ca stare materială se prezentau bine, neplătind atâtea dări cât răspundeau cei din Țara-Românească și nefiind datori cu belicul decât atunci când se făcea recolta. Din punct de vedere cultural sunt înapoiți, totuși doritori de lumină, căci însuși autorul, „în câteva sate a găsit dascăli pe cari ei îi țin pe cheltuiala lor“. Este cutare sat care a umblat și nu s'a lăsat, până n'a furat din Țara-Românească un biet dascăl, pe care-l țin Românii în sânul lor, mai bine de cum n'ar fi în sânul lui Avram“.

Lucru demn de remarcat este că autorul s'a putut înțelege românește cu Turcii și Tătarii. În biserică, chiar acolo unde sunt Bulgari, popii cântă și citesc românește. În Silistra se cântă românește în biserica grecească, iar în școală „dascălul, care este bulgar, învață pe tineri în limba românească, ca una ce este înțeleasă de toți“. Românii aveau și două mănăstiri: cea dela *Amcerca* și cea dela *Cocoș*, care dă cârmuirii 7000 lei pe an, ce reprezintă o exploatare agricolă de mai bine de 100.000 de lei.

Ca proporție „Românii numărați într'o seamă cu Turcii, figurează mai mult de jumătate. Alături de 15 mii și mai bine de familii, de toate celelalte neamuri la olaltă, Românii dimpreună cu Turcii, se socotesc peste 15 mii și mai bine de familii”.⁹⁶⁾

Așa fiind, se vede foarte bine de ce în manuscriptul găsit de d-l Iorga la biserica din satul Azacław, din fața Galaților și intitulat „*Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August*” —, printre numele tuturor acelor care au contribuit la ridicarea bisericii dela Alibechioi, se găsesc și numele a foarte mulți Români ce locuiau în sate dobrogene destul de îndepărtate de malul Dunării, ceea ce face ca să se poată avea oarecum o idee despre caracterul național al locuitorilor acestor sate care, prin singurul fapt că ele contribuie la zidirea unei biserici românești arată, sau ca țărani, păstori și pescari, aparțin nației, sau că trăiesc într'un grup de majoritate românească, ale cărei dispoziții trebuie să le împărtășească”.⁹⁷⁾

Lejean dă, după I. Ionescu, cifra de 33 000 de Români⁹⁸⁾.

În 1864 se găsesc grupați de-a lungul Dunării, locuind în sate care se aseamănă toate între ele, întocmite ca și cele tătărăști sau bulgare, având comun cu acestea aspectul destul de mizerabil. Locuințele erau zidite din pământ acoperite cu paie, cu trestie sau cu pământ și aveau un mic cerdac înaintea. Interiorul era format din trei despărțăminte: sala sau „tinda”, servind și ca bucătărie și având un horn mare, deschis mult în afară și din care pornește soba odăii de locuit, pe care horn Allard îl socotește ca a doua despărțitură a casei și, în fine, odaia de locuit. Mobilierul dinnătru e ca și în casele turcești. Ferestrele sunt astupate cu hârtie, sticla fiind aproape necunoscută. În casele bulgare și rusești

96) I. Ionescu, *Românii din Dobrogea în România Literară* (No. 2 din 8 Ianuarie 1855).

97) N. Iorga, *Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit în Analele Dobrogei* (III, pg. 32); *Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, II (10-12 pg. 238) 1915.

98) Lejean, *Ethnographie der europäischen-Turkei*, pg. 19.

se găsesc atârinate pe pereți „tablouri rusești”. Toată zestrea tinerelor fete este expusă în această odaie. Țesăturile se disting prin varietatea culorilor. Numai în satele românești de pe malul Dunării se găsesc bordece ce au înaintea lor un fel de vestibul înclinat în jos și prin care se intră în interiorul locuinței, care e luminată de o singură fereastră ce se află în fund. Casele sunt așezate fără de nici o ordine⁹⁹).

Ocupațiunea locuitorilor de pe malul Dunării era mai ales pescăria.

După Allard, malul Dunării era populat de Români numai dela satul Seimeni în jos, iar spre nord până la Tulcea era pustiu¹⁰⁰). Localitățile cu populațiune românească erau: *Cernavodă, Rașova, Merland*, (în care se aflau și Bulgari), *Ostrov, Silistra*, «ou' nous y vîmes beaucoup de femmes *valaques* et bulgares, vêtues de leur gracieux costumes nationaux»; *Tulcea* cu un bun număr de familii românești¹⁰¹), *Jenichioi*, pe malul Dunării sub Rașova, *Cuciuk-Seimeni* la nord de Rasova cam 21 km., *Buiuk-Seimeni* 26 km. la nord de Rasova¹⁰²).

Pentru partea nordică a Dobrogei, sigure și clare informațiuni asupra Românilor ne dă Peters, câțiva ani mai târziu. Între cele două cifre asupra numărului lor — de 33.000 la Lejean și de 120000 la Viscovich — Peters se hotărăște pentru cea dintâi ca fiind cea adevărată. După ce ne spune că prezența lor în Dobrogea e datorită curentului de emigrațiune din Principate — fără a fixa vre-o dată în această privință — ni-i arată locuind 4-5000 în jurul Tulcei prin satele limitrofe, apoi în *Măcin* vre-o 1000 suflete, *Mahmudia* și *Isacceia*. În satul *Greci* se găseau între 300-400 după cum și în marile sate — die grossen Dörfer — *Nukulitel, Topalo*, mai mult mocani stabili, și *Rasova* care avea numai Români. Alte sate locuite exclusiv, sau având ca majoritate o populațiune românească — începând dela răsărit la apus — erau ur-

99) C. Allard, *La Bulgarie orientale*, pg. 108-110

100) *Ibidem* t. c., pg. 114.

101) C. Allard, *Mission médicale*, pg. 164.

102) *Ibidem*, pg. 8.

mătoarele : *Saranus* (Sarinasuf. jud. Tulcea) cu 20 familii Români și 70 Tătari, *Caraibil*, *Sarighiol*, *Agighiol*¹⁰³), *Calica* (locuind și Ruși) *Sobangia* (numai Români), *Catalui*, *Nalbant*, *Câsla*, *Someva*, *Parcheș* (cu Ruși ortodoksi) *Rachel*, *Luncavița*, *Zufirka* și *Taita* (cu Ruși) în fața Galaților, *Văcăreni*¹⁰⁴), *Garbina* (Garvân) și *Jijila*. La sud de Măcin : *Turcoaia*, *Satu-nou*, care înainte de războiul din 1854 era așezat cu o milă germană mai la nord, și *Pecineaga*.

Amestecați cu mocani instăriți, băștinași ansässige — și cu Bulgari, *Moldovenii*, cum îi numește Peters pe Români, locuiau în marele sat *Dăeni* — mai mult mocani stabili, — *Coiumpunar*, (Fântâna Berbecului) *Igrumat*, *Cemșiler*, *Araklar* și altele.

În regiunea Hârșovei trăiau într'un număr mai mic; mai numeroși se găseau în satele dinprejurul Rașovei dintre care *Cochirleni* și *Ohlakioi* (satul Vlahilor erau pe deantregul românești. Amestecați cu Tătarii și Bulgarii se mai găseau în *Mahmudkioi* (sud-vest de Megidia), unde formau majoritatea, precum și în *Adamklissi* și *Iüspunlar*. Mănăstirea Cocos, având 30 de călugări și tot pe atâția lucrători ca și cea dela Cilic lângă Telița, se afla tot într'o stăpânire românească.¹⁰⁵)

Amestecați cu Bulgari, se găseau în cele două sate din districtul Babadagului : *Kamber* și *Satu-Nou*.

103) Lângă acest sat se afla un deal, al cărui vârf principal se numia *Djalu cu curuna*, care arată deci o continuitate mai îndepărtată a acestui element. Deși cuvântul se găsește și în limba bulgară ca un împrumut romanic (St. Romansky, *Lehnwörter lateinischen Ursprungs im Bulgarischen* in *Jahresbericht für rum. Sprache*, XV, pg. 114 (vezi și rectificările și adaosurile lui Jireček în *Archiv für slavische Philologie*, XXXI (1909) pg. 449-452), numele este dat de Români, căci Peters adaogă : «Unter diesen Gruppen besitzt das Gebirge von Adschigjol die besten wickelten Umrise. Sein Hauptgipfel der mir (rumänisch) Djalu cu curună (Kronenberg) genannt wurde ist über 100 klafter hoch, fällt gegen Norden ab».

104) Un sat cu asemenea nume, având o terminațiune în *el* și nu în *en* se află și în Bulgaria. Etimologia e sigur românească. G. Weigand, *Alle Ortsnamen rumänischen Ursprungs im Innern Bulgarien* in *Jahresbericht* (XIII pg. 46).

105) *Dunărea de Jos*, (1009) No. 8 pg. 22; «sat vechiu și curat românesc»; No. 9 pg. 23 «Buliga, Cocargea» sate românești

Mocani trecuți de la nomadism la viața de plugari înălnește Peters în Varoș, unde unul dintre fruntași, Zirka (Țărcă) îndeplinea funcțiunea unui agent consular austriac; deasemenea mocani se mai găseau în Gârlița și Groapa Ciobanului.¹⁰⁶⁾

Informațiunile posteriore lui Peters ne dau cifre asupra populațiunii românești, care variază între 35-40.000.¹⁰⁷⁾

Afirmațiunea lui Allard despre populațiunea românească dela Silistra este întărită și clarificată, din fericire, foarte amănunțit pentru acest oraș și pentru satele învecinate, Oltina, Cășta, Beilic, Ostrov și Bugeac, de către statisticele foarte amănunțite, întocmite pentru trebuințe „de ordine practică” și rămase dela Costache Petrescu, unul din cei mai inimoși și mai harnici învățători dela școala

106) K. F. Peters, *l. c.*, pg. 52.

107) C. Sax, *Geographisch-ethnographische Skizze von Bulgarien* (Das Donau-Wilajet) in *Mittheilungen der K. K. geographischen Gesellschaft*, Wien, Bd. XII (1869) pg. 449-482 (neue Folge 2 Bd) (35-40000 Romäni orthodox-cristlich).

Franz Bradaska, *Die Slaven in der Türkei* (Petermann's Mittheilungen 1860) pg. 448: Die Rumänen haben fast das ganze rechte Ufer der unteren Donau von Dunavec nahe der Mündung der südlichen Donau-Armes bis nahe an Silistra-besetzt; man zählt in der Dobruca an 33.000 Rumänen; nach K. F. Peters wären ihrer indess nur 25.000 welche zählt er auch für die Bulgaren der Dobruca anführt (österreichische Revue 1866 Heft 12 S. 232). Ausserdem haben die sich im innern Bulgariens bei Vraça und die Iskra angesiedelt und mögen daselbst ungefähr 40.000 Seelen stark sein so dass man die Zahl aller Rumänen auf bulgarischen Territorium mit etwa 70.000 annehmen kann.

pg. 454... vorbind despre Dobrogea zice... «denn die Mehrzahl der Bevölkerung bilden hier, die Turkischen-Nogaier, deren Ionesco etwa 33.000 zählt, und die Rumänen.

C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren* pg. 576, dă cifra de 15.512 ceiace credem că e puțin față de informațiunile despre care am amintit — Colonia dela Vidin numără 14.690 în 14 sate. Pentru întreg vialetul Dunării era numărul de 30.702.

În timpul războiului ruso-româno-turc numărul lor, după unele statistice, ar fi fost, împreună cu acel al Țiganilor, de 35.000. E. G. Ravenstein, *The populations of Russia and Turkey*, in *Journal of the statistical Society of London* vol. 40 (1877).

E. Dottain, *La Turquie d'Europe d'après le traité de Berlin* in *Revue de Géographie* 1878 August pg. 122.

românească din Silistra. Statistica coprinde populațiunea românească dintre anii 1870-1874. Ea însemnează numărul de familii, numărul de suflete, arătând amănunțit bărbații, femeile, tinerii, fetele, băieții, fetițele, bătrânii și bătrânele. Pe lângă acestea, reproducerea numelor proprii arată că în aceste localități era un element neaoș românesc, care desigur că avea înainte un îndepărtat trecut, formând populațiunea de „*Dicieni*”, cum își spun Românii stabiliți din vechime pe malul Dunării, spre a se deosebi de *Cojeni* și de *Mocani*, adică de Românii veniți în urmă, din județele de peste Dunăre și de peste munți”. Următorul tablou rezumativ din cele șase localități, ne arată populațiunea românească din preajma anului 1870 : ¹⁰⁸⁾

No. cor.	LOCALITATEA	Familii	Bărbați	Femei	Tineri	Fete	Băieți	Fetițe	Bătrâni	Bătrâne	TOTAL
1	Silistra (1870)	249	201	178	95	44	152	131	8	28	837
2	Oltina (1873)	170	167	157	40	34	185	169	13	14	779
3	Câșla (1873)	29	28	27	6	8	29	25	2	2	127
4	Beilic (1873)	127	125	124	31	36	41	80	11	11	459
5	Ostrov (1874)	294	263	280	119	93	270	268	14	23	1330
6	Bugeac (1874)	53	53	54	21	23	46	29	4		230
		922	837	820	312	238	723	702	52	78	3762

Asupra vechimei lor nu ni se spune nimic. Picot crede că în *Dobrogea* ei par a avea o vechime mai mare decât cei din Bulgaria și Serbia și că puternice contingente de pe malul românesc s’au adăogot în timpurile din urmă.¹⁰⁹⁾ Roesler îi consideră ca un element asemănător „*Daco Românilor*” și ne dă cifra de 33.000 după Lejean.¹¹⁰⁾

Toate aceste cifre se învârtesc în jurul numărului de 35-40.000 de suflete, căci toate pleacă dela lucrările lui I. Ionescu și Lejean.

108) Ion N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877 în Analele Dobrogei* (1920) pg. 387—392.

109) E. Picot, *Le Roumaine dela Macédoine*, Paris (Ernest-Leroux) 1875 pg. 7.

110) R. Roesler, *Romanische Studien* pg. 100.

Statistica lui Bieloserkovici, guvernator al Dobrogei în timpul ocupațiunei rusești, arată cifra de 5.542 familii de Români pentru districtele Tulcea, Măcin, Hârșova, Babadag, Kiustengea, Megidia, Sulina, care împreună cu Mangalia, Cernavoda, și alte liste—ce nu sunt coprinse în această statistică—alcătuiau Sangiacatul Tulcei. După aceeași statistică, în orașul Tulcea erau 417 familii, în districtul Tulcei 1522 familii, distr. Măcin¹¹¹ 1399, distr. Babadag 424, Sulina 211.¹¹¹)

Relațiunile date de baron d'Hogguer în 1879, din care se vede că numărul Românilor se ridică la 18159 formând 28.90/0 din populațiunea județului Tulcea nu par să fie adevărate.¹¹²)

În 1878 Măcinul avea 324 familii românești sau 1436 suflete.

După darea de seamă a județului Tulcea pe anul 1878, Românii erau în număr de 490 familii în pl. Babadag, 1389 în pl. Tulcea, 1867 în pl. Măcin, 163 în pl. Sulina, în orașul Mahmudia 39 și în Isaccea 134. Din cele 3000 familii ale orașului Tulcea, 600 erau românești.¹¹³)

Statistica din 1879 dă cifra de 4182 familii românești pentru jud. Tulcea. Un bun număr de familii românești, s'au așezat după 1877 în Dobrogea. Pentru jud. Tulcea, se ajunge, în mod aproximativ, să se stabilească câți din locuitori sunt dobrogeni vechi și câți au venit aici după anexare. Tabloul e următorul: pl. Babadag 887 dobrogeni vechi, 1152 noi; pl. Măcin 3056 vechi, 1152 noi; pl. Sulina 381 vechi, 238 noi; pl. Tulcea 2412 vechi, 332 noi; orașul Tulcea 429 vechi și 672 noi. Totalul ar fi deci 7165 băștinași și 3946 noi.¹¹⁴)

Despre preponderanța elementului românesc, cel puțin pentru partea nordică a județului Tulcea, vorbesc și numele primarilor pe cari stăpânirea românească i-a găsit

111) Luca Ionescu, *Darea de seamă a județului Tulcea pe 1904* pg. 26—29.

112) *Ibidem* pg. 32; După altă informațiune numărul Românilor din Dobrogea atingea cifra de 31.177 *Tribuna poporului* (Arad) 1897, Maiu 25.

113) Luca Ionescu, *l.c.* pg. 34.

114) *Ibidem* pg. 36.

În unele din comunele acestei regiuni: Prislava, Ioan Casian; Beștepe, Ignat Vasile; Calica, Izidor Andronic; Sarighiol, Ion Dumitru; Agighiol, Gheorghe Rață; Sabangia, Vasile Lupu; Cataloi, Iacob Casian; Nicolitel, Mihalciu Zipa; Parcheș, Ion Dumitru; Somova, Gheorghe Grecu; Cășla, Zaharia Grigoraș.¹¹⁵⁾

O dare de seamă, alcătuită din acest punct de vedere pentru jud. Constanța n'avem, așa că nu putem da informațiuni așa de precise ca și pentru județul Tulcea.

În 1882 se aflau Românii în număr de 34840 în jud. Tulcea și 14884 în jud. Constanța.¹¹⁶⁾

Felul cum sunt reprezentați ei pe intervalul 1880-1902, în jud. Constanța, se poate vedea din tabloul următor.¹¹⁷⁾

	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța	317	3.231	9.004	10.866
» Hârșova	5.953	16.743	22.409	23.726
» Mangalia	35	1.521	8.370	9.888
» Medgidia	2.708	8.905	17.771	18.660
» Silistra-nouă	6.238	9.429	17.238	16.997
Total . .	15.251	39.829	74.792	80.137

Aceiași dare de seamă ne înfățișează și numărul lor amănunțit pe sate și orașe pentru anul în curs.

După cum se vede din tabloul reprodus mai sus, numărul lor crește deci foarte repede, așa că cifra de 40499 pe care o găsim ca totalul tuturor Românilor, se ridică în 1900 la aceia de 125.035.¹¹⁸⁾

În 1905, jud. Constanța coprindea 93.806, iar jud. Tulcea 51.422 de Români. De aci vedem că inundarea cu element românesc a jud. Constanța s'a făcut mai repede și mai imbelșugat decât în jud. Tulcea. În mare număr s'au așezat mai cu seamă în jud. Constanța, Români

115. *Ibidem* pg. 43.

116) I. A. Nazarettean, *Notițe istorice și geografice asupra provinciei Dobrogea Tulcea* (1882) pg. 27.

117) Scarlat C. Vârnav, *Situațiunea județului Constanța la începutul anului 1903*, Constanța (1904) pg. 24—25.

118) M. Ionescu Dobrogea în *pragul veacului XIX* pg. 905.

transilvăneni, după cum am văzut și mai sus și în deosebi la 1882, după ce s'a pus în aplicare legea rurală de vânzare a pământului dobrogean.

Numărul transilvănenilor era de 25.000 pentru toată Dobrogea, față de cei băștinași și cei veniți din țară, cari după d-l Pariano, se ridica în intervalul dela 1879-1880 la 51.951.¹¹⁹⁾

Cei veniți din „Țară“ se numesc *Cojani*, în jud. Constanța mai cu seamă, și provin din diferite părți. Așa în *Hairanchioi* ei sunt din județele Teleorman, Vlașca, Ilfov, Olt, Argeș și Muscel, trăind alături cu Transilvănenii¹²⁰⁾, iar în *Pazarlia*, locuitorii provin din satele Grădiștea și Niculești jud. Râmnicu-Sărat, și unii din jud. Brăila, ca și în *Ghelengic*, unde alături de coloniști din cele două județe de mai sus, se găsesc și mocani ardeleni, precum și în *Șeremet*, *Cavargic* și *Ester*.¹²¹⁾

Malul Dunării din nordul județului Tulcea e populat mai mult cu *Moldoveni*, nume sub care sunt cunoscuți Românii din acest județ, de către toate națiunile conlocuitoare, proveniți din Basarabia, ca în comuna *Nalbant*, unde locuitorii provin din satele basarabene *Albota* și *Musaitu*, așezați aici în primăvara anului 1830.¹²²⁾

După statistica din 1913, erau în Dobrogea 216.425 de Români, reprezentând un procent de 56.9% din totalul general, repartizați astfel: în jud. Constanța 30.920 populațiune urbană și 98.157 pop. rurală, total 129.086; iar în jud. Tulcea 19.171 pop. urbană și 68.168 pop. rurală, cu un total de 87.339.¹²³⁾

119) C. D. Pariano *Dobrogea și Dobrogenii*, Constanța 1905 pg. 25, 29, 32—33.

120) *Monografia comunei Hairanchioi în Dobrogea Jună* din 30 Ianuarie 1911.

121) Pr. Gheorghe I. Grigoraș, *Parohia Pazarlia*, Constanța 1909 pg. 8, 9—13.

122) Pr. V. Ursăcescu, *Monografia Parohiei Nalbant*, Tulcea 1908 pg. 6.

Pr. S. Monzov, *Monografia comunei Zebil din jud. Tulcea*, București 1917 pg. 10.

123) I. N. Roman, *La population de la Dobrogea in La Dobrogea roumaine* pg. 92.

După statistica din 1914 în jud. Durostor se aflau 7.353 Români, în sate și orașe.¹²⁴⁾

*
**

Trecutul elementului nostru românesc în Dobrogea, este mărturisit nu numai de informațiunile precise pe care ne-am încercat să le stabilim mai sus. Opera de cultură datorită neamului nostru, aici, își întinde rădăcinile și mai departe. Aceasta o arată și faptul că în biserică chiar, cartea bulgărească se găsește numai de pe la 1860, cartea rusească de pe la 1830, iar înainte de aceste date numai cartea românească, purtând pe ea în graiu românesc însemnarea vechilor preoți și dascăli, vechilor ctitori, țărani din neamul nostru.

Amestecul domnilor noștri în chestiunile bisericești din Dobrogea, se poate urmări încă de pe la 1672, când Grigore Ghica I a zidit la Silistra o biserică, după cum se pomenește în hrisovul lui Alexandru Ipsilanti, Domnul Țării Românești, din 21 Martie 1777, prin care dăruiește și bisericilor din Babadag și Boazchioi (Cernavoda), amândouă din eparhia Dârstorului, câte 25 taleri de fiecare, plătibili la Sf. Gheorghe și la Sf. Dimitrie, — „ca să-și cumpere tămâie, untdelemn și făclii de ceară“. Se pare că după desființarea episcopiei de *Proilav*, a stat la Silistra un mitropolit, a cărui jurisdicțiune se întindea asupra întregii Dobrogi.¹²⁵⁾

Satele românești și-au avut totdeauna preoții lor, cari slujeau în românește și cari întrebuințau în serviciul bisericii cartea românească.

Locuitorii Mecinului, alcătuiți din Mocani ardeleni, Cojani brăileni, Dobrogeni de baștină, cumpărau încă de prin anii 1830, Mineile cu viețile de sfinți pentru biserica satului lor, în care se găsește și până astăzi, din vremuri mai vechi, un triod râmnicean din 1731. Cartea bisericească slavă, pe care biserica Mecinului o are, provine

124) I. N. Cămarășescu, *Expunerea situațiunii județului Durostor la 1 Dec. 1914.*

125) N. Iorga, *Droits nationaux et politiques des Roumains dans*

după aceia, adusă de Bulgari basarabeni, colonizați după 1812 și cari luând de serviciul militar de acolo, se stabilesc la Mecin și în satul Cerna, din apropiere. Avem și din 1867 o însemnare românească cu litere latine, sub o icoană din pridvor, de preotul dela Sf. Apostoli.¹²⁶⁾

Alte ori ciobanii aduceau cu dânșii până și abecedare și bucoavne dela „Sighii“, după care se făcea învățătura cărții în școlile de pe lângă biserici, ce erau conduse adeseori de cântăreții bisericilor și numai foarte rare ori de preoți.¹²⁷⁾ De asemenea cărțile bisericești erau aduse din țară, după cum arată unele însemnări ce se găsesc pe ele, ca Chiriadromionul din 1801 dela mănăstirea Cocos, ce poartă pe el câteva note asupra unor evenimente petrecute în Iași pe la 1848.¹²⁸⁾ Printre cărțile bisericești din Sarinasuf, am găsit un Euhologhion tipărit la Buzău în 1742, un Apostol tipărit la Iași în 1756, alături de cărțile bulgărești ce sunt o Evanghelie din 1858 și un triod din 1872 —, acestea din urmă, după cum se vede, de proveniență nouă.

Scoala dobrogeană, de asemenea, la începuturile ei a numărat o întreagă serie de învățători și apostoli de dincolo de Dunăre și mai cu seamă din Basarabia, cari nepregetat și în mijlocul unor mari greutăți au fost printre cei dintâi luptători pentru cauza noastră în aceste părți.¹²⁹⁾

Ce s'a făcut în această privință o dovedește trecutul școlii românești din Silistra unde constatăm încă din 1847 învățător român, și unde în 1869 se înființează chiar o «Societate română pentru cultură și limbă».¹³⁰⁾

Destul de semnificativă în această privință este apari-

126) N. Iorga, *De la Brăila la Măcin pe Dunărea înghețată în Floarea Darurilor* (1907) pg. 378; N. Iorga, *Studii și Documente*, XV, pg. 53-55.

127) D. Nițescu, *Dobrogea în ajunul reanexării în Dunărea de jos* I (No. 12), pg. 13.

128) N. Bănescu, *Câteva însemnări pe o carte veche în Ramuri*, (VII. 1912), No. 4 din Februarie 15.

129) V. Helgin, *Școala primară în Dobrogea în curs de 40 de ani (1879-1919)*, în *Analele Dobrogei* (1920) pg. 233-235.

130) I. N. Roman, *Pagini din istoria culturii românești în Dobrogea înainte de 1877*, în *An. Dobrogei* (1920), pg. 363, 368.

țiunea în 1874, la Rusciuc, a unui abecedar turco-român al cărui autor este C. Petrescu „institutele școlii române din Silistra“. ¹³¹⁾

«Proba prezenței Românilor trebuie să fie căutată de asemenea în bogatul material al cântecelor populare, raportându-se la această Dobroge, pe când nimic nu-i corespunde în balada bulgărească. Este vorba aici de «latini» bogați, adică de Raguzani, locuind în orașe, de «Sârbi delicați din Tulcea», de Turci din Baba (Babadag) despre Caimacami cari se opresc pe maluri, de hoții cari vin din Brăila, de păstori „saegii“, de locuitori români din Chilia, de „Domnul Constantin din Măcin“ (asemănător vechilor stăpâni de castele aproape de Vicina veacului al XI) și chiar de Voevozi, ca Iancu (o oarecare amintire a bătrânului Ivanco?) cărora li se cere ca să treacă la mahomedanism și cari reușesc să înșele pe Sultan, pe «Împăratul» însuși să-l „romanizeze“ vărându-i purcei blestemați de Islam, în sacul care avuse prețul convertirii lor. „Aia-nii de Chiustengea“ se învecinează cu «boierii din Dobrogea». ¹³²⁾

Din punctul de vedere al graiului, cei din nordul Dobrogei vorbesc mai mult moldoveneste, pe când cei de la Babadag în jos dialectul muntean. ¹³³⁾

Asupra particularității culturii populare românești și a elementelor ei distinctive și caracteristice față de elementele străine conlocuitoare, n'am putea spune mare lucru, de oarece cercetări metodice și științifice în această privință nu s'au făcut încă. Instituțiunile îndreptățite și chemate pentru un asemenea scop ar trebui să întreprindă sau să sprijinească asemenea cercetări, care ar fi de dorit ca să nu mai întârzie.

*
* *

Ca încheiere a acestor modeste încercări, ce au avut

131) N. Cartoian, *Un document privitor la istoria culturii românești în Dobrogea înainte de anexare în Arhiva Dobrogei* (1919) pg. 72-76.

132) N. Iorga, *Droits nationaux*, pg. 73-74.

133) G. Weigand în *Jahresbericht des rum. Sprache*, IX, pg. 145. Asupra acestei chestiuni am strâns un numeros material lingvistic, care supus unui studiu filologic, va fi publicat ulterior.

de scop să lămuriască, cât s'a putut, trecutul neamului nostru în Dobrogea, n'am putea aduce o ilustrare mai frumoasă a tot ceea ce reprezintă și a făcut acest popor pentru viața acestei provincii, decât paginile d-lui Iorga, scrise în vremuri de grea cumpănă și de amară restriște pentru Statul și națiunea noastră: „Mult mai numeroși astăzi, Românii au pentru ei într'o destul de mare măsură, caracterul autohton, care a fost arătat în aceste pagini și amintirile neîntrerupte ale trecutului care, dacă a cunoscut năvălirile altora, n'a fost atins în perzistența îndărătnică, ce este una din caracterele distinctive ale rasei. Dacă a fost o dominațiune aici, ea nu era decât continuarea Imperiului ale cărui creațiuni etnice sunt Românii însuși; Genovezii, stăpânii Chiliei și ai gurilor Dunării, veniau aici ca auxiliari și clienți ai Paleologilor, și urmașul lor a fost un prinț român, căruia Bizanțul îi trecuse odată cu titlul de despot și stăpânirea litoralului. El o părăsi Turcilor, pentru ca după cinci sute de ani, urmașul lui s'o reia dela aceiași Turci. Aceasta este, în câteva cuvinte, toată istoria acestei provincii, țară romană a Imperiului, sub raportul politic și etnografic, ținut dunărean intrând în raza expansiunii românești.

Și în sfârșit, dacă natura a creiat pământul său, inteligența și munca Românilor sunt acelea care adăugară aici tot ceea ce se găsea eri încă, înainte de opera de distrugere a Bulgarilor „liberatori“.¹³⁴⁾

ALEXANDRU P. ARBORE

Profesor la Liceul «Gh. Lazăr» din Sibiu

1922, Maiu 12, Sibiu.

¹³⁴⁾ N. Iorga, *Droits nationaux*, pg. 88-89.

AZIMA

Ai văzut la marginea de răsărit a satului, cum vii dinspre pădurea Colței, niște dărămături, o casă pustie? A fost acolo, pe când eram eu tânăr, un han la drumu-mare, vestitul han al Verbinei. Ar fi și azi, că nu-i nimeni să nu s'așeze unde-i vad; acolo nu pică, curge; dar toți se feresc de-așa loc blestemat. Ai văzut lângă drum patru cruci fără nume? Sunt ale Verbinei și celor trei feciori ai ei.

Verbina a fost femeie aprigă. Era cunoscută de nurlie și drăcoasă, din Cheile Buzăului și până 'n Schela Brăilei.

Intâmplarea—pleacă din dragostea Verbinei cu un cărăuș tânăr, pe care-l prinsese din drum, cu căldură iarna, cu umbră vara, cu vorbă dulce legănată 'n vârful limbei, cu băuturi cu mirodenii, cu brațele-i rotunde pe care oricine, numai cât le privia rămânea cu ochii în gol, părându-i se că tot le vede, onduind momitoare, șerpuiind încolăcitoare împrejurul gâtului.

— Aș vrea să mănânc o azimă frământată de brațele astea! îi zisese Verbinei cărăușul, privind-o viteaz în ochi.

Cărăușul avea inimă pătimasă; atunci se opri se întâi la han și inima îl târa spre apele dragostei, Iar Verbina, cât te-ai învărti, arse vatra și țestul, cernu, frământă și coapse, toate ca pe scripti—și-i aduse azima gata, caldă, înflorită și aromindu-l cu mireasmă de schinduf...

De-atunci, doi-trei ani tot așa, cărăușul nostru poposia lung la hanul Verbinei și pleca cu azima în traista lui cu merinde...

He! Era mai vestită Verbina ca hanul ei și-avusese și de ce și timp să fie cunoscută! Fusesse frumoasă și era tot frumoasă, deși ani mulți și călători și mai mulți o desmierdaseră. Acum era cam trecută—avea băeți mari—flăcăi în lege și harnici, porniți la treburi.

Era toamnă. Cât zăreai, se uscască câmpul subț brumă și vânt rece.

Flăcăii Verbinei, plecaseră la deal, în podgoriile Mereilor, după vin. Cât n'așteptaseră ei drumul acesta, plin de petreceri și întâmplări minunate! Prieteni, fete mândre, — fiecare popas cu comoara lui!

Verbina—acasă, era tot cu ochii pe drum. Știa că o să-i pice drăguțul. Bobii învărtiți pe sita descântată îl vestiau pe drum de zi, fără zăbavă, dar... grabnic la plecare! Și totuși bobii mințiau pe jumătate, învărtiți de mâna ei înfierbântată și meniți de sufletul doritor să-l soarbă. Căraușul n'a venit o zi, n'a venit două. Verbina era foc. Toată lumea de afară îi căzuse pe suflet. Călătorii par'că erau jurați. Cari poposiau la han, spuneau că l-au lăsat în vadul lencei, la plop. Iar acolo era o hangiță tânără, albă și înaltă și tremura de mlație oasă, jucu par'că. Plopii din fața hanului par'că-i erau părinți, așa tremura ca frunza de plop sub văpaia privirilor. Și hangița asta o ură pe Verbina. Ce făcea el acolo, cu ce vorbe viclene și clipiri din ochii vineți, cu ce farmece îl ținea dușmanca?

Verbina înebunise așteptându-l. Ea, după care se pierdeau încă atâtea, să-i ducă dorul lui? Mai bine moartă! Și gândul ei vijelios o ducea să se vadă pe ea moartă și pe el în brațele hangitei dela plop, care tremura și-l strângea, iar el se lăsa fericit îmbrățișărilor.

— A, nu, mai bine să moară el!

El! Și în gând îi sunară cele dintâi vorbe ale lui „aș vrea o azimă frământată de brațele astea!” Își privi brațele și un fior i le desmorți și ele se întinseră sălbatece, îngrozitoare ca doi balauri, fiecare cu câte cinci limbi, gata să încolăcească, să sugume, să sugă sânge...

— Azimă din brațele astea! scrâșni ea.

În ziua aceea căraușul nu sosi.

Îl aștepta de trei zile.

A patra zi, pe la prânz, în lumina unui soare ușuratec, care mângâia cu raze de ceară nori albi, — căraușul își opri încet, prelung, căruța înaintea hanului. Din fereastră Verbina îl cîntări dintr-o privire, iar când intră peste prag, îi privi clătinând din cap a batjocură.

— Nu pot să rămân mai mult, am întârziat, treburile... spuse amorezul șoptit.

— Nici cât fac o azimă?

— A, atâta pot, răsese el înviorat.

O azimă caldă, rumenă, mirezmată, se stocură în traista cu merinde a cărașului. El își luă ziua bună și plecă grăbit, bîciind caii neobicinuiți cu un popas așa de scurt.

În urmă, în pragul hanului, Verbina rămase ghiată.

— Netrebnicul ! Eu—de răsul lui ? Când va gusta din azimă, va simți veninul din sufletul meu ! Azima cea de pe urmă...

Adevărat, era atâta venin în sufletul ei ! În sufletul oricărei femei, când se desparte de ce-a fost... e cel puțin atâta venin ca să otrăvească lumea întreagă !

Verbina plânse desnădăjduită un ceas... două... Plânse ca după un mort, privind în urma cărașului, care s'afundase în zarea toamnei spre apus, între pădurea galbenă și câmpul cu mărăciniș ruginit. Ea mâna într'acolo, pe vântul din suspine, tot ce mai era dorință în sufletul ei, agonia celui din urmă strigăt al sufletului după farmecele iubirii..

Pulberea se topise de mult în apus. Nu mai zăria nimic, totul pierise. Hangița se smulse din durerea ei. Din spre pădurea galbenă apăruse un călător. Când sosi, află din vorba lui că băieții erau cu buțile de vin, cale de un ceas.

— Băieții mei ! șopti ea și ochii i se umeziră lucitori sub altfel de lacrimi. Sufletul ei obosit trecuse par'că într'altă lume. Se frământase în noapte și i se iviau zorile. O lume de bucurie îi ieșia în cale. În ce adânc de peșteră îi fusese sufletul înlănțuit ?

— Vin, vin băieții mei ! Par'că nu i văzuse de ani. Par'că i mânase într'o bătălie fără nădejde.

— Adevărat, nu i-am văzut de mult ! Ce mai vedeam eu ?

Acum ușoară ca o suveică alunecă prin firele gospodăriei, gătind mâncarea, așezând masa, directicând ca și cum îi pica mușafiri cu mare bucurie în casă, fețe alese.

Insera. Soarele aluneca pe-o punte de nori roșii spre munții sângerați de raze.

Trei care, păcănind greoiu pe roate, se opriră la poartă. Nici un glas nu s'auzi pe lângă ele, doar mugetul prelung al boilor și clinchetul de acioaie a trei clopote.

— Băieții mei ! Și Verbina strânse în brațele-i rotunde, așezându-le lângă masa plină de bunătăți, cele trei scaune, pe care vedea, par'că ospătându-se, pe cei trei feciori.

S'auzise sgomot la poartă. dar nu se vedea nimic : poarta

nu se deschidea, vr'unul din ei nu păsea pe lângă carele încremenite.

Îi crezu obosiți și se topi de mila lor.

— Bieții băeți! Alergă și deschise poarta.

Primul car se urni greoiu și boii înaintară domol, păzind urmele însemnate din vechiu. În car, căzut pe spate ca ținut de un somn greu, băiatul cel mai mare.

— O, somnorosule! Îngână Verbina cu duioșie.

Al doilea car păși iarăși. Mijlociului i-atârnavu picioarele pe proțap, ca unui om beat, iar capul i se bălăbănia pe fundul buței ca pe o tavă.

— Ce poate fi asta? se întrebă ea cu inima sărită.

Al treilea car, înaintând, purta pe mezin răsturnat cu capul în jos pe crucea carului, gata să fie smuls de învârtitura roții.

Un muget de fiară rănită eși din pieptul Verbinei. Un argat alergă mut. Strânse îngrozit din carele sosite, trei corpuri tinere și moarte, pe care le așeză pe prispa lată a hanului.

Verbina căzu peste ele stinsă.

Argatul văzu că nu mai poate scoate nici un cuvânt, își făcu cruce și alergă în sat să dea de veste.

Lumea veni ca la o minune și văzu pe cei trei morți și pe Verbina de-asupra lor, tânguindu-se în întuneric. Din mugirile, din lipetele, din blestemele, din bocetele, din desmierdările ei,—lumea înțelese două-trei vorbe: un cărăuș împărțise o azimă dată de ea, cu băeții flămânziți pe cale.

— Să se vestiască subprefectul, a strigat cineva.

Târziu Verbina se ridică în mijlocul celor ce-o înconjura-seră, neîndrăznind să-i rupă cursul durerii, chemă prin semne câteva bătrâne și le duse arătându-le lăzile ei. Iar de pe coarda casei coborî o sticlută din care sorbi cu sete.

Nimeni n'o opri.

A treia zi, patru mormnitate așteptau săpate pentru Verbina și cei trei feciori ai ei, iar cărăușul cel tânăr, adus de călărași, măr-turisii subprefectului și lumii din fața mormintelor deschise, cum prietenos și cu voie bună și-a dat azima făcută de mamă—băie-ților flămânzi de drum, fără s'o guste: era sătul încă de'a hanul cu ploi, din Vadul lencei!

STOICESCU D.

PRIN GRADINA LUI ESCULAP

„Florile sunt făcute ca să mângâie omenirea” spune Ruskin. Iar Goethe spune: „Florile sunt mărețele ieroglife de care se folosește natura ca să ne arate dragostea ei”

Frumusețea culorilor, frăgezimea țesutului lor, parfumul pe care îl risipesc în jur, mierea potirului, ne farmecă și ne îmbată simțurile, ne îmblânzesc inima și ne fac viața surâzătoare. În adâncul sufletului lor, ființele inferioare omului tresar și ele de plăcere în fața florilor.

În viața păsărilor și insectelor rolul florilor este covârșitor.

Natura a dat florilor o nobilă menire, pe care ele o îndeplinesc cu prisosință atât în timpul vieții lor, cât și după moarte.

— Toată mă dau ție! spune floarea umilă omului. Cât trăesc, potolește ți cu parfumul și gingăsia mea durerea sufletului tău, iar după moartea mea, potolește-ți cu sucurile trupului meu durerea trupului tău urgisit.

— Fii binecuvântat, rod fericit al pământului! răspunde omul recunoscător.

Din timpurile cele mai vechi oamenii au recurs la flori pentru lecuirea boalelor.

Zeul Apollon, care era și marele vindecător de boli, turna în zilele însorite, în cupele smălțate ale câmpiilor esențele potolitoare de necazuri și dureri și dătătoare de viață. În anumite zile din an, ținându-se seamă și de poziția soarelui pe cer, vracii, cari se îndeletniceau cu mă-

nuirea leacurilor, culegeau de pe câmp florile cunoscute ca bune, le uscau și le păstrau, ca pe niște comori scumpe, în cămarile lor. Ei întăreau puterea de lecuire a farmecelor prin puterea de lecuire a florilor, și una și alta tot atât de misterioase pentru ei.

O zeamă din flori fierte, însoțită de un descântec, era primită cu încredere de bolnav.

Increderea în puterea de lecuire a florilor a străbătut toate timpurile până în vremurile noastre când, grație chimiei, s'a aflat că această putere se datorește unor substanțe ascunse în corpul floarei și care înghițite sau aplicate, vindecă prin proprietățile lor organele bolnave.

În plantă se găsește taninul, destinat să împiedice acțiunea de putrezire a umidității asupra plantei, se găsesc corpi grași și uleiuri, care o feresc de răceală, substanțe antiseptice, care prin puterea lor o apără de microbi și de insecte.

Ăceste substanțe, care au de scop conservarea plantei, trebuie să fie puse în libertate, să scape de încătușarea celulară, ca să poată folosi omului.

Ele se pot pune în libertate, fie ținând planta în apă sau alt liquid, ca să se macereze fie fierbând-o în apă clocotindă (decoct), fie turnând apă fiartă peste ea (infuzia).

Florile trebuie să se culeagă la timp, adică atunci când criptele lor sunt pline de sucuri; trebuie să se usuce și să se păstreze în așa fel, ca aceste sucuri să rămână multă vreme neschimbate în celulele floarei.

Pe lângă substanțele arătate mai sus, unele flori mai conțin principii otrăvitoare, flori cum ar fi mătrăguna, laurul, măselarița, etc. Florile acestea se strâng numai de către specialiști, cari știu să extragă otrăvurile lor. Otrăvurile acestea se întrebuințează și ele ca leacuri, dar numai în anumite doze, foarte mici.

Alte flori conțin sucuri tari și sunt vătămătoare când se dau în doze mari și unde nu trebuie. Ele sunt ca săbiile cu două tăișuri și nu se pot mânui decât după sfatul medicului, așa sunt: mărgăritărelul, arnica, spânțul, digitala. Sunt însă foarte multe, care fără nici o ceremonie și fără nici o grijă pot sta la îndemâna orîșicui. Ele se

găsesc pe toate potecile și ocupă un loc de frunte printre leacuri.

Despre unele dintre acestea vom spune câteva cuvinte :

Floarea de tei Se recoltează în luna lui Iunie și Iulie. Se culeg numai florile, fără frunzele acelea mici, care apără floarea (bractee) și care dau un gust amar ceaiului. Se usucă. Se păstrează în săculețe la loc uscat. Floarea de tei conține tanin, un ulei esențial cu miros plăcut, săruri de potasiu și de calciu și un mucilagiu unsuros. Ceaiul de floare de tei liniștește nervii, produce sudoare, potolește durerile. Când voim să preparăm ceaiul, luăm un pumn de floare de tei, pe care îl împărțim în două jumătăți. Prima jumătate o punem la $\frac{1}{2}$ litru de apă și o fierbem $\frac{1}{2}$ oră. Acest decoct îl vărsăm peste a doua jumătate pusă în fundul ceainicului. Ca să mărim puterea liniștitoare a băuturii, mai putem pune două lingurițe de apă de flori de portocale și puțină zeamă de lămâie. Mamele pot pune flori de tei în băile copiilor mici, când aceștia au spasmuri.

Mușetelul. Crește prin locuri virane, necultivate, pe lângă drumuri, ogrăzi, grădini. Florile au miros plăcut, aromatic. Ele se culeg în Iunie. Floarea de muștel conține un ulei volatil și chiar puțină strichnină. Se prepară ca și ceaiul de floare de tei. Ceaiul de muștel e foarte bun pentru cei cari și-au obosit și și-au dilatat stomacul prin mâncări abundente.

El potolește durerile stomacului și intestinelor. „Floarea de muștel ca și floarea de tei exercită asupra mucoasei gastrice o acțiune favorabilă, care scurtează șederea alimentelor în stomac”. (Germain Sée).

La cei cari duc viața sedentară și mănâncă mult, tonica musculară a stomacului se întinde din cauza alimentelor; iar stomacul se întâmplă ca să formeze, într-o anumită parte a sa, ca un fel de pungă, unde alimentele îngrămădindu-se și imbibându-se de acizii glandelor gastrice, irită pilorul, adică orificiul care face legătura stomacului cu intestinul și îl strânge. Venind ceaiul cald de tei sau de muștel, principiile alcaline ale acestora neutralizează

aciditatea alimentelor, excită în acelaș timp și tunica musculară a stomacului, făcând ca pilorul să se deschidă, iar alimentele să treacă mai departe.

Ceaiul de mușețel produce sudori, tae fierbințeala. Ceaiul acesta, bine strecurat și cald, se poate turna în cantitate mică în urechi, potolindu-le durerile.

Rozmarinul. Crește prin locuri bătute de soare, pe stânci, pe ziduri, prin păduri. Vârfurile înflorite și frunzele se recoltează în Mai, florile în Iunie. Are miros pătrunzător ca de camphor, gustul amar, aromatic. Ceaiul de rozmarin e o doctorie bună pentru stomac, pe care îl curăță de toate mucozitățile, deșteaptă pofta de mâncare și înlesnește digestia. Spiritul de rozmarin se întrebuințează contra mătreței. Egiptenii se serviau între altele și de sucurile rozmarinului la îmbălsămarea mumiiilor.

Levănțica. Crește prin fânețe. Are miros aromatic, plăcut. Vârfurile florifere se recoltează în Iulie și August, se taie și se usucă. Levănțica intră în prepararea apei de Colonia. Se pune între haine pentru a le apăra de molii. Oleiul de levănțică înlesnește mistuirea. Se dă contra greței, contra gazelor din stomac.

Nalba mare. Crește prin locuri umede pe malul râurilor. Se cultivă prin grădini, prin semințe. Se întrebuințează rădăcina, frunzele și florile. Se recoltează în Iulie și August. Se usucă. Conține un mucilagiu, care are proprietate emolientă (de a înmuia). Ceaiul se întrebuințează contra tusei, răgușelei. Nalba, pusă în băi, calmează spaatele iritat al copiilor mici; iar în clistire, ca decoct, înlesnește esșirea afară.

Florile de Soc. Socul crește prin zăvoiuri, mărăcișiuri, pe lângă garduri. Floarea se recoltează în luna lui Mai, se usucă, se pune în săculețe la loc ferit de umezeală.

Socul conține tanin, malatul de potasiu și de calciu, un ulei volatil și sulf. Ceaiul cu flori de soc se între-

buintează în cazuri de răceală și lucrează producând sudoare. Ceaiul de fructe de soc este bun contra diareei. Coaja și rădăcina sunt diuretice (pornesc urina).

Trandafirul. Florile conțin un ulei volatil. Ele se recoltează în luna lui Iunie. Din flori se prepară: *otețul de trandafir*, care se întrebuintează ca fricțiuni în bolile febrile, răcorind corpul; *siropul de trandafir*, care împreună cu sinamichie, dă un bun purgativ; *apa de trandafir*, care vindecă inflamațiile ușoare ale conjunctivelor; *esența de trandafir*, unită cu untură, dă pomadă rozată.

Toporașii (viorelele). Cresc pe la marginea dâmburilor, prin stușuri, livezi, pe lângă vii, fânețe. Se recoltează în Martie și Aprilie. Conțin zahăr, săruri de potasiu, violină, substanță puțin excitantă a sistemului nervos simpatic. Se întrebuintează rădăcina, frunzele, florile. Ceaiul de frunze vindecă tusea la copii. O lingură la 2 ceasuri. Se întrebuintează în gargară. Rădăcina, ca praf, în cantitate de 2—4 grame, produce vărsături.

Hameiul. Crește prin lunci, prin crânguri, pe la marginea pădurilor, pe lângă garduri. Se întrebuintează rodul (conul), care se recoltează în luna August. Rodul este amar. Conține lupulină. Se întrebuintează la facerea berei. Ceaiul de hamei, luat rece la masă, este o băutură înălbitorie, stimulentă. Se recomandă la copii limfatici. Se pune 5 grame la un litru de apă, din care se ia la oră o lingură.

Florile pectorale, sau florile care potolesc tusea, sunt cinci principale: macul roșu, nalba, podbalul, toporașii, lumânărica. Ele se pot amesteca cu: lemnul dulce, rădăcina de micșunea, anasonul stelat, formând la un loc *speciile pectorale*. Ceaiul din aceste specii nu lucrează asupra plămânilor ca să potolească tusea; el lucrează liniștind bulbul (măduva prelungită), unde se află centrul

tusigen, centru care poate fi iritat de diferite cauze cu sediul în bronșii, esofag, faringe, pleură, etc.

Isma. Se cultivă prin grădini și se adună în Iulie și August. Vârfurile înflorite cu frunze se usucă la umbră și se păstrează în loc uscat. Conține mentol. Ceaiul de izmă stimulează stomacul, ajută mistuirea, grăbește circulația sângelui. Se recomandă contra colicilor de intestine, contra greței și vărsăturilor.

În treacăt prin grădina lui Esculap, am cules un buchet din câteva flori bune de leac, pe care le cunoaște aproape toată lumea. Ele fac parte din florile modeste, cu parfum discret și vestimente simple. Le vezi în jurul casei, agățate pe ziduri, pe lângă poteci și pe lângă ape, parcă ar urmări pretutindeni pașii omului.

Dar înapoia modestiei și lipsei lor de pretenții câte virtuți ascunse, câte calități, care atrag stima și recunoștința omului !

DR. GEORGE ULIERU

ORAȘUL NATAL

— TH. STORM —

*Pe țărmlul sur, chiar lângă mare,
Se 'ntinde orașu 'nsingurat;
Pe streșini ceață apăsătoare...
De-un vuet monoton de mare
Orașul este 'nconjurat.*

*Nu-s flori, nu-s pomi și'n lungă vară
Nu'ncânt'al păsărilor cânt;
Doar găște aspru țip afară,
Pierzându-se 'ntr'a loamnei sară...
Pe țărml s'apleacă iarba 'n vânt.*

*Dar mă gândesc mereu la line,
Oraș încremenit pe țărml!
A tinereții vrăji senine
La sânul tău dorm clipe line,
Oraș încremenit pe țărml.*

Trad. MIHAIL PRICOPIE

Juristul Th. Storm s'a născut la 14 Septembrie 1817 în orașul
Huzum și a murit la 4 Iulie 1888 în Hademarschen, lângă Hanerau.

VALEA CARA-SU¹⁾

de

HERR v. VINCKE

În repetite rânduri, ținutul dintre Dunăre și M. Neagră s'a impus atenției cercetătorului numai din simpla privire a unei hărți și s'au emis tot felul de ipoteze și proiecte, bazate pe hărți defectuoase, așa că o notiță explicativă asupra acestei regiuni cred că nu va fi fără de interes. Din ea vom vedea că ipoteza unor geografi, cari socot valea *Cara-su* ca o veche albie de Dunăre, este tot atât de nefundată, cât și afirmarea posibilității unei *ușoare* legături a Mării cu Dunărea printr'un canal navigabil.

În cursul său, dela Vidin până la Rasova, Dunărea se apropie de M. Neagră, în acest din urmă punct, la o distanță de 55 km.²⁾ De acolo ea se îndreaptă spre N. și, după ce face o cotitură la Galați, se varsă în M. Neagră prin gura Sulinei, după un curs de circa 323 km.³⁾ Ținutul cuprins între larga și joasa luncă Du-

1) Preocupările pentru săparea unui canal navigabil între Cernavoda și Constanța, devenite de actualitate în toamna anului 1921, sunt mult mai vechi decât ne închipuim. Pentru cei ce se interesează de această chestiune, dăm în traducere prezentul articol, extras din *Monatsberichte über die Verhandlungen der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin* 1840 No. 10 pag. 179—186.

2) În text: 7 mile geografice sau 11 ceasuri turcești. O milă geografică=7422 m.; un ceas turcesc ar fi de 4723 m. 7 mile geografice ar da 51 km. 954 metri. Dela Rasova la Mare însă, pe linia cea mai scurtă, adică chiar pe paralelul Rasovei (44°15'), sunt 55 km. De oarece măsurile în acest articol sunt date în diferite sisteme: mile geografice, ceasuri turcești, picioare, pași, arșini, țoli, etc., și prin urmare ne îngreuiază înțelegerea, am transformat toate aceste măsuri în sistemul metric, dând în plus, în text, cifrele exacte, acolo unde autorul le greșește, însă menționând în note cifrele sale. C. B.

3) În text 30 mile, sau 50 ceasuri turcești, adică 222 km. în cazul întâi și 236 în al doilea. De fapt Dunărea, dela Rasova la Sulina, pe brațul navigabil, are 323 km.

năreană și M. Neagră, pe tot acest parcurs, e un podiș calcaros ⁴⁾ înalt de 39—65 m.⁵⁾, ușor vălurit și aproape peste tot acoperit cu pământ vegetal roditor, însă extrem de sărac în apă. Podișul e brăzdat de văi înguste și adânci, în care, cele mai adese ori, nu găsești nici o urmă de apă curgătoare și din ale căror coaste adesea ies la iveală grămezi de stânci.

La vre-o 7-8 km. din jos de Rasova ⁶⁾, la satul *Boghaschioi*, care pe hărți se numește *Cernavoda*,^{*} se deschide pe dreapta Dunării, o vale mică și minunată care, urcându-se domol spre Constanța, se apropie de Mare până la o depărtare de vre-o 6 km. de oraș.⁷⁾ Acolo, la originea văii, la o înălțime de 56 m. se află cota cea mai joasă pe cumpăna apelor dintre Dunăre și M. Neagră și anume pe o șea foarte largă și netedă, care se lasă domol atât spre răsărit, cât și spre apus.

Dela această șea până la Dunăre, valea e sculptată în podișul vălurit, având o pantă foarte dulce. Abia din apropiere de *Saia* (=), unde sunt ruinele *Hasancei*, la vre-o 6 km. 500 delă originea văii ⁸⁾, încep să apară coaste mai înalte și o talpă mai precisă și mai largă a văii. De acolo până la *Allahcapu*, 11 km. mai departe ⁹⁾, valea coboară simțitor, iar marginile ei se fac și mai înalte și mai drepte; dar nicăeri nu vezi o urmă de apă, iar puțurile ce se găsesc printre ruinele unor sate, sunt foarte adânci. Un asemenea puț, la *Hasancea*, măsoară aproape 24 m.¹⁰⁾

Din jos de *Allahcapu* nu mai simți panta văii. Ea apare ca o câmpie orizontală. La *Burlac* ¹¹⁾ se află urmele unui lac vechiu; de asemenea la *Cealappea* ¹²⁾, la 25 km. delă originea văii ¹³⁾.

4) După cunoștințele geologice de la 1840.

5) Cifre foarte relative.

6) In text: o milă: 7422 m.

7) In text: 3000 pași, sau o jumătate de milă. Un pas ar fi de 0 m. 81.

8) In text: 0 milă și jumătate, adică 11 km. 133 m.

9) In text: o milă = 7422 m.

10) In text: 72 picioare = 23 m. 38. Un picior = 0,32484.

11) *Burlac* venia pe partea dreaptă a văii între *Allahcapu* și *Chiostel*, aproape de Valul lui Traian.

12) *Cealappea* venia pe stânga văii, la 4 km. 400 m. spre E. de Megidia.

13) In text $4\frac{1}{2}$ mile = 33 km. 399.

De aci până la puntea dela *Cara-su*, talpa văii se lărgeste tot mai mult și e acoperită cu bălți, vara mai ales secate și acoperite cu stuf și papură; iar apa Dunării, în timpul marilor inundații, ajunge până la *Cealapgea*, adică, după cum se spune, când nivelul fluviului se urcă cu 5—6 m. peste nivelul său obișnuit.¹⁴⁾

Dela puntea *Carasu*—vre-o 18 km. dela *Allahcapu* și vre-o 31 dela originea văii¹⁵⁾—începe o serie de lacuri mari, care se întind în direcția E-W, pe o lungime de aproape 26 km. și anume până la vre-o 5 km. depărtare de Dunăre¹⁶⁾, formând o pânză continuă de apă. Numai între primul și al doilea lac, legătura dintre ele e acoperită cu trestii și uneori se usucă. Lacurile însă acopere aproape în întregime talpa văii și pe partea din spre sud ele sunt mărginite de coaste așa de drepte, în cât nu se poate face un drum neîntrerupt de-alungul acestui țărm.

Din capătul de jos al lacurilor iese un râu cu multe cotituri. Lărgimea sa¹⁷⁾ este de 6—16 m. și curge într-o vale cotită, largă¹⁸⁾ de 250—550 m. și mărginită de coaste înalte și răpoase, până la Dunăre, străbătând vre o 5 km.

Lacurile se numesc *Cara-su*, iar râul de asemenea *Cara-su*, adică *Apa-Neagră*.

Dela șeaua mai sus pomenită, la originea văii, se coboară spre răsărit, către coasta Mării, o poală de vale fără urmă de râu având o lungime¹⁹⁾ de vre-o 5 km. și se termină la Mare cu un perete²⁰⁾ înalt de 16 m. Aici este unicul loc unde, pe o bună întindere a coastei, râpa înaltă a Mării nu e făcută din stâncă, ci din pământ.

O ridicare topografică făcută peste punctele cele mai însemnate ale acestui profil, a dat următoarele rezultate:

La gura râului *Cara-su*, panta Dunării, pe o lungime²¹⁾ de

14) In text: 7—8 arșini, sau 17—19 picioare. Un arșiu turcesc = 0 m. 75774.

15) In text: 2 mile dela Allah capu și 5 mile dela originea văii, adică: I) 14 km. 844; II) 37 km. 110. Puntea dela *Cara-su* astăzi *Megidia*.

16) In text: pe o lungime de 2 mile = 14 km. 844 și la $\frac{1}{2}$ milă depărtare de Dunăre = 3711 m.

17) In text: 8—20 pași.

18) In text: 300—700 pași.

19) In text: jumătate de milă.

20) In text: 21 arșini, sau 50 picioare parisiene.

21) In text: 2400 pași.

1944 m. este de 0 m. 12,²³⁾ de unde rezultă că, pe o lungime de 297 km.,²³⁾ ar fi o diferență de nivel peste fața mării de 14 m. 68.²⁴⁾ De oarece însă, panta Dunării spre gură este din ce în ce mai slabă, nu e o greșeală mare dacă am socoti fața Dunării, la gura văii *Cara-su*, la 11 m. 36²⁵⁾ peste nivelul mării.

Un nivelment al văii *Cara-su*, dela Dunăre în sus, spre lacuri—care nivelment însă n'a fost dus până la aceste lacuri,—ne îndreptățește să admitem că fața lacurilor se află la aproximativ 3 m. 03 peste fața Dunării²⁶⁾, așa dar la 14 m. 39 peste fața Mării.²⁷⁾ Mai departe, se poate admite pentru țărmul dela podul *Cara-su* o altitudine de ²⁸⁾ 15 m.—16 m., iar pentru fundul văii la *Cealapea* 17 m. 42 peste fața mării²⁹⁾, mai ales că în timpul marilor inundații, când apa crește cu 5 m.—6 m. peste nivelul obișnuit,³⁰⁾ apa Dunării pătrunde până acolo.

Înălțimea șelei, la originea văii, în fine, este de ³¹⁾ 57 m. După o apreciere *din ochi*, altitudinea, la ruinele *Hasancea*,³²⁾ ar fi de 23 m., iar la *Allahcapu*³³⁾ de 20 m.

În fine, după cum s'a mai spus, râpa Mării, în dreptul vâlcii de care am pomenit, are 16 m.³⁴⁾

După toate aceste cifre s'a făcut un profil. De oarece nivelmentul acesta s'a făcut cu mijloace insuficiente și în timp prea

22) In text: 0,1584 arșini, sau 3 $\frac{1}{4}$ toli francezi.

23) In text: 40 mile à 10.000 arșini.

24) In text: 19.3722 arșini, sau 46.07 picioare pariziene. Cifrele de la nota 21—24 sunt greșite.

25) In text: 15 arșini, sau 35 picioare pariziene. După harta Stat. Maj. Rom. 1/100.000 cota bălții, la gura văii *Cara-su*, este de 7—9 m.; După profilul ridicat cu prilejul construirii podului dela *Cerna-voda*, Dunărea la etiaj are 4 m. 50; nivelul apelor maxime revărsate este de peste 10 m., ceea ce explică foarte bine de ce, în timpul acestor revărsări, Dunărea intra pe valea *Cara-su* până aproape de *Allah-capu*, unde cota văii este de 10 m.—C. Br.

26) In text: 4 arșini. *De fapt sunt cam la nivelul Dunării.*

27) In text: 19 arșini, sau 45 picioare, cifră foarte exagerată. *De fapt e la circa 5 metri de la nivelul Mării.*

28) In text: 20—21 arșini. *De fapt ceva peste 5 metri. Idem la Cealapea.*

29) In text: 23 arșini.

30) In text: 7—8 jum. arșini, sau 17—20 picioare.

31) In text: 69 arșini, sau 161 picioare pariziene, deci 52 m. 284 (greșit).

32) In text: 30 arșini. *De fapt cota este 27 m.*

33) In text: 26 arșini. *De fapt cota este 10 m.*

34) In text: 21 arșini, sau 50 picioare pariziene.

scurt, e posibil ca să se fi strecurat o greșeală de câțiva metri. Înșă, pentru chestiunea existenței unei văi a fluviului prin această parte, sau a posibilității săpării unui canal pe această linie, cifrele sunt destul de eloquente.

În ceea ce privește săparea unui astfel de canal, e de observat mai întâiu, că el nu poate fi alimentat decât din Dunăre și din lacurile *Cara-su*, de oarece pe podiș nu se găsesc deloc izvoare sau ape de altă proveniență, care să poată fi folosite pentru acest scop. De aceea săparea unui asemenea canal nu poate fi realizabilă decât în două moduri:

1) Dacă se utilizează lacurile *Cara-su* ca basin superior, din care să plece un canal spre Dunăre, având două, sau măcar o ecluză și un alt canal, care să taie podișul din spre Mare și care de asemenea să aibă mai multe ecluze, căci altfel apa din *Cara-su* s'ar scurge imediat și în întregime de pe vale. Dar, abstracție făcând de marile cheltueli cauzate de tăierea podișului înalt ³⁵⁾ până la 57 m. și pe o distanță de 11 km. într-o parte ³⁶⁾ și de 33 km. în cealaltă ³⁷⁾, unde ar da de stânca de calcar mai peste tot, — ne întrebăm dacă cumva apa lacurilor *Cara-su* ar ajunge pentru nevoile canalului și dacă însăși lacurile sunt navigabile pentru corăbii mai mari. De asemenea e de cercetat dacă un canal cu ecluze ar aduce mult folos navigației vaselor Dunărene.

2) Dacă se taie întregul podiș la așa adâncime, în cât Dunărea să se verse prin canal direct în Mare. Numai un asemenea canal, executat în stil mare, așa încât și vasele marine de tonaj mai mic să l poată trece, ar aduce în adevăr rezultate însemnate. În acest caz, fundul canalului ar trebui săpat la cel puțin 2 m. 60 sub nivelul cel mai scăzut al Dunării ³⁸⁾ și la 3 m. 25 sub nivelul Mării. ³⁹⁾ Adâncimea tăeturii ar fi, așa dar, în punctul cel mai înalt al podișului, de aproximativ ⁴⁰⁾ 60 m., iar în punctul cel mai jos, pe malul Dunării, de ⁴¹⁾ 6 m.

Aceste date, împreună cu considerația că terenul este pro-

35) În text: 60 arșini, sau 161 pași parizieni.

36) În text: 1 milă jum.

37) În text: 4 mile jum.

38) În text: 8 picioare. Un picior are 0 m. 32484.

39) În text: 10 picioare.

40) În text: 72 arșini, sau 170 picioare, deci 54 m. 557, după un nivelment neexact.

41) În text: 8 arșini, sau 19 picioare.

babii, cu totul stâncos, sunt suficiente pentru specialiști, spre a putea calcula cheltuelile unui canal cu asemenea dimensiuni, și spre a-și da părerea asupra avantajilor unei astfel de întreprinderi. Afară de aceasta mai e o problemă ce trebuie luată în considerație, anume: *ce influență va avea canalul asupra navigației Dunărene din sus de valea Cara-su, când se va scurta cursul fluviului până la Mare cu de patru ori mai mult de cât e azi?*

În ceea ce privește portul de Mare, ce se va crea la gura canalului, e de observat că Marea, în locul amintit, nu oferă nici o condiție favorabilă, fiindcă fundul ei e puțin adânc și țărmlu e nisipos; că orice lucrare tehnică e foarte grea și amenințată cu înnisiparea și că Constanța, cu golful ei foarte îngust și puțin adânc, așa că abia pot intra în el trei corăbii de câte patru tone încărcătură,⁴²⁾ se află spre nord, la abia vre-o câțiva kilometri.

Prin urmare, oricât de avantajos ar fi pentru comerțul țărilor Dunărene un canal în stil mare, sau un braț de Dunăre dus prin valea Cara-su, totuși, întreprinderea se arată așa de grea și de costisitoare, încât realizarea ei cu drept cuvânt ne lasă sceptici.⁴³⁾

Trad. de C. BRĂTESCU

42) Aceasta la 1840. Azi, în 1922, se pot adăposti în portul Constanței circa 25—30 vapoare, cele mai mari având o capacitate chiar de 20.000 tone (King Alexander s. ex.)

43) După aceasta autorul dă interesante date asupra valurilor lui Trajan și asupra monumentului dela Adam-Clissi.

Notă În numărul viitor al Analelor vom publica un interesant și luminos articol asupra posibilității săpării unui canal între Cernavoda și Constanța, articol datorit d-lui inginer I. Stoenescu-Dunăre.

FOLKLOR TĂTĂRESC DIN PERVELIA

CULES DE

I. DUMITRESCU

Învățător

CUVÂNT INTRODUCȚIV

La Tătari, întâlnești foarte multe cântece, proverbe, ghicitori și jocuri *turcești*. Acestea au pătruns în următoarele împrejurări :

Trebue știut întâi că Tătarii țin la limba turcească și caută să știe s'o vorbească bine, fiindcă ei o consideră mai „delicăță” ca a lor. Astfel, terenul fiind favorabil, importarea se face ușor.

Mulți Tătari, — din deosebite cauze, — se duc pe la Constanținopol și prin Turcia. Când se întorc, aduc cu ei o mulțime de cântece, proverbe, ghicitori și jocuri *turcești*, — auzite pe acolo, — și toți ceilalți se strâng în jurul lui, ca să mai învețe noutăți. De acum înainte, — din gură în gură, — răspândirea se face cu înlesnire.

Poveștile ce urmează, le-am cules dela locuitorul Ramazan Demir, — care are în totdeauna cu el câte un sac de noutăți ; cântecele și ghicitorile le-am prins de pe la mai mulți flăcăi din sat, iar jocurile dela copiii din școală.

Tătarii au comori întregi de frumuseți, — neculese încă — și poate că alții, dacă vor căuta, vor da peste lucruri mult mai de seamă decât am găsit eu.

FATA DIN LEMN

Un hodge, un croitor și un lemnar au plecat odată la târg. Pe drum i-a apucat noaptea și ei au rămas într-o pădure ca să stea până a doua zi. Stând la sfat, s'au hotărât să se odihnească pe rând și câte doi să doarmă, iar unul să facă de pază, ca să nu-i prindă pe neașteptate hoții sau fiarele sălbatice. Zis și făcut. S'au culcat hodgea și croitorul, iar lemnarul a rămas de strajă.

Ne-având ce face și ca să-și mai alunge urâtul, lemnarul tăie un trunchiu mare de copac, îl ciopli și făcu din el un chip de fată ca de optsprezece ani.

După ce își făcu rândul de pază, se culcă, și în locul lui rămase străjer croitorul. Ne-având și acesta ce face, s'apucă și jupui coaja câtorva tei și din această coaje croitorul făcu chipul lui de fată niște haine frumoase.

După ce-și făcu și el rândul, croitorul se culcă, și în locul lui rămase străjer hodgea. Acesta, când văzu chipul de fată făcut din lemn și îmbrăcat în haine de coajă de tei, începu să se roage cu credință lui Dumnezeu ca să dea suflet chipului de lemn și să-l prefacă cu adevărat într-o fată. Dumnezeu ascultă ruga hogii, și însufleși chipul de lemn, dându-i viață și prefăcându-l într-o fată foarte frumoasă.

Dimineata, când se sculară cu toții și văzură minunea aceea de mândrețe, începură să se ia la ceartă, fiecare din ei voind s'o aibă pe fată de soție; n'au putut în-ă să se înțeleagă și au mers la judecată.

Judecătorul a hotărât ca fata să fie a lemnarului și a zis celorlalți doi:

— „Ție, hodge, nu-ți dau fata, fiindcă n'ai dreptul, căci sufletul i l-a dat Dumnezeu și nu tu; iar ție, croitorule, iarăși nu ți-o dau, căci n'ai făcut mare lucru cu hainele din scoarță de tei. Numai lemnarului i se cuvine darul acesta, fiindcă el este acela care s'a gândit și a început întâi lucrul, cioplinind chipul fatii de lemn!“

INTELEPCIUNEA ȚĂRANULUI

Un Sultan, — însoțit de doi mari Pași vestiți, — umbla prin țară. Trecând pe un drum, Sultanul văzu un țăran, care își ară ogorul și vorbi cu dânsul în felul acesta :

Împăratul : — „Bună ziua, răsturnătorule de pământ !”

Țăranul : — „Bine ai venit, cel ce ții lumea !”

Împăratul : — „De ce te-ai învrednicit tu singur ?”

Țăranul : — „Jumătate în pământ, jumătate în alte mâini !”

Împăratul : — „Cu cei de departe cum ești ?”

Țăranul : — „Acum de aproape !”

Împăratul : — „Cu cei doisprezece cum stai ?”

Țăranul : — „Am rămas numai cu doi !”

Împăratul : — „Dacă-ți voiu trimite două găște, ce ai să faci cu ele ?”

Țăranul : — „Le jumol și le iau penele, iar capetele ți le trimet înapoi, dacă n'or fi bune de nimic !”

După aceasta Sultanul și însoțitorii săi plecară mai departe ; dar, peste câțva timp, cei doi Pași nu se putură stăpâni și unul din ei întrebă pe împărat :

— „Mărite padișah, nu poți să ne spui și nouă ce ai vorbit cu țăranul, căci noi n'am înțeles nimic !”

— „Dacă voiți să știți totul, duceți-vă îndărăt la țăran și el vă va spune !”

Cei doi Pași se întoarseră la omul cu pricina și-l rugară să le spună înțelesul vorbirii ce au avut-o cu Sultanul. Țăranul le ceru însă ca fiecare să i dea întâi câte o sută de lire de aur și apoi îi va lămuri.

Pașii îi dădură banii ceruți și țăranul, după ce primi cele două sute de lire de aur, începu :

— „Sultanul mi-a zis : „Bună ziua, răsturnătorule de pământ !” fiindcă eu ar și răstorn pământul cu plugul. Atunci eu i-am răspuns : „Bine ai venit cel ce ții lumea !” fiindcă el este împărat și stăpân pe viețile oamenilor.

Apoi m'a întrebat Sultanul : „De ce te-ai învrednicit tu singur !” fiindcă lu'ram numai eu. Atunci i-am răspuns că „jumătate în pământ, jumătate în alte mâini”, de oarece am avut băeți,

dar mi-au murit și i-am îngropat în pământ; am avut fete, dar le-am măritat și le-am dat pe mâini streine, rămânând astfel singur.

M'a mai întrebat împăratul: „Cu cei de departe cum ești?” —adică ochii, cari văd departe. Eu i-am răspuns că „acum de aproape”, fiindcă am îmbătrânit și văd numai de aproape.

Când m'a întrebat împăratul „cum stau cu cei doisprezece”, eu i-am răspuns că „am rămas numai cu doi”, — fiindcă odată, în tinerețe, aveam doisprezece dinți, dar acum am rămas numai cu doi.

La urmă Sultanul m'a întrebat că „ce am să fac, dacă-mi va trimite două găște” și eu i-am răspuns că „le voiu jumuli, le voiu lua penele, iar capetele i le voiu trimite îndărăt, dacă nu vor fi bune de nimic”. Intr'adevăr, Sultanul s'a ținut de cuvânt, și v'a trimis pe voi amândoi aici. Eu v'am jumulit, v'am luat două sute de lire de aur și acum puteți merge îndărăt la împărat!”

JOCURI DE COPII

I. «AINZĂ»

Toate fetele se așează în cerc, ținându-se de mâini și stând în picioare. Apoi încep cu toatele să joace, cântând:

„Ainză, priinză,
Ai remezan
Ai severé merozan,
Chelcheu seré puružan,
An lantica
Se vereuș, catină.”

La sfârșitul cântecului, de odată, toate fetele se așează repede jos și cea care întârzie, este pedepsită și trebuie să sară de vre-o câteva ori într'un picior.

Cuvintele din cântecul acestui joc nu le-am putut traduce. Bănuiesc că unele din ele ar fi din limba arabă a Coranului, sau niște întorsături de limbă copilărești, cum avem și la Români:

„Ala-bala portocala”...

„Aș papanaș, iata cui i-o lași?”...

II. CÂM CUIÛ AȘ ? (Cine deschide fântâna?)

Cântecul și jocul este tătăresc și numai pentru fete. Ele se așează pe două rânduri, față în față, ținându-se de mâini. Între cele două șiruri de fete este o distanță de vreo 3-4 metri. Apoi o fată dintr'un șir și alta dintr'altul zic cuvintele următoare:

1. Câm cuiu aș ?	1. Cine deschide fântâna ?
2. Cuiu aș.	2. Fântâna-i deschisă.
1. Aradă su.	1. Între noi este o apă.
2. Atlap cheș.	2. Trece o sărind.
1. Săsdé bāsdē cām ghe-
rec ?	1. La voi, cine vă trebuie de
la noi ?
2. Uriē allī cāz gherec.	2. Ne trebuie o fată cu nu-
mele Uriē.

La sfârșitul acestor vorbe, fata care a zis ultimele cuvinte se repede la șirul din față, ca să desprindă mâinile și să rupă șirul. Dacă reușește ia cu sine o fată prizonieră, iar dacă nu, rămâne ea prizonieră acolo.

Când una din cele două cete a pierdut pe toate letele, jocul se sfârșește, dar poate reîncepe.

III. ȘOBAN. (Ciobanul)

Jocul este tătăresc și numai pentru fete. Ele se prind de mâini și se așează în forma unui semicerc, stând în picioare. Cele două fete din capătul semicercului spun cuvintele:

1. Șoban !	1. Ciobane !
2. Ne dār o ?	2. Ce-i asta ?
1. Coiun caidă ?	1. Unde-s oile ?
2. Bar bāc cārdā !	2. Du-te și le caută în câmp ?
1. Ne otlai ?	1. Ce pasc ?
2. Leblemē.	2. Năut.
1. Ne așai ?	1. Ce mănâncă ?
2. Carā curmā.	2. Curmale negre.
1. Ne suiē ?	1. Ce beau ?
2. Ac siut.	2. Lapte alb.
1. Bosagan ne den ?	1. Pragul de ce-l ții ?

2. *Bolactan.*
 1. *Săbârtci ne den?*
 2. *Telden.*
 1. *Cași ten?*
 2. *Bin ten.*
 1. *Bânî magă*
 Bânî saga,
 Chemănemen
 Darëmen,
 Chel de cheș,
 Chel de cheș!

2. *De țâțâni.*
 1. *Mătura de ce-o ții?*
 2. *De sârmă.*
 1. *Câte fire.*
 2. *O mie de fire.*
 1. *O mie pentru mine.*
 O mie pentru tine,
 Cu vioara,
 Cu tamburina,
 Vin de treci.
 Vin de treci.

Odată cu spunerea celor din urmă cuvinte, o fată dintr'un capăt șade pe loc, iar cealaltă din celălalt capăt trece mereu cu tovarășele ei pe sub mâinile celorlalte, până când toate devin cu mâinile încrucișate pe piept. Pe urmă, cele două fete din capete trag de șir în direcții opuse, până când se rupe de pe la mijloc. Apoi jocul poate reîncepe.

IV. ALAILEN. MALAILEN.

Jocul este turcesc și numai pentru fete. Ele ținându-se de mâini, se așează pe două rânduri față în față, la depărtare de vre-o doi metri, stând în picioare. După aceasta încep să cânte,—dansând unele în fața altora—cuvintele acestea :

1. *Alailen*
 Malailen
 Bir top sarailen
 Ne islersân?
 2. *Bizim alailen*
 Ordâ bir ghiuzel var
 Onî islerâm.
 Aadâdâr
 Daadâdâr
 Chianié deghendâr.
 Arșânlan
 Purșânlar
 Ainalî cârșaulan

1. *Mătușă*
 Cu mălaiu
 Și cu un pumn de palate,
 Ce vrei?
 2. *Cu mătușă mea,*
 Acolo este o frumoasă
 Și pe aceea o vreau.
 Numele ei
 Gustul
 Numele ei Chianié.
 Cu cotul,
 Cu peria,
 Cu oglinda cu pervaz.

*Bin daul
Bin zurnai
Biș varâr alarâs.*

*Cu o mie de tobe
Și o mie de flaute,
Noi mergem s'o luăm.*

Apoi două fete dintr'un șir se duc, dansând și cântând ultimele cuvinte ale cântecului, către ceata din față și,—făcând mâinile brancardă,—iau cu ele o lată. Jocul continuă astfel până sfârșesc toate fetele dintr'un șir.

DIVERSE

V. Pârvan: «*In chestiuinea etimologiei Dunării*»: «In legătură cu «Dunărea», înșirând în cartea IV. cap. 47 și urm., râurile care curg prin țara scitică și, în amănunte, pe acelea care îngroașe Dunărea, *Herodot* ne citează un *Ipdkyris*, un *Araros*, un *Naparis* și, pornind din țara vecină a Agathyrsilor, pe *Mdris*. Se poate ca și *Araros* să fie, de fapt, tot *Araris*,—căci manuscrisele lui *Herodot* au destule mici erori de acelaș gen. Dar chiar *Araros* nu face nici o supăare pentru ce ne trebuie aici.

Dacă e acum să reconstituim numele epihoric al Dunării, e limpede că la binecunoscutul și de toți acceptatul *Douna* suntem carecum datori să legăm sufixul indigen -*ris*, obținând pe firescul *Dounaris*, alătura de *Náparis* și celelalte.

Dacă adăogăm la numirile lui *Herodot* pe *Sagaris* al lui *Ovidiu* (ex *Ponto*, IV, 10, 47) și însuși numele Niprului, *Danapris*, cunoscut încă din antichitate și luăm în considerație și alte numiri scitice de râuri ca: *Agaros*, *Oaros* și *Thessyris* (art. lui *K. Kretschmer*, *Sarmatia*, la *Pauly-Kroll-Witte*, II A, 4 și urm.), numele reconstituit al Dunării, *Dounaris*, devine oarecum indispensabil. (Revista istorică, An. VII, p. 248).

St. Hepites: Cea mai mare cantitate de ploaie într'o zi.

La Cherrapungi, în munții Himalaia, la 1250 m. de altitudine, care era până mai deunăzi localitatea unde ploua mai mult în cursul unui an, s'a strâns în ziua de 14 Iunie 1876, în curs de 24 ore, o cantitate totală de apă de 1036 mm. Ei bine, în anul 1911 s'a constatat că în ziua de 14 Iulie dela prânz până la 15 Iulie la prânz, adică în 24 ore s'a adunat o cantitate de apă de 1168 mm. pe un platou al muntelui Baguio (cam la 1450 m. altitudine) din insula Luzon, făcând parte din arhipelagul insulelor Filipine. Cantitatea de 1168 mm. de apă este dar cea mai mare constatată până acum pe fața pământului, în curs de 24 ore.

Se știe pe de altă parte că cea mai mare cantitate de apă, care a căzut într'un minut pe fața globului, este până acum de 10,25 mm. ceea ce s'a întâmplat la 7 Iulie 1889 la stațiunea meteorologică dela Curtea de Argeș, unde în interval de 20 minnte s'a adunat 205 mm. de apă. Se mai știe de asemeni că la *Caraomer* în Dobrogea au căzut 320 mm. de ploaie în 4 ore, în ziua de 17 August 1900. (Vezi *Hepites* Rupere de nori la *Carsomer* în Dobrogea, *Analele Acad. Rom. Tom. 23*, pag. 48).

(Din Bulet, Soc. Regale Rom. de geografie, Tom. XL, 1921, pag. 388).

ERATA

In No. 1 An. III pag. 33 rândul 4 și 3 de jos în sus:
In loc de: *Nu încetase încă noua emigrație bulgărească.*
Să se citească: *nu începuse încă noua imigrație bulgărească.*